MUNTANYA

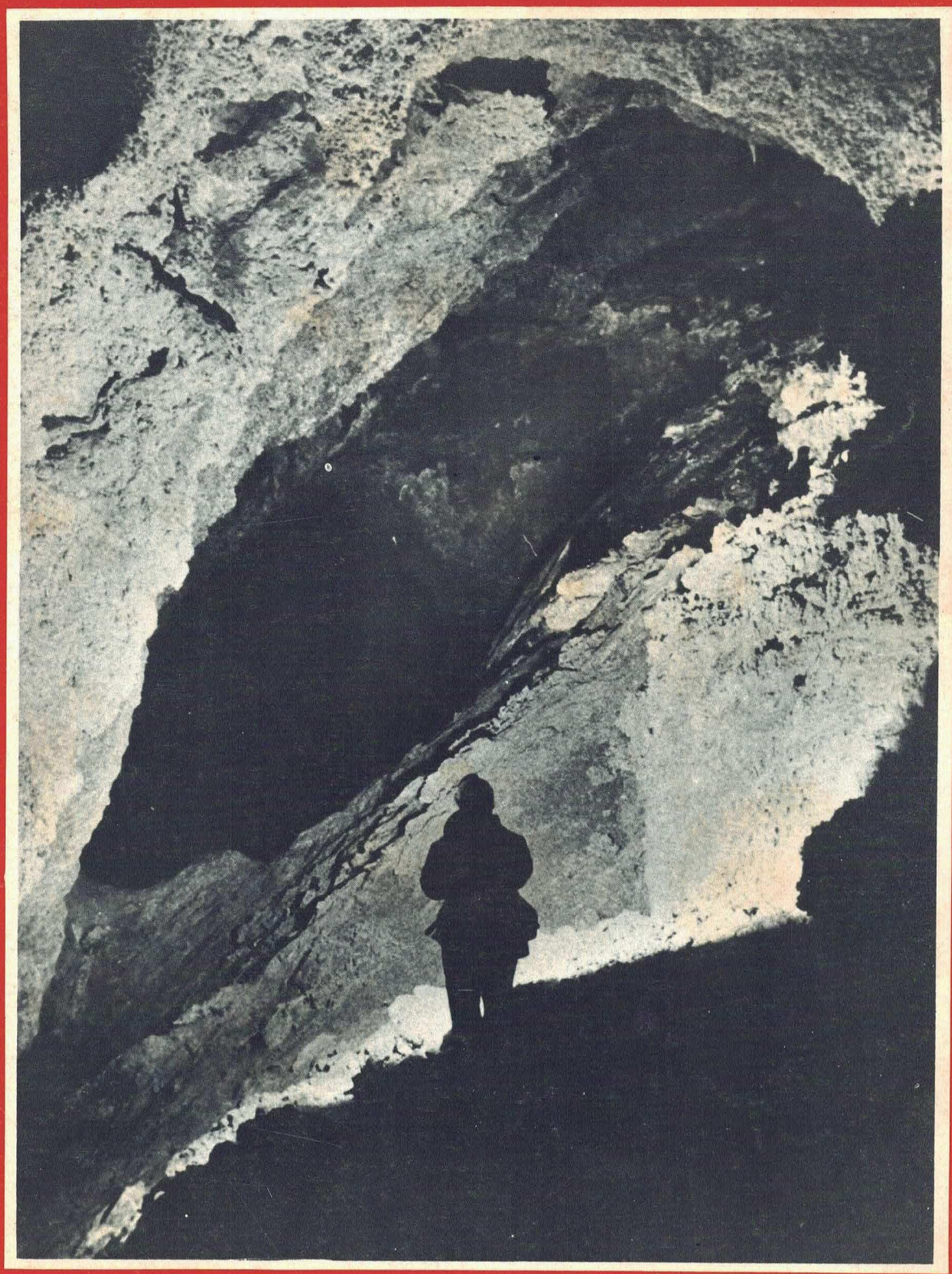

ABRIL 1975

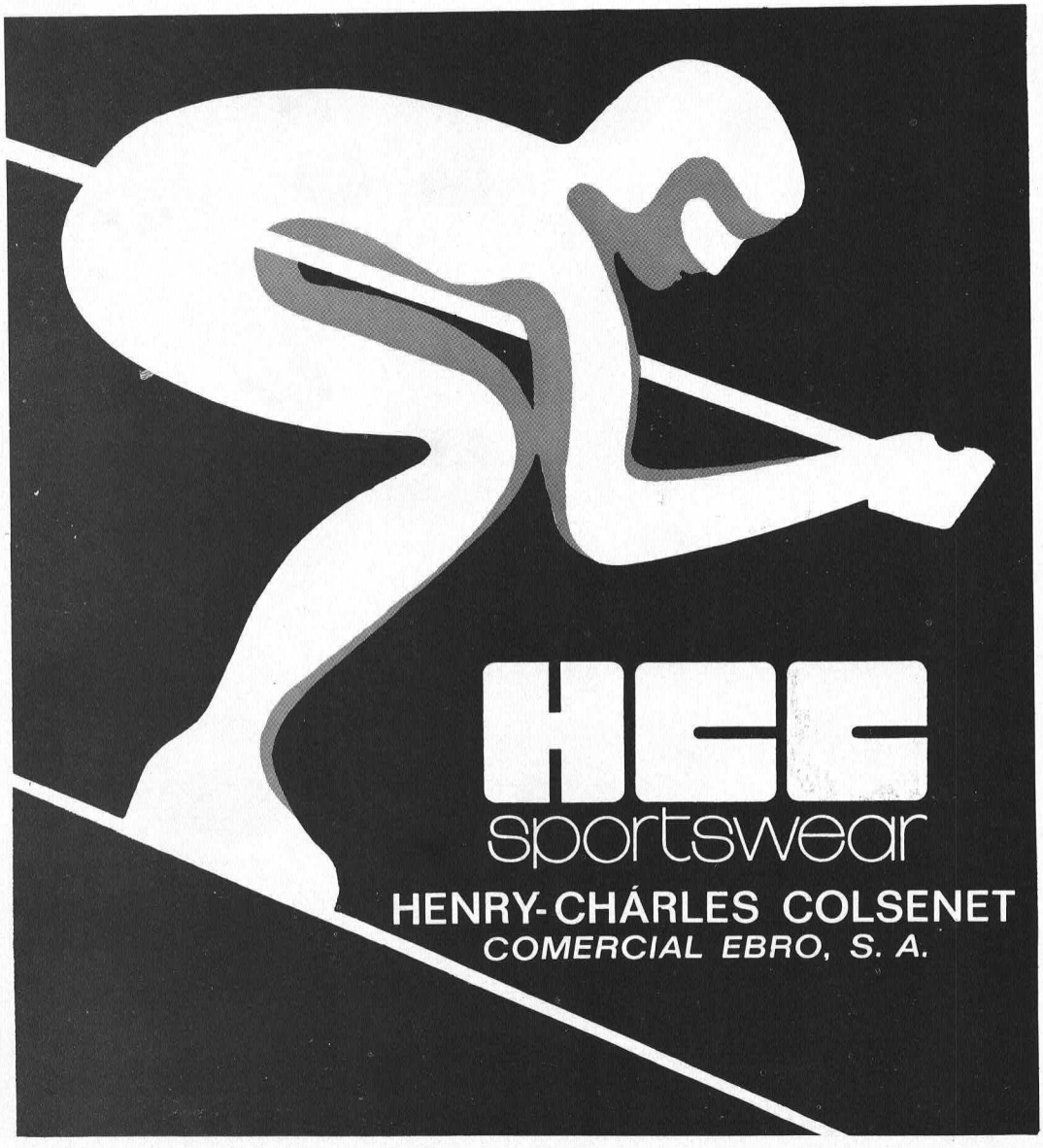
HCC
sportswear
HENRY-CHÁRLES COLSENET
COMERCIAL EBRO, S. A.

WITTY

ARAGÓ, 261 (Junt P. de Gràcia)

B A R C E L O N A

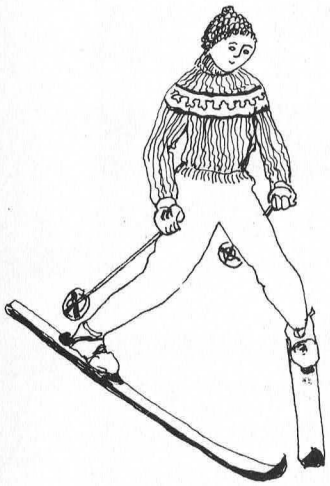

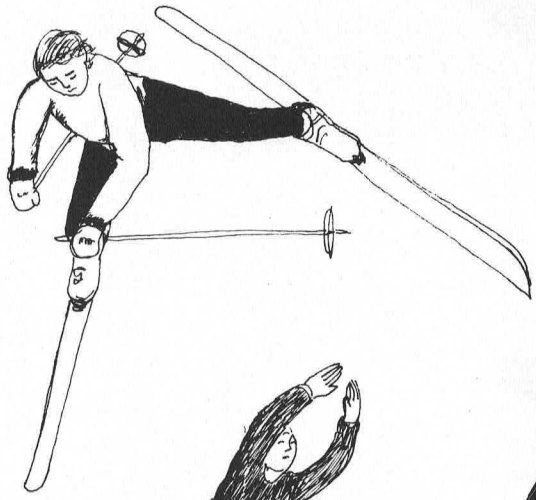

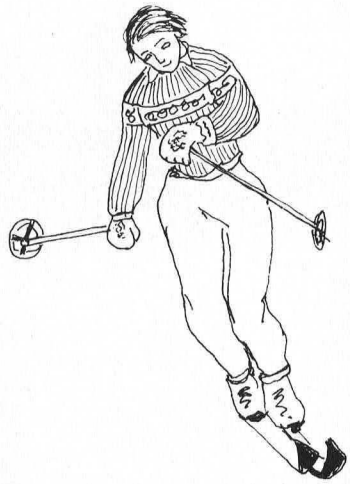

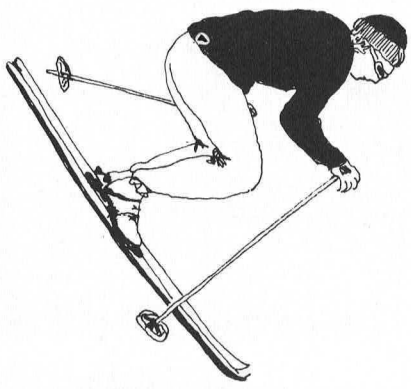

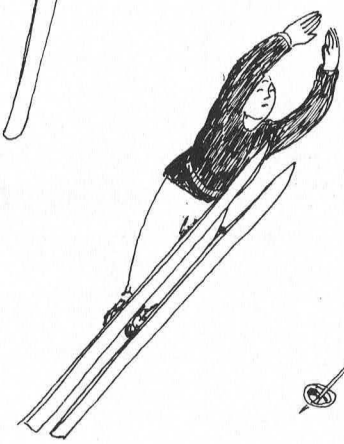

ÒPTICA CAPMANY

òptics diplomats

**Descompte especial
als senyors socis
del Centre Excursionista
de Catalunya**

Qualitat i gran
assortiment en

CINE
ÒPTICA
FOTOGRAFIA

Muntaner, 357 - Barcelona - Telèfon 211 26 57

a qualsevol època de l'any us podreu equipar a

Parellesset

ENRIC GRANADOS, 122 - AVINYÓ, 8-10 - PASSEIG MANUEL GIRONA, 49

SUCURSAL A GIRONA: CORT REIAL, 15

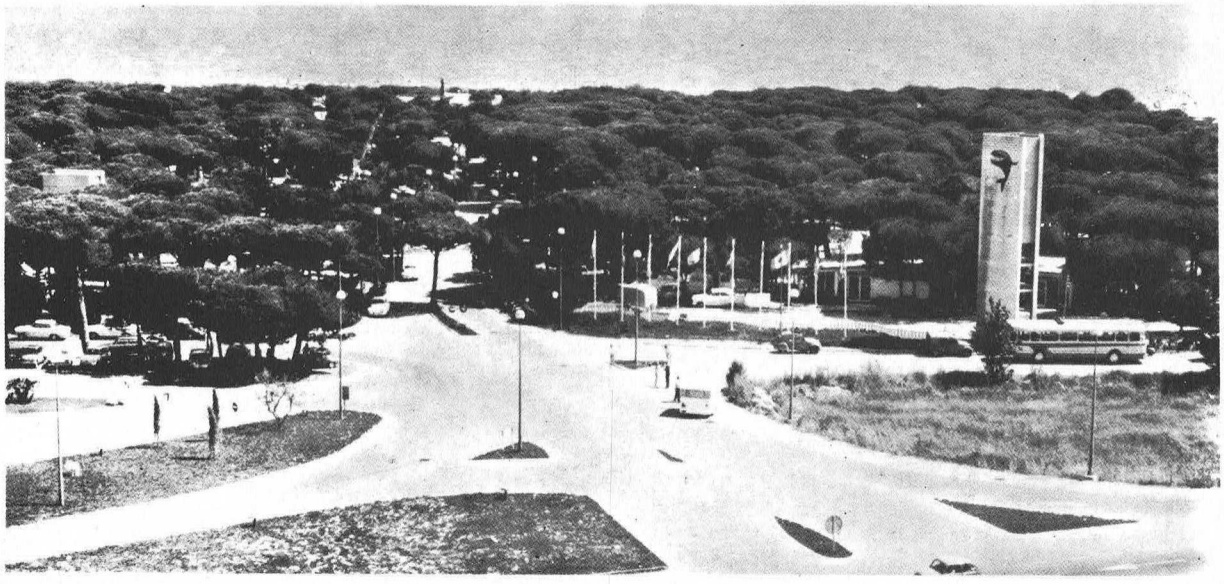

"la ballena alegre"

Camping

La Ballena Alegre

A 9 minuts de Barcelona per l'autopista de Castelldefels, el camping "LA BALLENA ALEGRE", us convida a acampar als seus boscos frondosos i a banyar-vos a les transparents aigües mediterrànies.

Així mateix i per a comoditat dels nostres clients hem instal.lat a l'interior del recinte del camping els serveis complets de bar, restaurant, serveis sanitaris, supermercat, dutxes, lavabos, assistència mèdica, parc infantil, zona esportiva, bugada i planxa i el sector comercial on podreu adquirir tots aquells articles que vulgueu.

JA SOM A MIG CAMÍ!

Acaba de sortir el 7è volum de

El fet que la GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA –malgrat dificultats i impediments de tota mena– hagi arribat a mig camí, és un fet important, perquè la GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA és una obra d'infrastructura de país. És una de les obres culturals més grans del nostre poble.

Conscients que és una obra una mica de tots, tant pel que és com pel que representa, mantenim el ferm compromís de millorar, fins allà on arribi el nostre saber i les nostres forces, tot el que resta de la GRAN ENCOCLOPÈDIA CATALANA.

I testimoniem des d'ací l'agraïment a tots els qui d'alguna manera han col·laborat a l'assoliment d'aquesta realitat, així com l'esperança de la propera col·laboració de tots aquells que avui encara no són subscriptors.

Trameteu-nos, doncs, tot seguit el cupó adjunt i rebreu àmplia informació de la GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA.

Ara més que mai, precisament perquè ja és a mig camí, la GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA necessita de tots. Subscriviu-vos-hi!

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA

Una de les obres culturals més grans del nostre poble.

Si us plau
envieu-me informació de la GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA

Nom .....

Adreça .....

Població .....

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA
Rambla Catalunya, 104 - Barcelona (8)

Dayax

la qualitat dels nostres clients determina la qualitat dels nostres productes

esports esplai

articles d'esport
per a clients
de qualitat

c. del pi nº 16, barcelona-2
tels. 317 48 36 - 318 25 31

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Any XCIX Núm. 678 Vol. 85

Abril de 1975 Dipòsit Legal B. 545 - 1953

Sumari

	Editorial	**314**
Joaquim Maluquer Sostres	**Els problemes del medi natural (III) La conservació de les zones humides**	**315**
Josep Vigo i Bonada	**Els problemes del medi natural (IV) Dinàmica de la vegetació**	**321**
Lluís Willaert i Garcia	**Els golls, una malaltia muntanyenca extingida**	**328**
Joan Badia i Cardús	**Ascensió hivernal a la Roca de l'Ordiguer**	**334**
Carles Macià i Vives	**Pic Long i Campbieil**	**336**
Martí Romero i Rectoret	**Visita espeleològica a Mallorca**	**339**
Josep Lluís Marín	**Arañonera**	**342**
Lluís Belvis i del Rio	**Com podem salvar el nostre Pirineu?**	**347**
Ramon Pujol i Alsina	**Flors de muntanya**	**350**
	Crònica del Centre	**352**
Ramón Pujol i Alsina	**Semblança d'un home clau**	**352**
	Esquiadors veterans i no "tant" a la Renclusa	**352**
	Siurana, niu d'àligues	**353**
	Equip de Recerques Espeleològiques	**354**
	Secció de Cinema	**355**
	Comissió d'Educació Cívica	**356**
	Acte en homenatge a Arnold Lunn	**356**
	II Cicle de projeccions d'Alpinisme Internacional	**357**
	Crònica	**357**
	VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana	**357**
	Exposició de pintures rupestres	**358**
	Comissió de Defensa de la Cultura Catalana	**359**
	Bibliografia	**360**
Josep Girona	**Rutes Medievales, per Ramon García Piñol**	**360**
D. Aloy	**La Vall d'Aran**	**360**

Redacció i Administració: Paradís, 10, Barcelona (2) Tel. 318 62 20

Director: Josep Llaudó i Majoral

Consell Assessor: Agustí Jolis i Felisart, Francesc Gurri i Serra, Jaume Fabrés i Amorós, Miquel Albert, Josep M. Sala

Assessor tècnic: Albert Jané

Maqueta: Josep Nuet

Secretaria: Anna Borbonet

Comptador: Josep Velázquez

Publicitat: Lluís Puntís, Via Augusta, 47, 6.è Barcelona (6) Tel. 218 69 60

Col.laboradors: Jaume Granell, Ramon Pujol i Alsina, Albert Oliveras, Hermenegild Carreté, Josep M. Sala Albareda, Agustí Jolis i Felisart, Josep Abril, David M. Aloy, Gabriel Jaraba, Enric Font, Josep Casanovas, Josep Girona, Modest Montlleó.

Subscripció: 240 pessetes anuals (sis exemplars) estranger, 270 pessetes; preu d'aquest exemplar, 45 pessetes (Comanda de números endarrerits a la redacció de la revista)

Impressió: Suimpa, Indústria, 110 Barcelona (13)

Portada: Galeria principal de l'avenc T-1, a la serra de Tendeñera (foto: Carles Ribera)

Editorial

Sobre el nou mapa de Catalunya

Al vell i permanent problema del greu divorci existent entre la correcta grafia dels noms de lloc i la utilitzada oficialment, s'hi ha unit, els darrers temps, la creació d'uns topònims sovint absurds, per a la denominació, també oficial, dels productes de la fusió de diversos municipis per discutibles raons administratives i econòmiques. A les comarques lleidatanes, amb preferència, aquesta toponímia demostra a bastament com, a l'hora d'establir una denominació comuna per a diversos pobles, ni s'utilitza el camí que porta a la raonable consulta d'organismes i entitats enteses en la matèria, ni gairebé el del sentit comú.

Com a breus ilustracions, a l'atzar, del que diem, recordem el nou nat municipi de Pallars Jussà, producte de la fusió d'Aramunt, Hortoneda de la Conca, Claverol i Serradell-Toralla, i el de Torreflo, amb el qual es fa referència als antics municipis de Torrefeta i Florejacs.

En el primer cas, ens agradaria que ens expliquessin com pot resultar vàlida i entenedora la fórmula de donar a uns pobles concrets el nom d'un comarca, i encara més, explicar-nos en virtut de quins privilegis aquests pobles poden usar en exclusiva una denominació que és també patrimoni de molts altres. Perquè si, com sembla, l'exclusiva no és possible, haurem de suposar que quan s'uneixin uns quants pobles més de la mateixa comarca podran denominar-se, amb els mateixos drets, Pallars Jussà, o potser, per a millor entendre's, Pallars Jussà bis o II.

En el cas de Torreflo, cal reconèixer que la fórmula, si prospera, admet les més fantasioses i sorprenents innovacions. Abans ningú no ens prengui la primacia, oferim el suggeriment que quan la mancomunitat Terrassa-Sabadell passi a una autèntica fusió, cosa que es veu en l'horitzó immediat, es recordin per al conjunt les possibles denominacions de Tabasarrell, Sabarrassa o Sabatassa que tenen, si més no, la virtut de sonar tan malament com Torreflo. En fi; que pel camí emprès amb els exemples esmentats, es pot donar en pocs anys a la toponímia del país una amenitat extraordinària, encara que s'aconseguei-xi amb el tribut de llegar a les generacions futures una visió diguemne molt poc amable del nivell cultural dels que tenien cura d'aquestes coses, i una lamentable evidèncai de la seva manca absoluta de respecte al nostre pòsit històric i tradicional.

Per això voldríem subratllar l'agraïment de veure que, en la definitiva edició, el mes de gener d'enguany, del Mapa de Catalunya realitzat pels Serveis de Geografia i Cartogràfic de la Diputació Provincial de Barcelona, no han estat tingudes en compte les comentades invencions toponímiques, i que, no solament això, sinó que els pobles hi figuren amb la grafia correcta. Amb el suport, bàsicament, de l'autoritat de l'Institut d'Estudis Catalans, i de la solvència científica d'uns experts encapçalats pel filòleg Joan Coromines, el Mapa editat per la Corporació Provincial barcelonina, amb la col·laboració de les altres tres Diputacions catalanes, ressalta el nom concordant amb la tradició, la filologia, l'ortografia i la història, però també —tal com hem esmentat en començar— la freqüent diferència entre aquest nom i l'oficial.

Però el que és evident ara, és que la discordància es produeix en un nivell molt diferent. Que les quatre Diputacions catalanes es manifestin amb claredat sobre quin és el nom correcte per a cada població, significa una presa de posició de prou pes per a judicar que tots aquells municipis que s'entestin a contradir aquest criteri, i mantenir les denominacions errònies, ho fan en un gest desconsiderat i absurd, sense argumentació viable. I més si tenim en compte que, de temps, la llei admet i marca el camí per a normalitzar els topònims mal escrits, i que hi ha l'antecedent que fins ara, i en tots els casos en què la sol·licitud s'ha tramitat, ha arribat lenta, però a bon port, tot i que els exemples —entre els quals podem posar Vilafranca del Penedès i Vilassar de Mar— han estat més aviat escassos.

Que la situació és ara diferent, es basa també en el criteri que queden enrera els temps en què els capdavanters d'alguns municipis podien sentir una certa angúnia de pensar si la petició de correcció de nom podia ésser mirada com una inclinació política desavinent, i que hem entrat en un punt en què sembla que ja se sap destriar, als nivells superiors, que una cosa és la toponímia i una altra la política; que la voluntat d'escriure correctament un nom és senzillament una actitud d'interès per la cultura del país, i que en aquesta actitud, correspon a les autoritats —autoritats municipals en aquest cas— donar el primer pas d'exemple.

Tot i demanant excuses per a haver d'assenyalar amb el dit, voldríem indicar com a mostra, que si «San Vicente dels Horts» o «San Quirico de Besora», davant del que els indica clarament la Diputació, prefereixen fer l'orni i seguir igual, caldria que fessin públiques les raons de la seva actitud: el perquè d'un nom híbrid i inconseqüent que no respecta ni la llengua catalana ni la castellana, com en el cas de Sant Vicenç, i el perquè d'un «San Quirico» en substitució d'un Sant Quirze tan històric i tradicional que —oh, les grans ironies del país!— àdhuc subsisteix en uns municipis de la província de Burgos.

Si la insistència en la defectuosa denominació actual suposés el manteniment d'una tesi diferent sobre l'origen del nom i la seva grafia correcta, tot i que discutible, el gest podria trobar una certa justificació, però de segur que sobrarien dits d'una mà a aquests casos, i que el que realment restarà per a cada immobilitat, serà l'evidència d'una actitud d'indiferència i desídia que tampoc no és justificable amb l'argument que, al capdavall, es tracta d'un problema poc important, perquè és precisament en les coses petites i fàcilment solucionables on es pot veure o no, la voluntat de servei i respecte a la comunitat, per part dels que oficialment la representen.

Els problemes del medi natural (III)

La conservació de les zones humides

per **Joaquim Maluquer Sostres**

El conegut estany de Banyoles, també en situació de perill com totes les zones humides del nostre país. A primer terme s'hi pot apreciar encara un testimoni de la vegetació natural però la de l'altra riba correspon ja a un paisatge modificat. ▼

Les zones humides constitueixen el biòtop —o escenari físic de la vida— més limitat, interessant i alhora amenaçat de les terres catalanes. Aquestes circumstàncies que afecten els llacs, les llacunes litorals, les vores dels rius, etc., són comunes a Europa i Nord-Amèrica i, val a dir-ho, que arreu s'han aixecat veus en defensa d'aquells indrets i s'han pres mesures efectives de protecció. Llevat, és clar, de casa nostra.

Les zones humides són importants per raons biològiques, paisatgístiques i àdhuc històriques en algun cas, com succeeix amb l'albufera de València. Des de l'angle biològic —que ara tractem— els aiguamolls es caracteritzen per la varietat i abundància d'espècies vegetals i animals que contenen i que, en general, en són exclusius.

Si ens fixem en la fauna ornitològica —la més palesa— trobem que a Europa occidental hi ha catorze grups d'ocells —que comprenen nombrosos gèneres i, més encara, espècies— vinculats totalment o parcial a les zones humides. Totes les espècies nedadores, com les diverses menes d'ànecs, les fotges i els cabussons; els camallargs, des dels més grans com són els agrons i els flamencs als més menuts, del tipus dels territs i becadells; les gavines, xatracs i fumarells, tan lligats ecològicament als estanys litorals; i fins i tot trobem uns rapinyaires —els esparvers d'aiguamoll— que nien i cacen entre els joncs i les canyes xisqueres.

Les zones humides mai no han atès gaire extensió a les terres catalanes i, en canvi, són el biòtop que més ha sofert a causa de l'acció destructora dels homes. Des del segle XVIII s'inicia l'aterrament dels estanys i albuferes per tal d'incrementar l'extensió dels conreus —pensem en la puixança demogràfica d'aquella centúria— i, també, per tal d'eliminar focus de febres tercianes, veritable obsessió dels ilustrats. N'hi ha prou fullejant les cèlebres **Observaciones sobre el Reyno de Valencia** del botànic Anto-

foto: R. Bolaceras

Membres de la Secció Regional Catalana de la Societat Espanyola d'Ornitologia, fent el curs d'anàtides a l'Escanyissada (delta de l'Ebre). ▼

ni Josep Cavanilles, per adonar-se del caràcter de croada cultural que revestia aleshores la dessecació dels aiguamolls.

A les preocupacions sanitàries i a l'afany de terra, els han succeït avui dia l'ocupació urbana del sòl, ja sia per l'extensió de les ciutats, les implantacions industrials i les construccions turístiques, car —no ho oblidem— gairebé totes les zones humides i sobretot les més interessants, estan situades en un litoral tan poblat i aprofitat com és el dels Països Catalans. Afegim-hi, per a completar el panorama de l'agressió humana contra el medi humit, les múltiples contaminacions —d'origen urbà, industrial i agrícola— que augmenten considerablement a partir de 1960.

Al Rosselló encara es mantenen l'estany de Salzes —que assenyala el límit de l'antic comtat— i el de Canet, prop de Perpinyà.

L'Empordà —que després del delta de l'Ebre era la comarca més rica en hàbitats aquàtics— ha estat gairebé privat de les seves antigues llacunes. Esmentem el record del gran estany de Castelló d'Empúries, que comunicava amb els també inexistents llacuna de Sant Joan i l'estany Bovós; també han estat dessecades les llacunes de Bellcaire, de Llançà i de Vilacolum. De l'estany de Pals només en queda un retall, però força interessant i que és imprescindible de conservar.

Actualment a l'Empordà —i a part de la romanalla de l'estany de Pals— només ens han pervingut els aiguamolls situats entre els aiguabarreigs del Muga i del Fluvià —on s'han censat unes dues-centes espècies d'ocells—, però que ja han estat destruïts parcialment per la urbanització «Ampuriabrava» i la resta està greument amenaçada per d'altres iniciatives d'aquest tipus. Al tram final del Ter —en el terme de Verges— hi ha un illot fluvial on l'ornitòleg Martí Boada i el seu equip han localitzat una notable colònia d'ardèids entre les quals destaquen els martinets de nit i la cria —única coneguda al Principat— de l'esplugabous. No cal dir

1 *Estany de Salses-Leucata*
2 *Estany del Bordigó*
3 *Estany de Canet*
4 *Estany de Llançà*
5 *Estany de Castelló d'Empúries*
6 *Aiguamolls de la Muga*
7 *Aiguamolls del Fluvià o de Sant Pere Pescador*
8 *Estany de Bellcaire*
9 *Illot fluvial del Ter*
10 *Aiguamolls del Ter i del Daró*
11 *Estany de Pals (dessecat, només en part, a la darreria del s. XVIII)*
12 *Estany de Sils*
13 *Estanys de Banyoles, Espolla i Sant Miquel de Campmajor.*
14 *Aiguamolls del Besòs*
15 *Estanys del Port, de la Torre del Riu, i de la Magarola.*
16 *Estany de la Podrida*
17 *Estanys de la Murtra i de l'Illa*
18 *Estanys de la Ricarda i del Remolar*
19 *Estanys del Canal Vell i de les Olles, i port del Fangar.*
20 *Calaixos de l'Illa de Buda*
21 *Estanys de l'Encanyissada, de la Tancada, de l'Alfacada i de la Platjola.*
22 *Port dels Alfacs i punta de la Banya*
23 *Estanys de Beltran*
24 *Estany de Capicorb*
25 *Estany d'Albalat*
26 *Estany de la Boca de l'Infern*
27 *Albufera d'Orpesa*
28 *Albufera de Nules* ▶
29 *Estany d'Almenara*
30 *Estanys de Morvedre*
31 *Albufera de València*
32 *Aiguamolls de Tabernes de Valldigna*
33 *Albufereta d'Alacant*
34 *Salines de Santa Pola o albufera d'Elx*
35 *Salines de la Mata*
36 *Salines de Torrevella*
37 *Embassaments del Fondo*
38 *Embassament d'Elx*
39 *Llacuna de Salines*
40 *Embassament d'Utxesa*
41 *Estany d'Ivars (dessecat la dècada del 1950)*
42 *Embassament de Sant Llorenç de Montgai.*
43 *Embassament de Camarasa*
44 *Embassament de Cellers o dels Terradets*
45 *Estany de Montcortès*
46 *Estany de l'Estany (dessecat el 1570)*
47 *Albufera des Grau o de Maó*
48 *Albufera de cala Morella*
49 *Port d'Addaia*
50 *Cala Tirant*
51 *Albufera d'Alcúdia*
52 *Albufereta de Pollença*
53 *Estany de ses Granotes*
54 *Salobrar de Campos*
55 *Salines d'Eivissa*
56 *Estany Pudent*

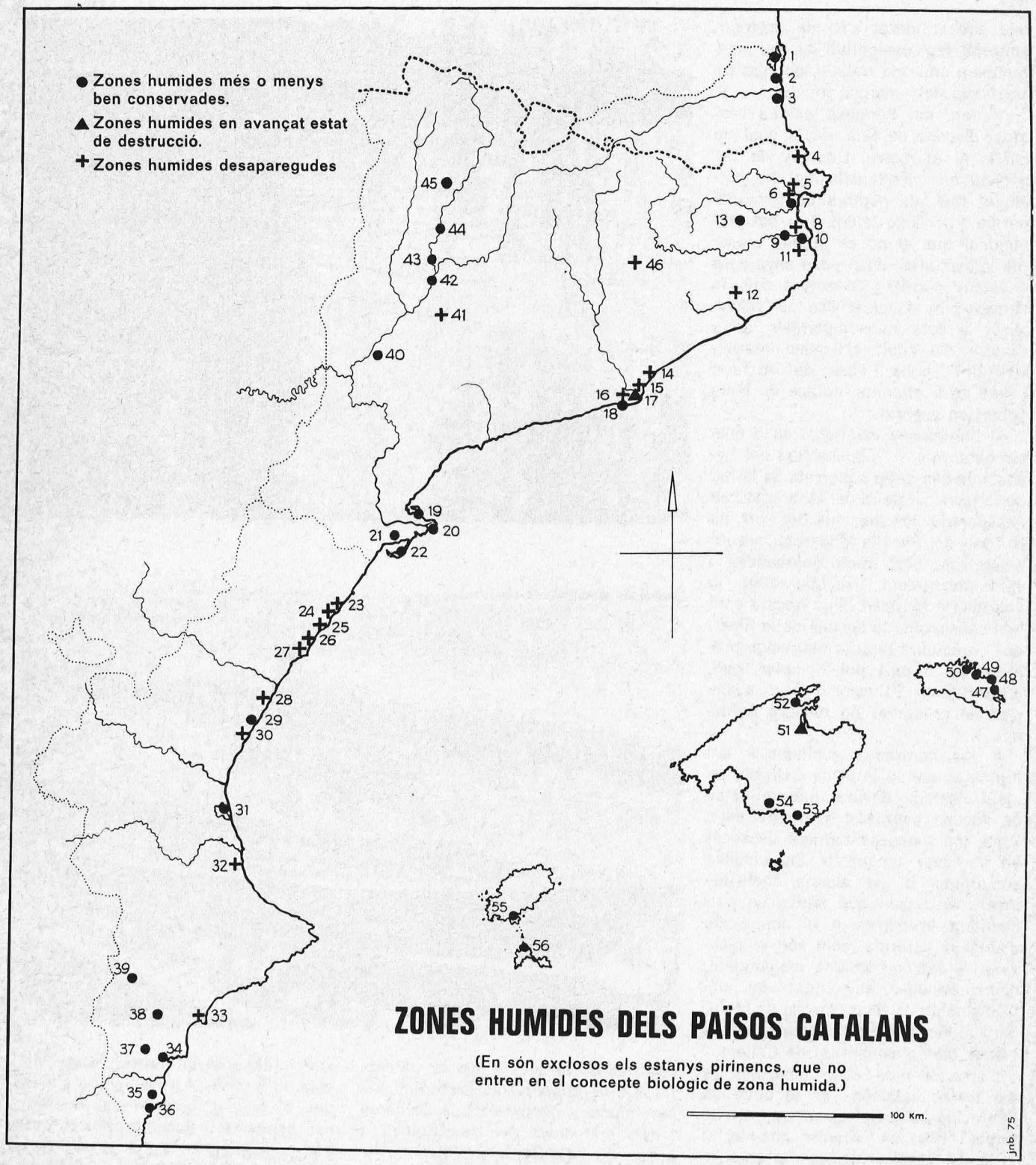
● Zones humides més o menys ben conservades.
▲ Zones humides en avançat estat de destrucció.
+ Zones humides desaparegudes
ZONES HUMIDES DELS PAÏSOS CATALANS
(En són exclosos els estanys pirinencs, que no entren en el concepte biològic de zona humida.)
100 Km.
jnb. 75

Un altre aspecte de l'estany de Banyoles, amb la vegetació natural amb aportacions introduïdes. ▼

Un aspecte de l'albufera de València, amb manifestacions de l'ocupació rural. ▼▼

foto: R. Boladeras

foto: ECSA

que aquest indret s'ha de protegir, sobretot fent compatible el seu manteniment amb els treballs en curs de correcció dels marges del riu.

Al nord del Principat existia l'extensa llacuna de Sils, de la qual no queda ni el rastre. L'estany de Banyoles, que afortunadament ha pervingut fins als nostres dies, també perilla, i per això Jaume Boix pot pronosticar que si no es prenen mesures immediates, d'ací pocs anys serà «l'estany podrit»; juntament amb la conservació d'aquest llac cal considerar la dels veïns estanyols de la Cendra, del Vilar, la llacuna intermitent de l'Espolla, i l'àrea del riu Terri i dels seus afluents, dotada de bona cobertura vegetal.

Al Barcelonès existien tres o quatre estanyols a l'aiguabarreig del Besòs, que han estat esborrats de la faç de la terra. Al delta del Llobregat han desaparegut les llacunes del Port, de la Torre del Riu i la Magarola; encara existeixen, però molt degradades i versemblantment irrecuperables, la Podrida, la Murtra i l'Illa; encara està ben conservada la llacuna de la Ricarda —gràcies a la cura dels seus propietaris— i part del Remolar, que, d'acord amb Salvador Filella, s'haurien de preservar de manera definitiva.

A les contrades occidentals del Principat, enmig la plana d'Urgell, teniem l'estany d'Ivars, mostra única de llacuna estepària al nostre país, i que fou innecessàriament dessecat en els anys cinquanta. En aquelles comarques hi ha alguns embassaments artificials que supleixen parcialment la manca o la destrucció d'estanys naturals, com són el d'Utxesa —extremadament contaminat, d'altra banda—, el conjunt dels embassaments de Sant Llorenç de Montgai i el Partidor de Balaguer i, menys valuós biològicament, el de Cellers.

L'àrea humida més important de les terres catalanes és el delta de l'Ebre, que s'havia conservat gairebé intacte fins ara. Afegim que en el Projecte MAR —d'abast internacional— dedicat al manteniment de les zones humides a l'àrea temperada euro-africana, la situen en la categoria A o de conservació preferent, immediatament després de la Camarga i dels maresmes del Guadalquivir, i abans de l'Albufera de València, inclosa tanmateix en aquell grup.

L'àrea deltaica comprèn uns 250 km² i presenta diferents biòtops del més alt interès. Arrossars que s'inunden. Amples platges on nien nombroses espècies. I llacunes litorals com són el Canal Vell, els existents a l'illa de Buda, l'Alfacada, la Platjola, la Tancada i l'Encanyissada. Esmen-

Visió aèria de l'albufera de València, en què destaquen les grans masses de canyissars arrelats al llot. ▼

Un exemplar de l'espècie perdiu de mar (Glareola Pratincola) *captada a l'illa de Buda.* ▼▼

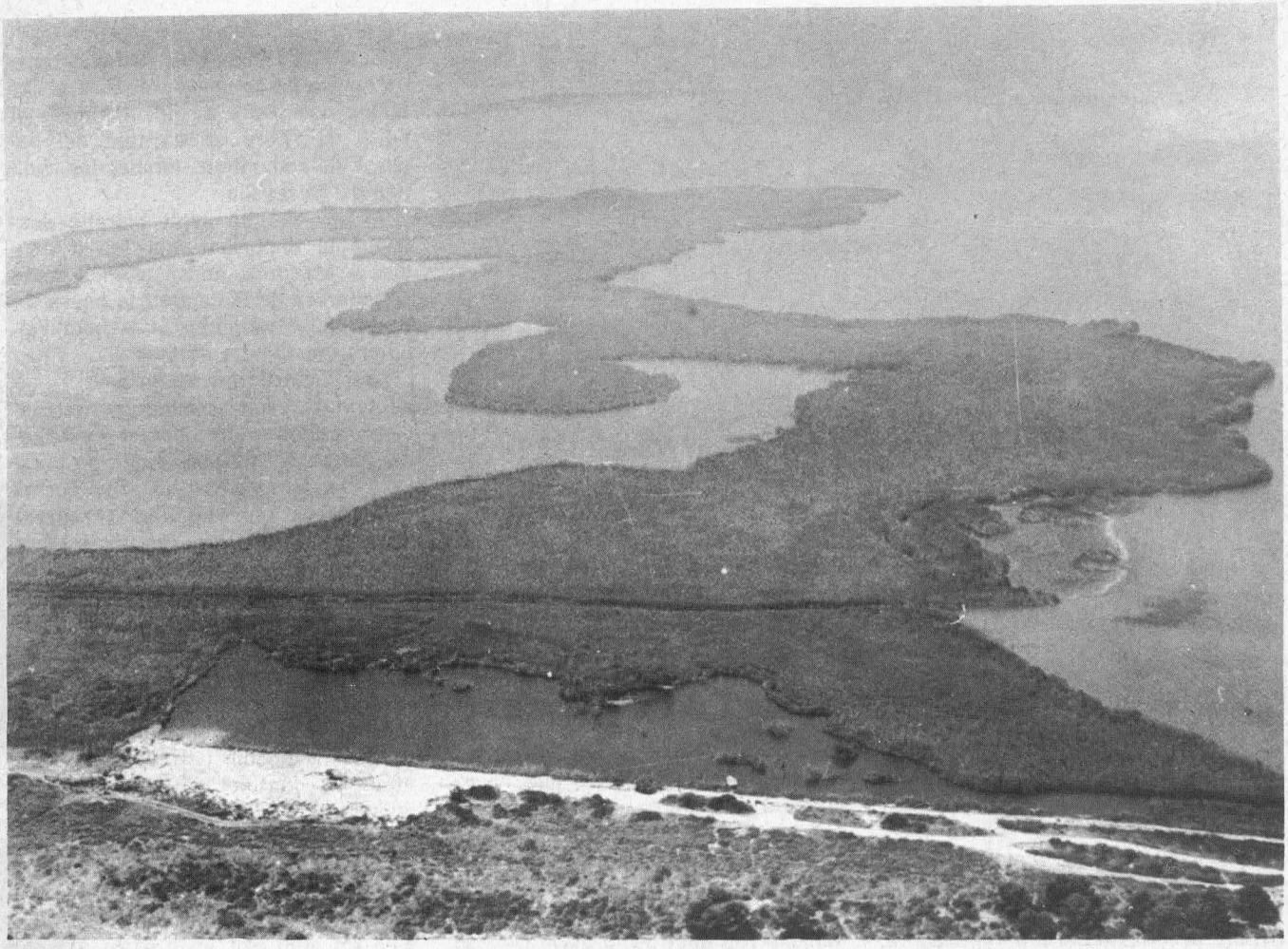

foto: ECSA

tem també la punta del Fangal, la badia dels Alfacs i la punta de la Banya, amb les salines allí existents. Aquesta zona, ultra l'interès botànic i faunístic en general, resulta fonamental per a la reproducció i refugi hivernal d'aus aquàtiques, ja que s'hi registren durant els mesos freds concentracions de moltes desenes de milers d'ànecs i fotges. Per a palesar la varietat d'ocells presents al Delta, direm que Salvador Maluquer n'ha esmentat dues-centes quatre espècies diferents.

A partir dels anys seixanta, però, el delta de l'Ebre perilla greument. L'erosió marina progressa, ja que manquen les terres d'al·luvió aportades per l'aigua del riu, que ara es sedimenten als embassaments exis-

foto: A. Sarró

S'albufera des Grau, a Menorca, que hom intenta d'urbanitzar enmig d'una considerable oposició popular. ▼

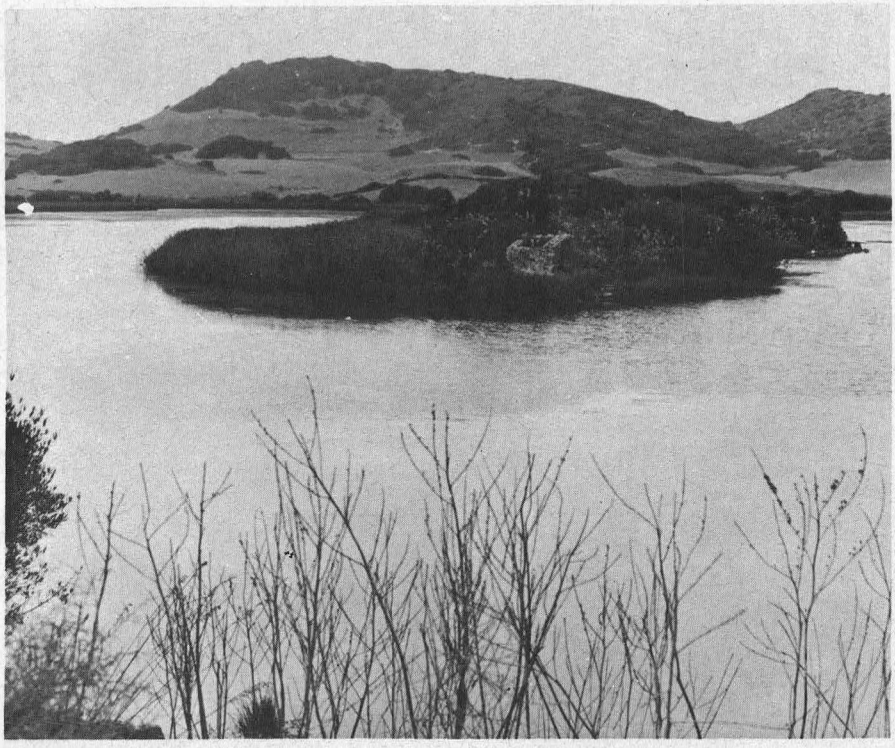

foto: A. Borbonet

tents. La contaminació de les aigües i fins i tot l'aèria —insecticides fumigats des d'avionetes— ha provocat veritables hecatombes en les colònies d'ocells aquàtics o marins, abans tan florents. Afegim-hi l'increment del trànsit humà per la zona i, sobretot, la funesta dèria urbanitzadora, propiciada per unes autoritats disposades a sacrificar inconscientment el patrimoni natural de les futures generacions.

Al País Valencià han desaparegut els estanys de Beltran i de Capicorp, que el segle XVIII existien al terme d'Alcalà; entre Torreblanca i Orpesa s'esmentaven els d'Albalat i de la Boca de l'Infern; també hi havia l'albufera d'Orpesa i la de Nules. Seguint la costa i abans d'arribar a la cèlebre albufera de València, trobem una romanalla —força interessant com a recer hivernal d'ocells aquàtics— dels aiguamolls d'Almenara. Esmentem, finalment, la pèrdua dels estanys de Morvedre.

L'Albufera de València fins al segle XVII pràcticament ocupava l'espai comprès entre els rius Túria i el Xúquer. Això és, unes divuit mil hectàrees el segle XVIII, que l'aprofitament pel conreu de l'arròs ha reduït en l'actualitat a unes dues mil i, encara, greument amenaçades per la intensa degradació que suposen l'aterrament continuat, la greu contaminació i la destrucció de la Devesa, ara urbanitzada. Malgrat tot, el gran estany valencià manté un considerable interès pel que fa a les aus hivernants —s'hi han censat uns cinquanta mil anàtids—, a part d'ésser l'indret de nidificació de l'ànec becvermell i d'ardèids.

Més al sud del País Valencià existien els aiguamolls de Tavernes de Valldigna, la llacuna d'Aiora, els estanyols del Canal de Navarrés, l'albufereta d'Alacant i la llacuna d'Oriola. En aquesta zona —de notable importància— subsisteix la llacuna de Salines; l'embassament d'Elx; el molt important embassament de l'Hondo —que aprofita uns aiguamolls allí existents— de bona extensió i gran riquesa biològica. L'albufera d'Elx, avui convertida en salines —coneguda com de Santa Pola— on la primavera passada va enregistrar-se el fet inoït de la cria dels flamencs, que és l'única de coneguda als Països Catalans des d'una de documentada al delta de l'Ebre en un text del segle XVI. Esmentem, també, les salines de Torrevella.

A les Illes ha estat gairebé destruïda la important albufera d'Alcúdia. A Mallorca, doncs, només resta l'albufereta de Pollença i la bassa de Tomarell. A Menorca hi trobem l'albufera des Grau o de Maó —on s'han censat quatre mil anàtids—, i que s'intenta urbanitzar enmig d'una considerable oposició popular que momentàniament ha aconseguit de paralitzar les obres. No cal remarcar la importància que significa preservar aquesta llacuna, que ha esdevingut la zona humida més important de les Balears. A Eivissa només hi ha les salines, com a indret d'interès per als ocells d'aigua.

Les pèrdues experimentades en el domini de les zones humides són tan greus i és tan poc el que ens en resta, que no podem permetre cap més atemptat contrari a la conservació dels indrets lacustres als Països Catalans. I, encara, caldria recuperar-ne alguns, com és ara l'antic estany d'Ivars, al cor de la plana d'Urgell, o bé establir aiguamolls artificials com s'ha fet amb èxit en d'altres països. Si actuem així, haurem acomplert el deure indefugible de trametre a les generacions futures el llegat d'una fauna i una flora excepcionals que, altrament, es perdran sense remei.

Els problemes del medi natural (IV)

Dinàmica de la vegetació

per **Josep Vigo i Bonada**

És un fet d'observació corrent que les plantes que es fan en un territori geogràfic qualsevol (una vall, una comarca natural, una serra...) no creixen pas totes a tot arreu, sinó que cadascuna mostra unes preferències ben determinades. Una cerca les vores d'aigua on troba la humitat que necessita, l'altra s'enfila pels esqueis des les roques, aquesta ressegueix els fondals ombrius, aquella s'arrecera als vessants més solells... Les diverses exigències ecològiques de les plantes, unides a les relacions de dependència o de competència que poden establir unes amb altres, fan que la vegetació —la coberta vegetal d'un país— no sigui pas ni un mantell uniforme ni una barreja totalment fortuïta de grups d'espècies. A qualsevol territori hom pot distingir, ja a primer cop d'ull, uns agrupaments ben determinats de plantes, les **comunitats vegetals,** que alternen unes amb altres de manera més o menys regular. Són comunitats diferents, per exemple, un alzinar, una fageda humida, una vinya, un matoll de brucs, un prat de dall, una jonquera..., cadascuna de les quals es compon d'unes determinades plantes i es troba només en aquells indrets on les condicions ambientals li són favorables. Les comunitats vegetals són considerades com les unitats fonamentals, les peces bàsiques que integren el paisatge.

Partint d'una tal interpretació de la vegetació, considerem de primer un paisatge natural, és a dir, no gens influït per l'activitat humana. Una de les característiques peculiars d'aquest tipus de paisatges és la seva estabilitat. Les comunitats que componen un paisatge natural es mantenen pràcticament inalterades mentre no variïn les condicions climàtiques generals del país, és a dir, dintre d'un període de temps de l'ordre de segles o, per ventura, de mil·lennis. Hi haurà, és clar, els canvis d'aspecte de la vegetació al llarg de l'any (caiguda de les fulles, esclats de floració, brotada, etc.) així com una renovació interna de les comunitats (mort dels individus vells, germinació de llavors...), però, deixant de banda aquests fenòmens cíclics, cada comunitat es conserva aproximadament idèntica a ella mateixa. Els alzinars que cobreixen un vessant, el prat alpí que s'estén part damunt dels boscos de coníferes, les pollancredes que voregen un riberal... mantenen, pràcticament de manera indefinida, llur estructura característica. Les comunitats naturals són conseqüència del joc equilibrat d'una sèrie molt complexa de factors, i sempre que aquests factors no variïn elles tampoc no variaran. És clar que si, per exemple, el clima evoluciona (fent-se més fred, o més humit, o més continental...) la vegetació haurà d'anar-s'hi adaptant i, per tant, evolucionarà paral·lelament. Els canvis que es donen a escala geològica han tingut, certament, molta importància en l'evolució de la coberta vegetal de la Terra, però aquí partim de la base de contemplar la vegetació dins d'uns períodes de temps no tan dilatats.

Els paisatges naturals es componen, com ja hem assenyalat, de comunitats diverses. Aquestes seran tant més nombroses com més irregular sigui la topografia del lloc considerat, ja que els diferents tipus d'agrupaments vegetals han de correspondre, de fet, a altres tantes menes d'ambients distints. Una roca, una tartera, un fons de vall, un vessant assolellat, ...representen cadascun un ambient ecològic diferent, i cadascun portarà un tipus de comunitat especial. Ara bé, de totes les comunitats que es fan en un territori lliure de la intervenció humana, les més característiques són aquelles que estan instal·lades als indrets de condicions, podem dir, normals: en un terreny pla, sobre un sòl ben desenvolupat i lluny de tota mena d'influència estranya (una roca que faci ombra, un corrent d'aigua que augmenti la humitat del sòl, etc.). Aquesta mena de comunitats —generalment en nombre d'una o, més rarament, de dues dintre de cada territori climàtic— reben el nom particular de **clímax,** i són les que més bé serveixen (com semblarà ben lògic, donada la seva significació) per a caracteritzar un paisatge. La clímax es troba en equilibri només amb el clima general de la regió, presenta un grau de complexitat molt alt i té un estabilitat màxima. Les plantes que la componen omplen totes les possibilitats d'explotació del medi en el qual viuen, i el sòl corresponent ha adquirit un grau de desenvolupament. En condicions normals ni la comunitat pot admetre noves espècies ni el sòl pot adquirir característiques diferents. Les comunitats no climàciques, les que es fan als indrets de condicions particulars —per exemple, a les vores de riu, als vessants obacs, als relleixos de cingles, a les carenes ventegades— estan en equilibri no amb el clima general sinó amb les condicions particulars del lloc on es troben (humitat més elevada del que és normal, o insolació prolongada, o poc desenvolupament del sòl...). Aquestes altres comunitats naturals s'anomenen **comunitats permanents.** El seu grau d'estabilitat és més baix que el de la clímax. Cal remarcar, però, que llurs possibilitats d'evolució són molt diferents segons els casos. Així, el bosc que creix al vesant obac només podrà canviar, en teoria, a mesura que l'erosió vagi anul·lant el pendent; el bosc de ribera solament podrà modificar-se si, de manera extraordinària però plausible, el riu canvia de llit.

Dintre del paisatge natural el cas més típic de vegetació en evolució és el de les comunitats que es fan a les penyes. Les plantes que arrelen a les clivelles d'un cingle van alterant i destruint progressivament la roca; en conseqüència, les clivelles es faran cada cop més amples i s'hi aniran acumulant la terra fina i els residus de les plantes mateixes que hi viuen. Amb el temps l'antic esqueix es convertirà en un replanet on hi haurà un cert gruix de sòl i on es farà una vegetació contínua (posem per cas, una mena de prat). A mesura que la roca anirà essent erosionada, el replanet s'eixamplarà, l'espai hàbil es farà més gran i el sòl anirà esdevenint profund, de ma-

Deducció de la sèrie primària teòrica a partir de la vegetació actual. Els números indiquen l'ordre en què apareixen les diferents comunitats durant la successió. ▼

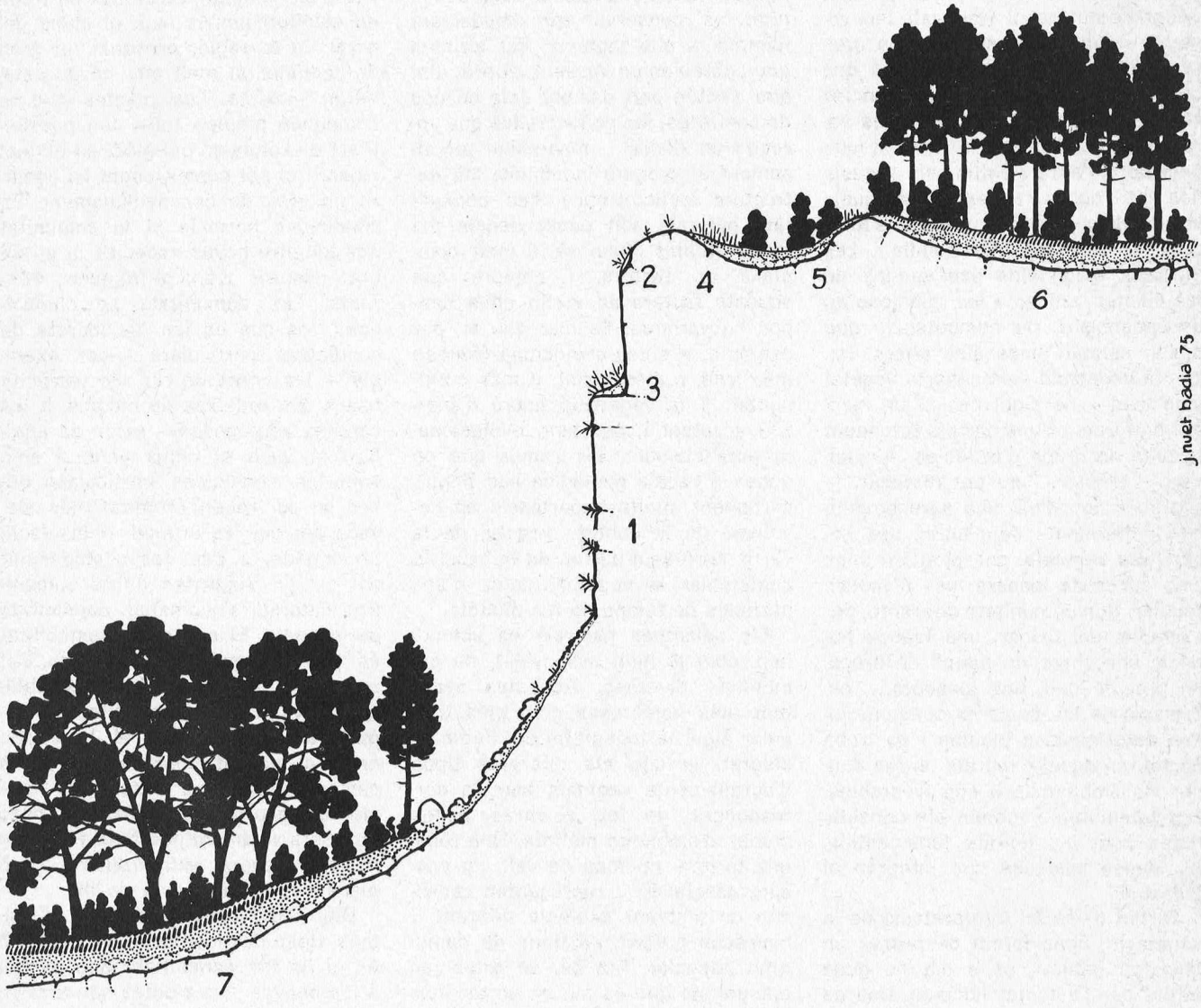

nera que podran instal·lar-s'hi ja plantes més exigents. El pradell serà substituït, de primer, per un matoll, i quan el sòl sigui ja ben desenvolupat tindrem un bosc com el que es fa als llocs no rocosos. Aquest conjunt de canvis encadenats que es produeixen en la colonització d'un terreny nu inicial (la roca que hem posat com a exemple) és el que hom anomena una **successió primària.** I el seguit de comunitats que es van substituint unes a altres al mateix indret (les plantes aïllades dels esqueis, el pradell inicial, el matoll i, finalment, el bosc) formen el que se'n diu una **sèrie.**

Les succcessions primàries —o, més exactament, les seves fases primeres —són molt lentes i en part s'interfereixen amb l'evolució del terreny, i de les plantes mateixes, a escala geològica. De manera que no són observables fàcilment ni arriben quasi mai a completar-se del tot perquè, mentrestant, solen donar-se canvis —si més no, climàtics— que en varien el sentit. De totes maneres, hom pot deduir molt bé la tendència de la successió observant simplement els diferents tipus de comunitats que es donen al territori en l'actualitat. Hom hi veurà roques, a les fissures de les quals s'arrapen algunes plantes especialitzades que representen l'estadi inicial de la colonització; replanets herbats que corresponen a fases un xic més avançades; i vores de cingle, amb un sòl més o menys profund, on creixeran uns matollars especials que fan el trànsit vers el bosc ben constituït.

Reconstrucció del bosc subalpí a partir d'una clariana oberta accidentalment. a) Comunitat herbàcia d'epilobi angustifoli. b) Comunitat semiarbustiva amb predomini de gerderes. c) Bosquet de gatsaules i bedolls. d) Pineda gairebé reconstruïda. ▼

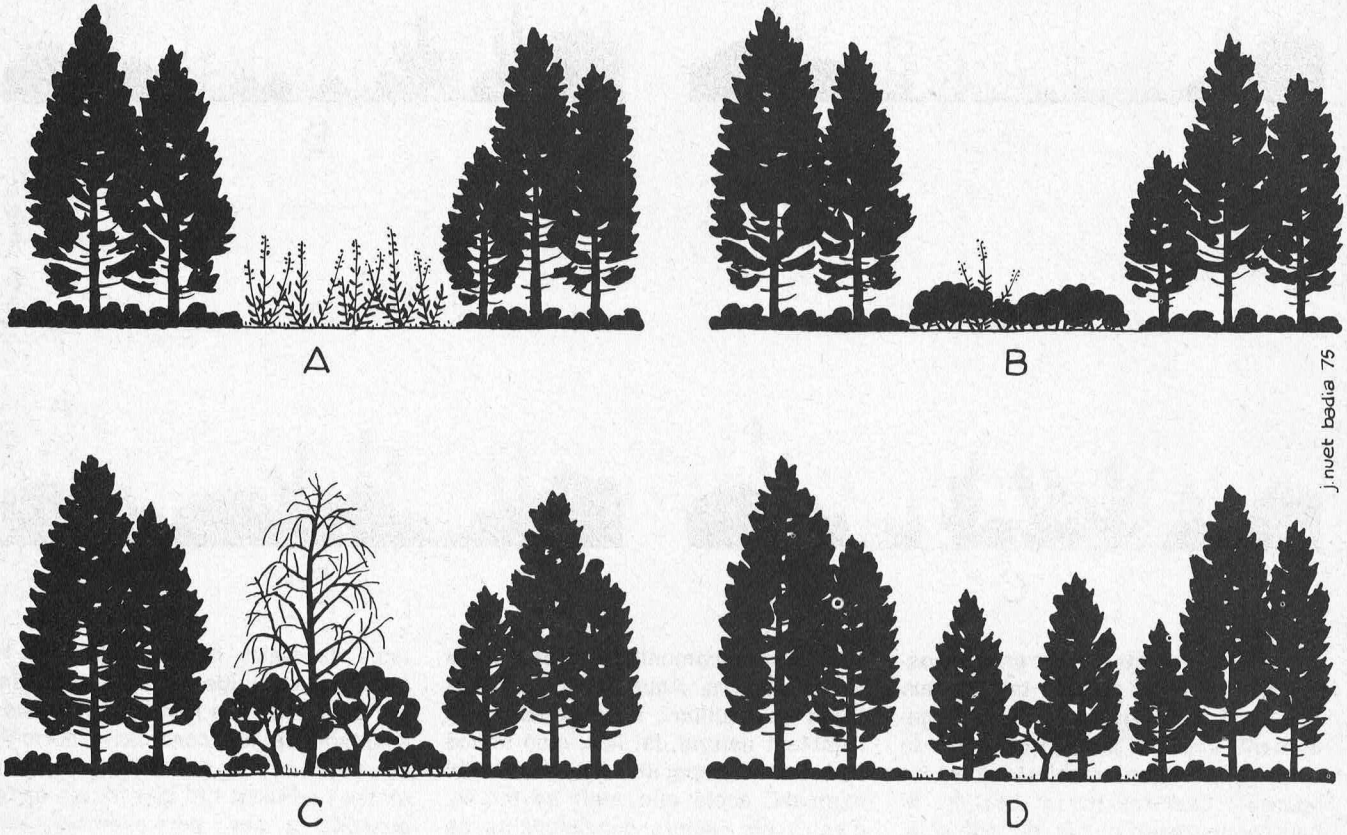

Aquestes comunitats, són, de fet, unes més madures que les altres, i ens permeten d'entendre quins serien els estadis de la successió primària. La figura 1 és un exemple de com es pot deduir basant-se en la vegetació actual d'un lloc concret, la sèrie primària teòrica.

En un paisatge natural poden donar-se, ocasionalment, altres successions, induïdes per fenòmens extraordinaris, generalment catastròfics, com són ara els incendis deguts a llamps, les riuades excepcionals, els esllavissaments del terreny, etc. Els fenòmens d'aquest tipus provoquen destruccions totals o parcials de la vegetació preexistent i donen peu que s'iniciïn unes successions que menaran, en darrer terme a la reconstrucció de les comunitats primitives. Així, la vora d'un riu sotmesa a una revinguda pot quedar reduïda a un terreny gairebé pelat de vegetació. Passada la riuada, però, aquest erm serà colonitzat de mica en mica per la vegetació i acabarà per establir-s'hi novament un bosc de ribera. Aquesta mena de successions, conseqüència de l'alteració més o menys profunda d'una vegetació ja existent, reben el nom de **successions secundàries.** En general parteixen, no de la roca nua, sinó d'una comunitat modificada per causes anormals o, si més no, d'un terreny pelat però que conserva encara un cert gruix de sòl. Fàcilment es comprendrà que tals successions són més ràpides que les primàries, ja que representen, no la colonització d'un ambient en principi totalment inhòspit, sinó la reconstrucció d'unes entitats de les quals queden encara restes més o menys importants. Les fases d'una successió secundària poden ser idèntiques o anàlogues a les que tenen lloc en la successió primària, o bé poden diferir-ne considerablement, segons el tipus d'alteració a què siguin degudes.

Com a resum del que hem dit fins ara retenim que en un paisatge natural les comunitats són totes molt estables i que la clímax ho és de manera pràcticament absoluta; que les successions primàries provoquen modificacions lentíssimes en la vegetació, i que només causes fortuïtes i poc freqüents poden produir canvis espectaculars i relativament ràpids.

Deixem ara els paisatges naturals i considerem el cas d'una regió —com són totes les del nostre país— sotmesa a explotació per part de l'home. L'activitat humana pot ser-hi més o menys profunda, però sempre haurà tingut com a conseqüència una modificació del paisatge natural, una alteració de les comunitats que primi-

Evolució de la vegetació en una àrea incendiada dintre de la garriga mediterrània. a) Fenassar. b) Timoneda c) Brolla de romaní. d) Garriga. ▼

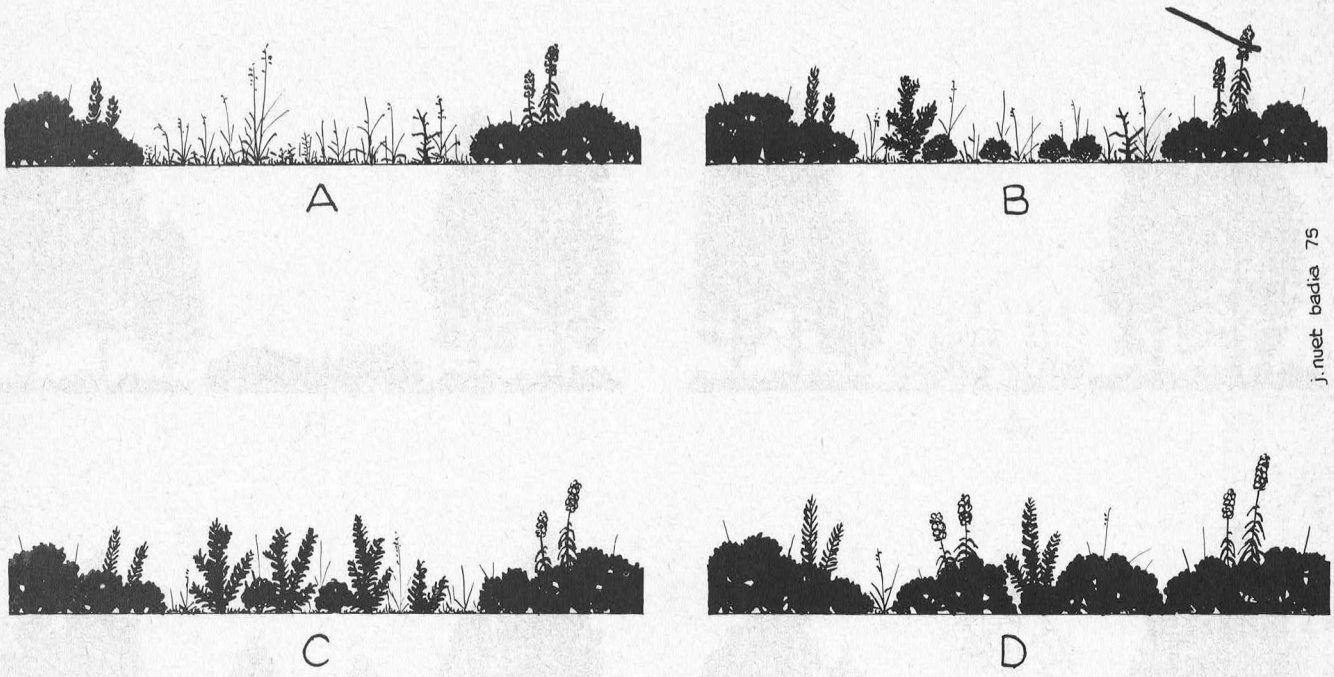

tivament hi existien. Els antics boscos hauran estat en part talats, i els que encara es conservin seran regularment aclarits per aprofitar-ne la fusta; s'hi hauran establert camps de conreu i pastures per al bestiar; hi hauran aparegut nuclis de població, etc. El paisatge que ara veiem no serà pas, ni de bon tros, idèntic al que es donava en condicions naturals, sinó que mostrarà una pila de modificacions; serà un paisatge, podríem dir, humanitzat. La vegetació que es fa als llocs alterats per l'home és el que se'n diu la **vegetació actual,** per contraposició a la que hi existia abans —o que hi existiria si l'home hi cessés d'intervenir— que constitueix el que s'anomena la **vegetació potencial.**

En el paisatge actual moltes de les comunitats primitives han estat substituïdes per altres de diferents. Allà on hi hagué una pineda es fa ara un prat de pastura, allà on es feia una verneda hom hi ha installat hortes de regadiu, l'antic alzinar s'ha convertit en un extens camp de blat, etc. Les comunitats que es troben allí on primitivament n'existien unes altres de diferents, les quals substitueixen, s'anomenen comunitats **substituents** o secundàries. Aquestes comunitats estan en equilibri, no solament amb l'ambient natural del lloc, sinó també amb l'acció específica que l'home hi exerceix, acció que molt sovint és, d'entre els factors condicionants de la vegetació, el més important de tots. Les comunitats secundàries només es mantenen, però, si l'home actua constantment en el mateix sentit. Una antiga roureda en la qual es talaren els roures i s'afavorí el creixement dels pins, es mantindrà en forma de pineda mentre continuï essent explotada de la mateixa manera; un prat instaliat en una clariana de bosc conservarà la seva estructura mentre el bestiar hi pasturi regularment i vagi eliminant-se així els arbusts i els arbres que hi germinin; en un camp de blat no creixeran altres plantes que el cereal cultivat i les males herbes que l'acompanyen mentre continuï essent llaurat, sembrat i segat, etc. Si l'acció de l'home cessés, a poc a poc s'anirien restablint, mitjançant unes successions secundàries especials, les comunitats primitives. Així, els conreus abandonats es cobririen primer d'un dens tapís de males herbes; aquestes hi serien substituïdes progressivament per altres plantes herbàcies més ben adaptades a les condicions normals del país; a poc a poc hi creixerien mates i arbusts, i el que fou un camp passaria a ser, per exemple, una brolla; després hi germinarien els arbres i finalment s'hi restituiria el bosc primitiu. És a dir, el paisatge alterat per l'home tendeix de manera natural a reconstruir-se. Eliminats els factors desviants que l'home hi introduí, la natura mateixa restableix l'equilibri perdut. Com a exemples de sèries secundàries induïdes per l'activitat humana vegeu a les figures 2 i 3 l'evolució normal d'una clariana oberta en una pineda subalpina i la d'un fenassar establert a conseqüència de l'incendi d'una garriga mediterrània.

Cal assenyalar que si l'home ha actuat tan dràsticament que ha eliminat del país algunes de les plantes components de les comunitats primitives, o bé ha alterat profundament les qualitats del sòl, la reconstrucció d'una vegetació idèntica a l'originària esdevé greument compromesa o àdhuc impossible. Llavors la vegeta-

Evolució de la vegetació a partir d'una brolla mediterrània de brucs i estepes (Veg el text). ▼

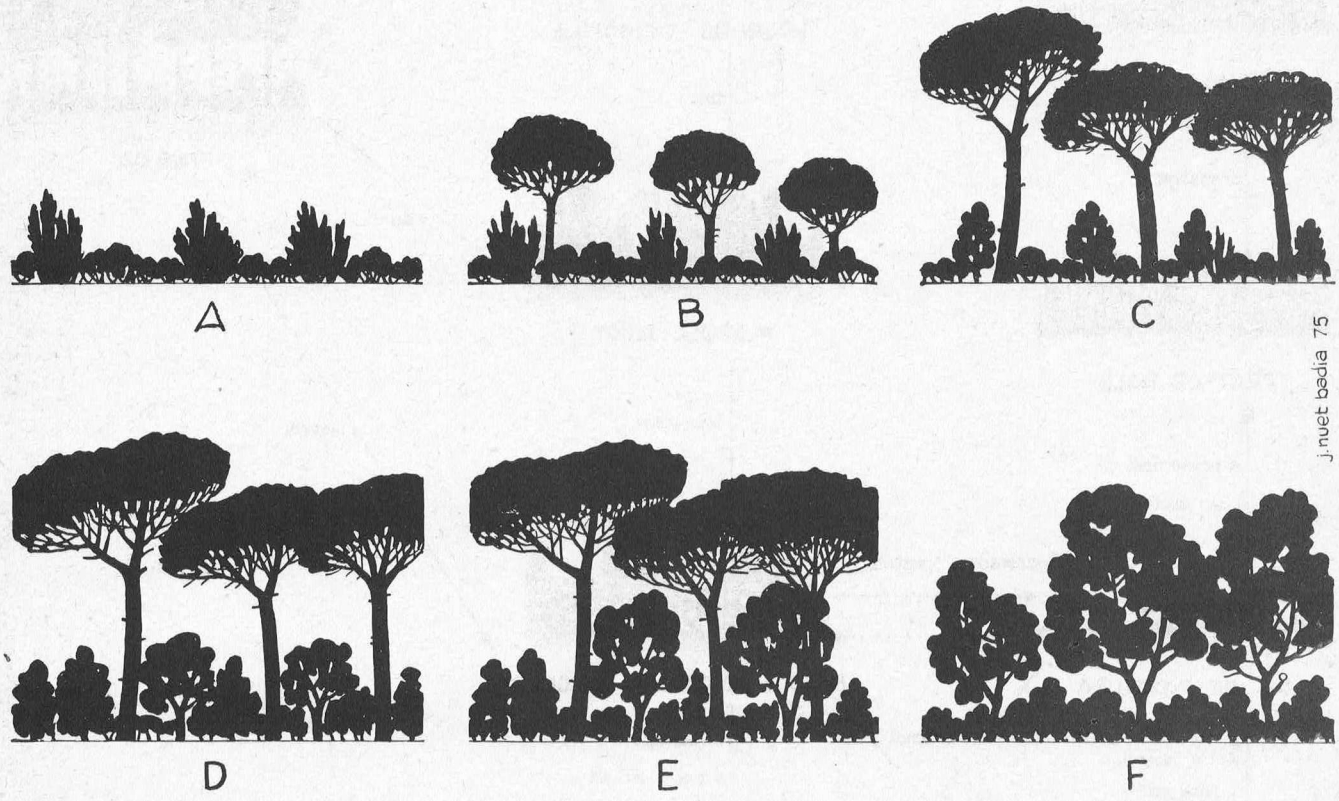

ció potencial —la que arribaria a establir-se com a etapa final en aquell indret— ja no serà idèntica a la vegetació natural primitiva. I si l'activitat humana ha estat tan desgraciada que ha provocat la destrucció del sòl, el resultat pot ser fins i tot la desertització del país.

Remarqueu que, dintre d'una sèrie, la substitució d'una fase per la fase subsegüent —és a dir, d'una comunitat poc madura— és induïda per l'evolució mateixa de l'agrupament vegetal primitiu. Les modificacions ocasionades per la comunitat en desenvolupament acaben per dificultar la seva pròpia perpetuació i afavoreixen, per contra, l'entrada dels elements constituents de la comunitat que la vindrà a substituir. La figura 4 vol donar una explicació esquemàtica d'aquest fenomen. Hom parteix d'una brolla de brucs i estepes (a) com moltes de les que es veuen a la terra baixa silícia. El desenvolupament d'aquesta brolla crea al seu dedins unes condicions ecològiques tals que afavoreixen la germinació del pi pinyer, de manera que al cap d'un temps —i si cap factor estrany no ho destorba— la brolla estarà poblada de pins (b). Quan els arbres s'hagin fet grans, les plantes de la bruguera viuran amb dificultat dintre de la pineda i, en canvi, les condicions de mitja ombra que ara s'han creat faran possible la germinació d'altres arbusts, com poden ser els arboços (c). L'etapa següent, un cop eliminades, o gairebé, les mates de brucs i estepes, podrà correspondre a un arboçar amb pins (d). L'ombra densa dels arboços farà impossible ara la regeneració del pin pinyer, però no serà obstacle per a la instal·lació de les alzines, les quals es veuran afavorides, d'altra banda, pel grau més elevat de maduració que haurà adquirit el sòl (e). Al final, quan els darrers pins hagin sucumbit, tindrem un alzinar típic (f) que es mantindrà indefinidament ja que correspon aquí a la comunitat final estable.

Com veiem, els paisatges humanitzats són sempre molt més diversos que els paisatges naturals, però també molt més inestables. I aquesta inestabilitat es tradueix no solament en el caràcter poc madur de les comunitats secundàries que solen ocupar la major part del país sinó també en les contínues transformacions que aquestes mateixes comunitats presenten a causa dels freqüents canvis de signe o d'intensitat de la influència humana. Les modalitats d'explotació dels agrupaments vegetals varien d'acord amb les conveniències econòmiques del moment; es provoquen, intencionadament o per accident, destruccions o alteracions profundes de la vegetació (incendis, tales, urbanitzacions...); s'introdueixen al país espècies exòtiques, sigui de

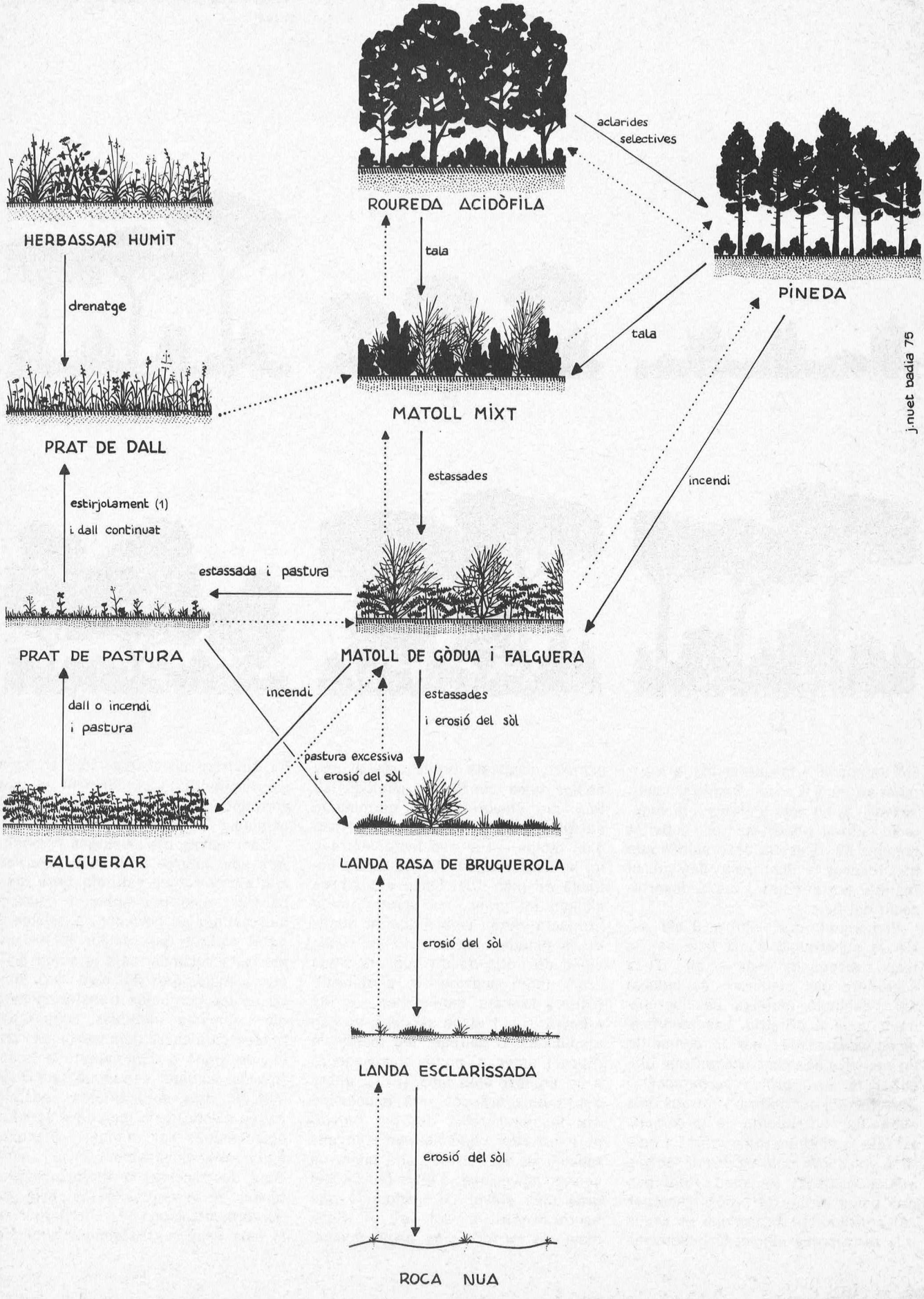
ROUREDA ACIDÒFILA
aclarides selectives
PÍNEDA
HERBASSAR HUMIT
drenatge
tala
tala
MATOLL MIXT
PRAT DE DALL
estassades
estirjolament (1)
i dall continuat
incendi
estassada i pastura
PRAT DE PASTURA
MATOLL DE GÒDUA I FALGUERA
incendi
dall o incendi
i pastura
estassades
i erosió del sòl
pastura excessiva
i erosió del sòl
FALGUERAR
LANDA RASA DE BRUGUEROLA
erosió del sòl
LANDA ESCLARISSADA
erosió del sòl
ROCA NUA
j.nuet badia 75

manera involuntària (males herbes dels conreus, plantes que creixen a les vores de les poblacions), sigui a posta (repoblacions forestals); certes comunitats, com les que es fan als indrets excessivament freqüentats, sofreixen un procés de degradació inexorable; les modificacions de l'ambient (contaminació, embassaments...) poden induir canvis importants en la vegetació; etc. El paisatge actual es presenta, doncs, com un complex de comunitats en canvi constant. Contínuament s'hi inicien successions secundàries, unes de les quals tendeixen a la reconstrucció de la vegetació natural **(sèries progressives)**; i d'altres menen vers uns tipus de comunitats menys madurs **(sèries regresisves)**; a part d'això cal tenir en compte que la influència de l'home sobre l'ambient o sobre les comunitats mateixes pot desviar el sentit de les successions naturals i que són freqüents, com ja hem dit, les modificacions dràstiques consistents sobretot en destruccions totals o parcials. La figura 5 pretén d'il·lustrar els complexos processos dinàmics que poden afectar la vegetació en un paisatge humanitzat. L'exemple escollit s'ha de situar a la nostra muntanya mitjana humida, en una zona on la vegetació natural correspondria al bosc acidòfil de roures. En aquest esquema les línies contínues indiquen les modificacions provocades o induïdes per l'acció humana; les línies discontínues assenyalen les tendències reconstructives naturals. La sèrie que va de la roca nua a la roureda acidòfila, passant pel matoll mixt i per la pineda, correspon a la successió primària i és evidentment, una sèrie progressiva; presa en sentit invers, descendent, representa una sèrie regressiva. Al costat esquerre de la figura queden situades les sèries més desviants les quals incluoen comunitats que en el paisatge natural foren o molt poc esteses (els prats de pastura i el falguerar) o inexistents (el prat de dall). Observeu que són ben poques les modificaciones degudes a l'acció de l'home que no hagin de ser considerades regressives. En canvi, totes les evolucions de tipus natural són progressives.

Assenyalarem, per acabar, que la capacitat que presenten els paisatges alterats de retornar a l'equilibri primitiu quan l'home deixa de pertorbar-los ofereix un interès particular en relació amb l'establiment de reserves integrals (zones en les quals la vida salvatge és preservada íntegrament i des les quals queda exclosa, per principi, tota intervenció humana). A tals reserves hom pot estudiar més fàcilment que enlloc la marxa de les successions i el funcionalisme de les comunitats estabilitzades. Això té molta importància, no solament des d'un punt de vista teòric, sinó també en l'aspecte pràctic, ja que els coneixements que deriven de l'estudi de la dinàmica i de l'equilibri de les comunitats naturals permeten una ordenació i una utilització racionals dels espais en explotació.

Dinàmica de la vegetació al país de la roureda acidòfila. ◀

Els golls, una malaltia muntanyenca extingida

per **Lluís Willaert i Garcia**

Dintre les malalties que s'estenien a les regions muntanyenques, més o menys allunyades del mar, es troben els golls. Aquesta malaltia, avui pràcticament erradicada, tingué certa importància per la seva freqüència, com ho palesen les referències literàries d'escriptors d'època, així com dibuixos que ens mostren la típica fesomia dels golluts.

El motiu principal d'aquestes notes, és el fet d'haver caigut a les nostres mans un opuscle editat a Brusselles, l'any 1895, que fa esment d'un barri de golluts existent a Ribes de Freser a finals del segle XIX.

Prenent per centre aquest treball, gosarem donar una visió panoràmica de la gènesi de la malaltia, dels seus signes i símptomes i de la seva extensió geogràfica en algunes contrades catalanes.

El goll no és més que un dels signes externs més característics de les malalties degudes a alteracions de l'activitat funcional de la glàndula de secreció interna, dita tiroide, allotjada a la regió antero-inferior del coll.

Veiem, doncs, que goll vol dir inflament del coll, d'origen tiroïdal, i és un nom que per extensió s'ha donat a totes les malalties del tiroide, sigui quina sigui llur natura (inflamatòria o tumoral). En coneixem els sinònims següents: gamadura, gamat (Cerdanya i Alt Empordà), gotirlons, llúpia (Vallès Oriental, Sóller), xordo (Ribagorça).

Esquemàticament, dividirem el nostre estudi en tres apartats principals:

A) L'hormona tiroïdal i la seva regulació fisiològica i patològica.

El producte de secreció de la glàndula tiroide i el seu principi actiu més important (75 %) és la tiroxina, el coneixement del mecanisme de regulació de la qual ens permetrà a la vegada saber i comprendre el mecanisme mitjantçant el qual es forma el goll. Tres factors intervenen en aquesta regulació: a) la hipòfisi, per mitjà de l'hormona tirotropa o TSH; b) la quantitat de la mateixa tiroxina, circulant en sang; i c) el iode inorgànic de la sang. Tornant a l'apartat a) la hipòfisi comanda totes les glàndules de secreció interna, en el cas que ara ens ocupa, la seva hormona tirotropa o TSH, estimula funcionalment la tiroide, perquè aquesta al seu torn produeixi tiroxina. Un dèficit de TSH atrofia la tiroide, un excés la hipertrofia. Quant al apartat b) veurem que la secreció de TSH a la hipòfisi depèn del nivell de tiroxina en sang, una concentració baixa de tiroxina estimula la secreció de TSH, una concentració alta la inhibeix. Referent a l'apartat c) el nivell de iode inorgànic de la sang, depèn de la quantitat de la seva ingestió per l'alimentació, la formació de tiroxina a l'interior del cos o glàndula tiroide necessita de l'aportació de iodurs inorgànics, els quals alli-

COMPTE RENDU

DU TROISIÈME

CONGRÈS SCIENTIFIQUE

INTERNATIONAL

DES CATHOLIQUES

TENU A BRUXELLES

DU 3 AU 8 SEPTEMBRE 1894

L'ORIGINE DES NAINS

DE

LA VALLÉE DE RIBAS (CATALOGNE)

PAR M. DELPHIN DONADIU-PUIGNAU

Docteur en philosophie et lettres,
Professeur de langue hébraïque à l'Université de Barcelone

BRUXELLES

POLLEUNIS ET CEUTERICK IMPRIMEURS

37, RUE DES URSULINES, 37

1895

Facsímil de l'opuscle editat a Brussel.les l'any 1895 que conté un report sobre el barri de golluts de Ribes de Freser. ◀

Esquema de la regulació fisiològica i patològica de l'hormona tiroïdal que permet comprendre el mecanisme de la formació del goll. ▼

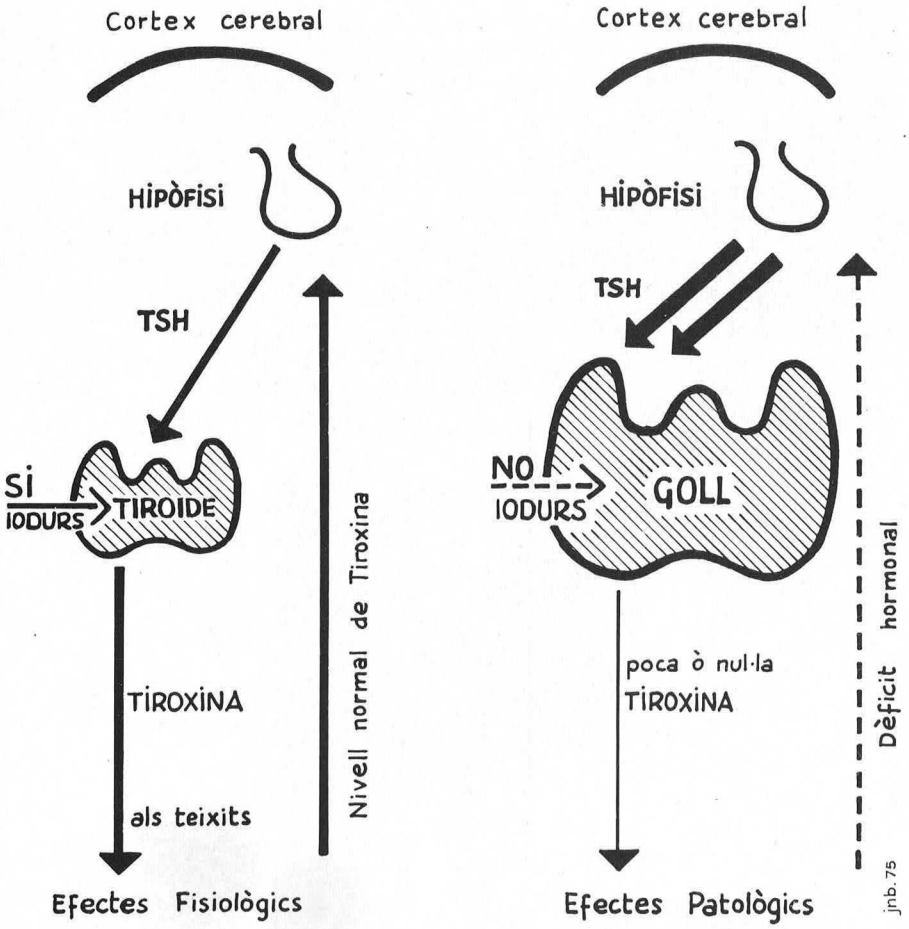

beren llur iode en forma metal·loidica. Una minva de iode, deprimeix la formació de tiroxina, a la vegada el seu nivell en sang baixa, cosa que estimula una hiperproducció d'hormona tirotropa o TSH que hiperplasia la tiroide a la intenció, no reeixida, de forma nova tiroxina, cosa impossible no havent-hi iodurs. Aquesta hiperplàsia de la tiroide és el típic goll. Això ens permet de comprendre la importància qualitativa de l'alimentació i el seu contigut en iodurs. En l'individu normal la funció de la tiroide i de la hipòfisi, està molt ben equilibrada, perquè es mantingui al nivell òptim de tiroxina en sang. La regulació d'aquestes secrecions hormonals té caracters cibernètics, servomecanismes del tips «feed-back» (retroregulació). Per a una millor comprensió farem els esquemes de regulació corresponents a l'individu normal o al gollut, i veurem d'una manera gràfica com s'interrelacionen tots aquest factors.

B) Aspectes clínics de la malaltia

Els diferents estats funcionals de la glàndula tiroide poden donar lloc a l'aparició del goll, i encara que el goll més freqüent és el produït per una funció glandular disminuïda (hipotiroidisme), hi ha golls produïts també per una funció glandular normal o quasi normal (eutiroidisme). L'hipotiroidisme desenvolupa en l'adult la malaltia anomenada mixedema i en el nen el cretenisme. Si aquest cretenisme es dóna a conèixer en el tercer o quart mes de vida es diu esporàdic; si apareix al mateix moment de néixer es diu endèmic. El cretinisme endèmic és una malaltia pròpia de certes regions muntanyenques, com els Alps (Suïssa, Estíria, Tirol), Andes, Sud de l'Himalaia, Pirineus (Vall de Ribes, Vall de Boí, Cerdanya, Ribargorça, Garrotxa), Guilleries (Osor) i Montseny. En aquesta darrera contrada les afeccions tiroïdals arriben a afectar un 21 % del total de nou pobles examinats, segons es desprèn d'un estudi fet l'any 1929 pel doctor Joan Draper. Aquesta freqüència va fer considerar l'inflament del goll com un atribut de bellesa física, i així a Astúries hi havia aquesta dita: «Quien no tiene papu (goll) no es guapu». El fet que la malaltia es doni en llocs alts i allunyats del mar, es deu a una manca absoluta o relativa de iode en l'alimentació habituals dels seus habitants; en efecte, aquest metal·loide es troba en el peix i en l'aire del mar. Hi ha també certes dietes exclusives, com són per exemple la ingestió abundant de cols (on hi ha substàncies que inhibeixen la funció de la tiroide), així com estats deficients de vitamina A, i influències ambientals, encara no ben estudiades, que intervenen en aquest desenvolupament patològic.

Clínicament trobarem els signes i símptomes deguts a les deficiències de tiroxina que donen lloc a un retard físic i mental; en conseqüència els cretins són: nans, amb cap gros, llavis inflats, celles i pel de la barba escàs, cara arrugada amb expressió matussera i mirada inexpressiva. Deficients psíquics que poden arribar a l'idiotisme i tenir una conducta purament instintiva. Poc desenvolupament genital. Aquesta forma de cretinisme endèmic, cursa sense goll. Hi ha una altra forma menys greu que cursa amb goll i en la qual la talla és gairebé normal, les funcions sexuals són mantingudes, la fàcies és més expressiva, i es poden reconèixer els caràcters familiars.

En l'eutiroidisme (funció glandular normal o gairebé normal) el detall més important és l'augment de mida de la glàndula (goll), que només tradueix l'esforç de l'organisme per a compensar una funció glandular lleugerament minvada amb una major quantitat de teixit actiu, sense signes

Reproducció del gravat contingut en l'opuscle publicat a Brussel.les l'any 1895, que representa un nan de la vall de Ribes. ▼

de hiper o hipotirodisme. D'altra banda l'individu té un cos i un psquisme normals.

Hi ha dues formes de golls: a) Goll simple endèmic que té la mateixa extensió geogràfica que el cretinisme endèmic, així com la mateixa patogènia. Es porta sense molèsties, mentre no degeneri en un càncer o doni fenòmens de tipus compressiu a la tràquea, dificultant la respiració, i té una solució quirúrgica. Aquest és el gollut que podríem anomenar típic. La segona o tercera generació de portadors de goll simple endèmic poden donar lloc a cretins endèmics i b) Goll simple esporàdic, que no té interès per a nosaltres. En l'hipertiroidisme hi ha formes que cursen amb golls i altres no, i de les quals no parlarem perquè fugen del factor de localització geogràfica muntanyenca.

C) Localitzacions geogràfiques

En el treball que hem citat al principi d'aquest article degut al senyor Donadiu-Puignau i presentat al Tercer Congrés Científic Internacional dels Catòlics, celebrat a Brusselles l'any 1894, es parla d'un barri de nans cretins situat en el poble de Ribes de Freser i sobre l'origen dels quals hi havia dues opinions diametralment oposades.

Els materialistes i positivistes, invocant cronologies errònies i quimèriques, volien fer creure que els tals individus eren els descendents d'una antiga invasió sino-tàrtara i que gradualment degenerats i en vies d'extinció, haurien quedat reduïts en aquest petit barri. Com nosaltres sabem, la història no fa menció de cap invasió d'aquest tipus, i per altra part no hi ha cap resta arquitectònica ni cultural que ho avali. Tot al contrari, podem dir que es tracta d'elements de la nostra raça degenerats per la misèria i les males condicions higièniques en què es desenvolupava llur existència a través de les generacions, i agreujat per casaments consanguinis.

Els menys idiotes d'aquests nans feien de pastors de gran ramats a més de dos mil metres d'altura. Vivien només amb un sac, sense aixopluc de cap mena. El menjar els era pujat cada quinze o vint dies, consistent en pa negre i patates.

Per a la localització exacta d'aquest barri de Ribes de Freser, ens ha estat inapreciable l'article de Santiago Rusiñol, titulat «Impressions d'una excursió al Taga, Sant Joan de les Abadesses i Ripoll». I que textualment diu així: «... continuem el nostre camí entrant per altres carrerons sempre estrets i rellisquents; donem voltes i més voltes, trobem arcs, balcons que avancen, places petites, aigua que corre pertot arreu, teulades que es toquen les d'un costat amb l'altre, pedrissos formats de pedres, de fang i de palets, i ara caient i ara aixecant-nos, sortim per fi d'aquest abisme de fosquedat. Pas-

sem el riu (Freser) i ens trobem en un rabal que en podríem dir el barri de l'Albaicin de Ribes, puix que es digne de portar tal nom. Les cases són vertaderament barraques d'esquimals; un sol «cuarto» empedrat en el mateix camp de blat de moro que hi havia abans de fer la casa, els envans de fusta i encara corcada, el sostre amb bigues negres i lluents, veient-se les teules i per alguns forats, la lluna i les estrelles, componen el que volen ésser cases en aquest barri. En elles viuen en completa germanor homes i bèsties, i eixes, per llur instint de convivència, gaudeixen sempre dels llocs destinats a l'home, que s'ha d'asseure en els llocs per elles deixats en vaga. L'exterior de les cases està a la mateixa altura de l'interior. Es veu marcadament que l'arquitecte que féu el plànol de distribució, el féu també de la façana.

«Passem de pressa davant de tanta solitud i, en girar l'última cantonada, se'ns presenten davant les imponents ruïnes d'un castell gòtic...»

La descripció de Rusiñol, ens situa aquest barri de nans dins l'anomenada Vila de Dalt de Ribes de Freser, que queda emmarcada entre els rius Freser i Segadell i el castell de Ribes. A causa de la proximitat de la Font de la Margarideta, situada sobre l'espona esquerra del Segadell, les aigües de la qual bevien en profusió, va fer creure equivocadament als habitants de Ribes, que el fet de beure'n encara que només fos un glop, era suficient per a contraure la malaltia. Com tots sabem avui, aquestes aigües són recomanades per llurs propietats medicinals.

Avui, d'ells no en queda ni tan sols el record, i els habitacles on vivien, aquells terrenys estan ocupats per modernes edificacions. La mestressa de la fonda Can Campaner, de Ribes, recorda encara haver sentit parlar als seus pares de l'existència d'aquest barri, així com recorda, a la seva infantesa, que alguns companys de jocs anaven a xafardejar i molestar-los. Cèsar August Torras, en un article publicat a principis de segle

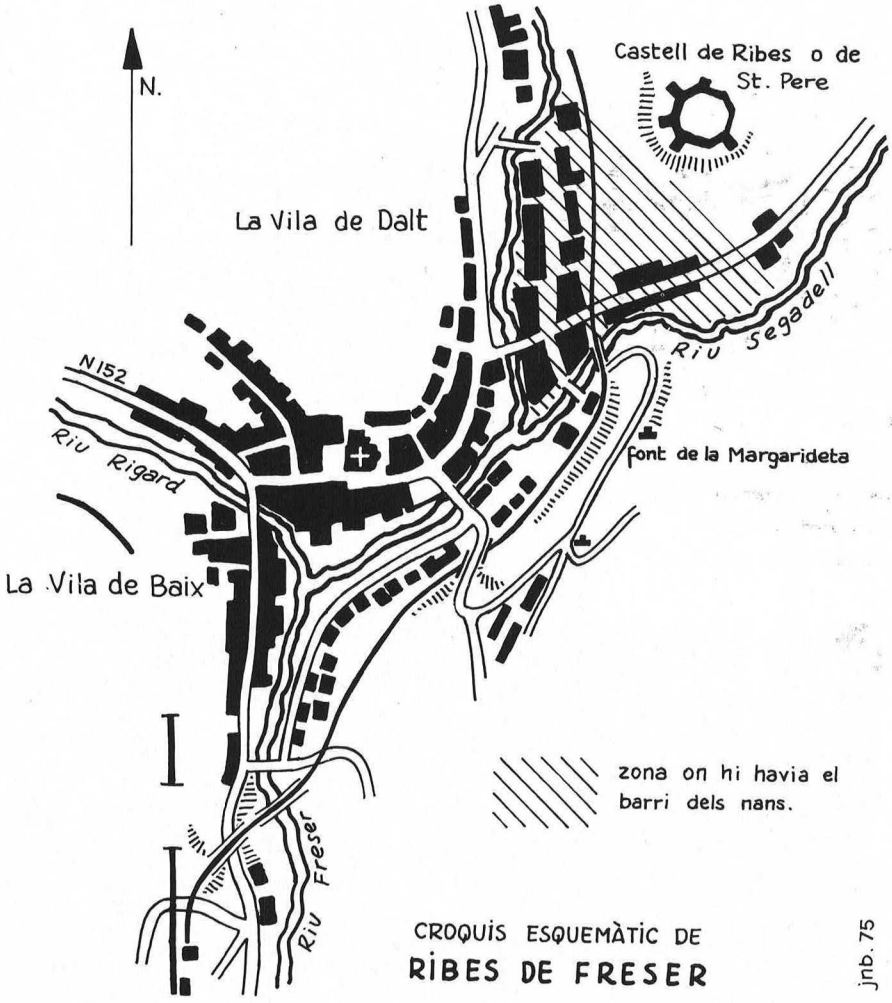

en el Butlletí del Centre, sobre la Garrotxa, esmenta de passada aquest barri de Ribes, i també un altre de semblant, existent a Sant Pau de Segúries. Així també, mossèn Jacint Verdaguer, ens conta com li van explicar en aquest poble la rondalla **El mariner de Sant Pau:** «... vaig demanar el seu parer a tres o quatre vellets del poble, i un de gollut, que tenia una memòria tan llarga com la barretina vermella que li penjava esquena avall, em contà a glops la següent història...»

L'any 1917, en un treball publicat en el segon Congrés dels Metges de llengua catalana, ja es fa notar la minva del cretinisme i del goll endèmic, gràcies a les vies de comunicació amb les naturals conseqüències de millora de les condicions de vida, higiene, alimentació, i que fan més fàcils també els casaments entre individus de diferent comarca, ja que s'havia comprovat que si un dels consorts no tenia la malura, se n'alliberava la descendència. D'aquesta manera, a causa del major trànsit, la malaltia havia disminuït ràpidament a Pont de Suert, Llesp, Coll i Barruera, però no a Taüll i Durro, on la gent estava més estacionada.

Encara, l'any 1935, Josep Barrillon, del C.E. de Gràcia, en una travessia fet pel massís de Rocaborba, té ocasión d'observar nombrosos golluts.

Dins el camp dels costums folklòrico-populars, els golluts també es

Croquis de la part alta de la vila de Ribes en què es localitza l'antic barri dels nans. ▼

Fotografia actual corresponent al croquis anterior. ▼▼

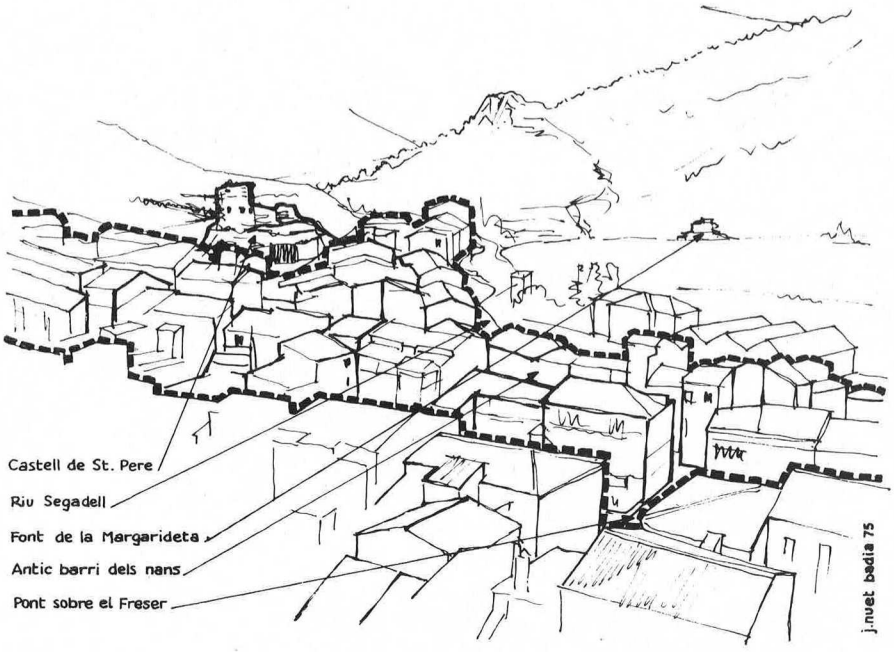

troben representats, tal com ens ho dóna a conèixer mossèn Antoni Pladevall en la seva monografia sobre el Santuari de la Mare de Déu del Coll (Guilleries), ja que aquesta Verge era invocada pels malalts del coll i de la gorja, i transcriu del **Costumari català** de Joan Amades: «... per quincuagèsima, els golluts del Cabrerès, de la Selva, del Gironès, de les Guilleries i de la Vall d'Hostoles, anaven a visitar la Mare de Déu del Coll en el seu Santuari de Sant Pere d'Osor i, amb gran unció, ballaven una sardana curta i tradicional, que era mirada amb gran respecte pel gran nombre dels fidels i pelegrins que feien cap al santuari per demanar a la Mare de Déu que els guardés de golls, de porcellanes i de tot mal de

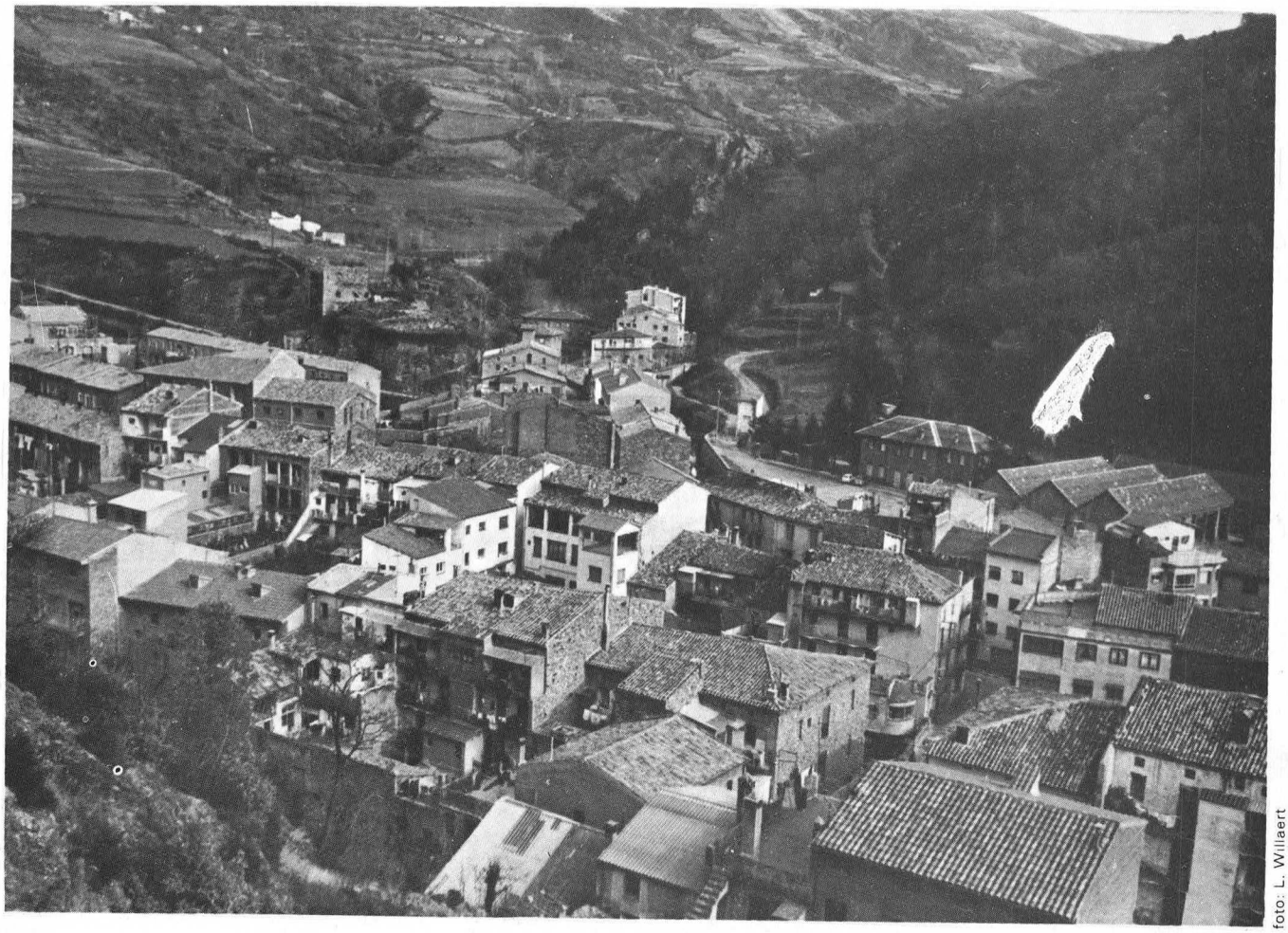

foto: L. Willaert

Font de la Margarida, a Ribes de Freser, on anaven a beure els nans, cosa que va induir a la creença errònia que les seves aigües feien contraure la malaltia dels golls.

▼

coll i de gorja. Els golluts ballaven amb la màxima reverència i gravetat, convençuts que complien una missió litúrgica plena i agradosa a la Mare de Déu, de la qual esperaven protecció i ajut en llur mal. Tothom mirava la Sardana dels Golls amb profund respecte.»

Conclusions: Podem, doncs, afirmar que els nans de Ribes de Freser estaven afectes de cretinisme endèmic sense goll. Això vol dir que la seva funció tiroïdal estava gairebé totalment anul·lada en contraposició al gollut simple, la funció tiroïdal del qual està poc alterada i en qui el goll no representa més que una tendència de l'organisme a compensar una funció insuficient de la glàndula tiroide produint-ne una major quantitat.

El mètode més ràpid per erradicar la malaltia ha estat i és la iodoprofilaxi, mitjançant la incorporació de sals iodorades a l'alimentació dels habitants d'aquestes regions afectes. El tractament curatiu, una vegada establerta la malaltia, és més pal·liatiu. Es fa utilitzant extractes de tiroides. Aquestes campanyes sanitàries van ésser iniciades a Suïssa, on segons càlculs de Zondek, hi havia uns cinc mil cretins. Aquestes campanyes, junt amb els avenços de la civilització en la higiene i l'alimentació, acabaren per bandejar aquesta lletja malaltia. Actualment a Catalunya pràcticament ja no existeix.

Només em resta donar les gràcies per l'ajuda rebuda de Santiago Valls, llibreter; del doctor Josep Danon, cap del Departament d'Història de la Medicina dels Laboratoris Uriach de Barcelona; i de l'amic Josep Nuet i Badia, per la seva valuosa ajuda en els treballs de camp i pels dibuixos que acompayen aquest article.

Barcelona, desembre del 1974.

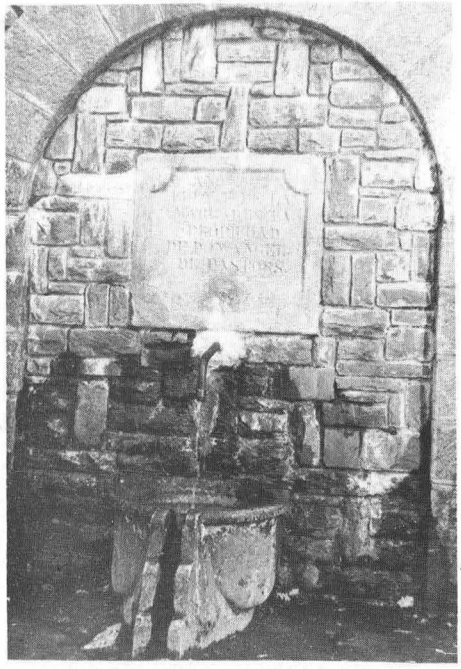

foto: L. Willaert

Bibliografia

Barrillón, Josep. **Excursió a Rocacorba,** «Mai enrera», Gràcia, Barcelona, maig de 1935.

Donadiu - Puignau, Delphin. **Compte Rendu du troisième Congrés Scientifique International des Catholiques.** «L'origine des Nains de la Vallée de Ribas (Catalogne)». Bruxelles, 1895.

Farreras Valentí, Pedro. **Medicina interna.** Barcelona, 1960.

Hoff, Ferdinand. **Patología general.** Barcelona, 1955.

Hora Siccama, Charles-Louis. **Dibuixos del Vallespir,** 1848, Revue «Terra Nostra», núm. 15, Prada del Conflent, 1974.

Lavollay, J. **El descubrimiento del origen carencial del bocio, por Boussingault,** «Medicamenta», Madrid, 1954.

Llobet, Salvador. **El medio y la vida en el Montseny.** Barcelona, 1947.

Pladevall, Antoni. **El Santuari de la Mare de Déu del Coll, de les Guilleries.** Granollers, 1974.

Quevauvilliers, J. i cols. «Cuadernos de fisiología Normal y Patológica». Barcelona, 1970.

Rusiñol, Santiago. **Impressions d'una excursió al Taga, Sant Joan de les Abadesses i Ripoll,** l'Anuari de l'Associació d'excursions catalana, any primer, Barcelona, 1882.

Santaló Rull, Jorge. **Bocio en montaña,** en Revista «Montaña», Barcelona, mayo-junio, 1964.

Torras, Cèsar-August. **Les comarques naturals de Catalunya - La Garrotxa,** Butlletí del C.E.C.

— **Ponències del segon congrés dels metges de llengua catalana.** Barcelona, 1917.

Corachan i Pi Sunyer. **Diccionari català de Medicina.** Barcelona, 1935.

Verdaguer, Jacint. **Rondalles escollides.** Barcelona, 1953.

Ascensió hivernal a la Roca de l'Ordiguer

per **Joan Badia i Cardús**

Caminant amunt cap a Prat de Cadí, deixem enrera Estana i el meu germà que ens ha portat fins aquí. Pugem sense pressa, doblegats pel pes excessiu de les motxilles. Així i tot, amb una mica menys d'una hora arribem a Prat de Cadí, just abans de fer-se fosc. Plantem la tenda de bivac, mengem calent i deixem per preparar les motxilles per demà al matí. Fa molt bon temps, encara que no gaire fred en comparació d'altres vegades que hem estat a l'hivern en aquest racó privilegiat que és Prat de Cadí.

Dormim com uns socs, i per falta de despertador ens aixequem massa tard. Ràpidament, sense perdre temps, ens vestim, mengem, fem les motxilles i tirem amunt, trepitjant una neu no gaire dura. Arribem al peu de la paret bufant una mica. En la mena de balma que marca l'inici de la primera tirada preparem el material i hi deixem els pals d'esquí. La motxilla que em pesa com un mort a l'esquena, jo encara poc àgil i amb un fred que em torna insensibles les mans, la primera tirada em costa bastant. Mentre asseguro l'Emilio veig tres siluetes que s'acosten ràpidament per la neu cap a la via que comencem. Fan via cap a la canal del Cristall? Aviat surto de dubtes, els mateixos diuen que seguiran darrera nostre. Ens sorprenem una mica de coincidir aquí, encara que, ben mirat, no té res d'estrany. Després sabrem que es tracta de tres escaladors del SAME, Céspedes, Riba i Oliva. Mentrestant, l'Emilio ha començat la segona tirada. Enfilat dalt de l'arbre que presideix la primera reunió, flanqueja a la dreta per entrar en un díedre molt marcat que, convertit més amunt en fissures més o menys contínues, ja no deixarem fins al peu de les Torres, a mitja alçada de la paret. L'itinerari original és diferent: Anglada, des de dalt de l'arbre va flanquejar a l'esquerra per superar un tram de paret oberta, amb artificial, per flanquejar després més amunt a la dreta cap a l'interior del díedre. Per aquí on passem ens estalviem de clavar uns quants pitons. Arribo fins a l'Emilio que m'assegura amatent i m'encaro amb el llarg de corda més difícil de la via. Deixo la meva motxilla que recuperaré després, i amb la sensació d'haver crescut uns quants centímetres començo a pujar. Havent clavat un parell de pitons arribo a la reunió. Reprenem el ritme de l'escalada. Fa bastant fred, però només ens n'adonem quan ara l'Emilio i ara jo, estem aturats assegurant a la reunió. En una fissura, després d'un curt tram d'artificial, trobo gel per primera vegada. Passo amb atenció fins a la reunió, i a l'Emilio li toca de fer un llarg de corda bastant desagradable, ja que la roca és francament descomposta. Sense poder-ho evitar, enviem una pluja de rocs als tres que vénen al darrera i demà ens faran saber que una d'aquestes pedres els ha tallat una corda...

Som ara al peu de les Torres. La paret pren ara una altra configuració, amb menys pendent, amb canals i díedres plens de neu i de glaç. Cada cop anem veient més allunyada la neu de la tartera, el bosc; la tenda que hem deixat plantada a Prat de Cadí, més petita. El cel, d'un blau puríssim, retalla les nevades muntanyes de la Cerdanya, des del Pallars i Andorra fins al Puigmal. Ens sentim cansats, però contents fins al moll dels ossos.

És tard i ens cal trobar un lloc adequat per preparar el bivac. Anem pujant buscant el «llit» ideal; gairebé sense adornar-nos-en ens trobem a la bretxa entre les Torres i la part superior de la paret. Quan jo hi arribo seguint l'Emilio, és gairebé fosc. No tenim altre remei que quedar-nos aquí, i fet i fet, no estarem del tot malament. Clavem uns quants pitons per assegurar-nos i penjar les andròmines i despleguem el sac de bivac. Mengem una mica —no gaire. Fonc la neu per poder calmar la set que sentim i, és clar, quan ja tinc l'aigua calenta, amb un fals moviment la vesso tota. Torno a començar i al final ens podem procurar una mica de líquid. No acabem de trobar la posició adequada per dormir. Finalment, l'Emilio es col·loca estirat a la bretxa, després d'haver apartat la neu, i jo de través, amb les cames més altes que el cap i amb els peus de l'Emilio a l'espatlla aguantant-lo perquè fa baixada i el niló del sac de bivac patina...

En el silenci de la nit, torbat per un vent lleuger i fred, miro enlaire, el cel profund i fosc només puntejat per la lluïssor de les estrelles. Més tard surt la lluna, i dóna a les parets i cornises de neu una lluminositat de meravella. Una serenor impressionant es desprèn de la muntanya i estic content per mi i per l'Emilio de trobar-nos aquí.

A l'hivern, la nit és llarga. De tant en tant, veient que l'Emilio es mou per canviar de posició, fem petar la xerrada. I així, entre comentaris i bromes, dormir i tombar-se, passa la nit; la llum de l'alba va precisant els contorns que ens rodegen, despertant relleus. Mandregem encara una mica, però finalment sortim del niu amb ganes d'arribar aviat. Sento el dringar d'un martell, deuen ser els tres de baix que també ja es posen en moviment. Mengem ràpidament alguna cosa i anem per feina. L'Emilio escala una placa bastant dreta i difícil, que ens porta a l'aresta. Ara sí que fa fred de debò: a ell li dificulta escalar, perquè perd tacte a les puntes dels dits, i a mi, encara immòbil a la bretxa, em fa petar de dents. Clava un parell de pitons per passar un desplom i arriba a la reunió. Recupera la seva motxilla i pujo. Ara, a l'aresta hi toca el sol, i ens sentim reconfortats. Un llarg per l'aresta, una mica descompost, i un altre, amb una magnífica placa rugosa i molt vertical, ens porta dalt del cim de la Roca de l'Ordiguer.

Per baixar de l'Ordiguer s'ha de seguir unes feixes o cornises fins a la canal del Cristall. Sense ser ni de bon tros difícils, són realment perilloses, sobretot a l'hivern, amb la neu. Per acabar-ho d'arreglar ens equivoquem de cornisa, i hi ha un tros en què ens ho passem malament de debò, ja que a més no hi ha possibilitat d'assegurar-se amb un mínim d'eficàcia. Hi ha un pam de neu tova i a

Fragment de la cara nord de la serra del Cadí, amb la roca de l'Ordiguer, sobre el racó privilegiat de Prat de Cadí, i amb el traçat de la via d'escalada al croquis del peu. ▼

foto: J. Badia

sota gel a sobre d'una roca absolutament inestable. Als nostres peus s'obre un buit bastant considerable, de més d'un centenar de metres, fins al final de la canal del Cristall. Al final tot surt bé i podem passar a la feixa bona i ja ràpidament baixem fins a la canal del Cristall. D'aquí, sense aturar-nos, anem a buscar els pals que vam deixar al peu de la paret i baixem a Prat de Cadí. Quan hem desmuntat la tenda, arriben els tres que venien al darrera i baixem plegats a Estana, on prenem un got de llet fresca. En Céspedes i els seus dos amics, que han vingut amb cotxe, ens baixen les motxilles fins a Martinet. Ells arribaran avui mateix a Barcelona, nosaltres demà al matí agafarem l'autobús i el tren.

Baixant lleugers, fent drecera, cansats i amb l'esperit en pau, ens aturem a fumar una cigarret. Torna a ser de nit, i la lluna, igual que ahir, escampa la seva llum com un tel damunt la muntanya d'on acabem de baixar...

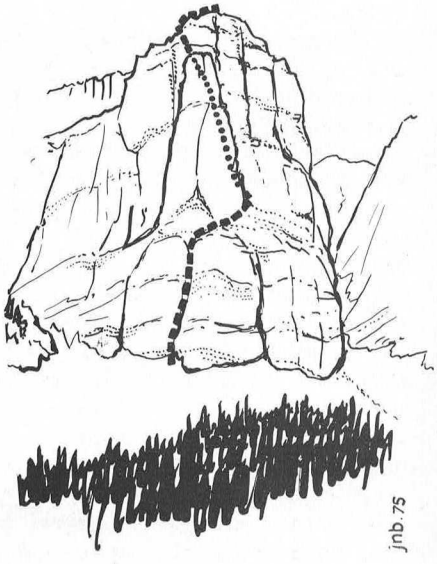

jnb.75

Pic Long i Campbieil

per **Carles Macià i Vives**

Ahir a la tarda, quan vam deixar el cotxe vora la presa de Cap de Long, el temps no era gens bo: unes boirasses, espesses i rodolants, amagaven totes les carenes i, a estones, fins i tot el llac. No obstant això, vam decidir de seguir endavant confiant en un canvi favorable. Per un bon caminet que s'enlaira per a vorejar el llac, en una mica més d'una hora de caminar sota la pluja vam ser a l'extrem oest de l'estany, encara que a un centenar de metres més amunt que l'aigua. Una estona sense pluja ens va permetre de muntar la tenda en uns herbats entre grans llastres de roca polida. I a una vintena de metres, un torrentet naixent sota d'una congesta de neu propera ens va proporcionar l'aigua per a la sopa.

En premi a la nostra fe, avui ens hem llevat amb un dia clar, amb un aire fred i transparent que les nostres fotografies hauran d'agrair. Vers el nord, immediatament sobre l'estany s'aixeca el massís del Neouvielle, espectacular i brau. Tots els seus tres mil són a la vista: el Turon de Neouvielle (3.031 m), el Trois Conseillers (3.042 m), el Neouvielle (3.092 m), i la Pointe de Ramougn (3.011 m). Hi destaquen, també, les denominades Terrasses de Cap de Long, uns grans replans inclinats que segueixen a tot el llarg del massís, a meitat d'altura entre el llac i les crestes.

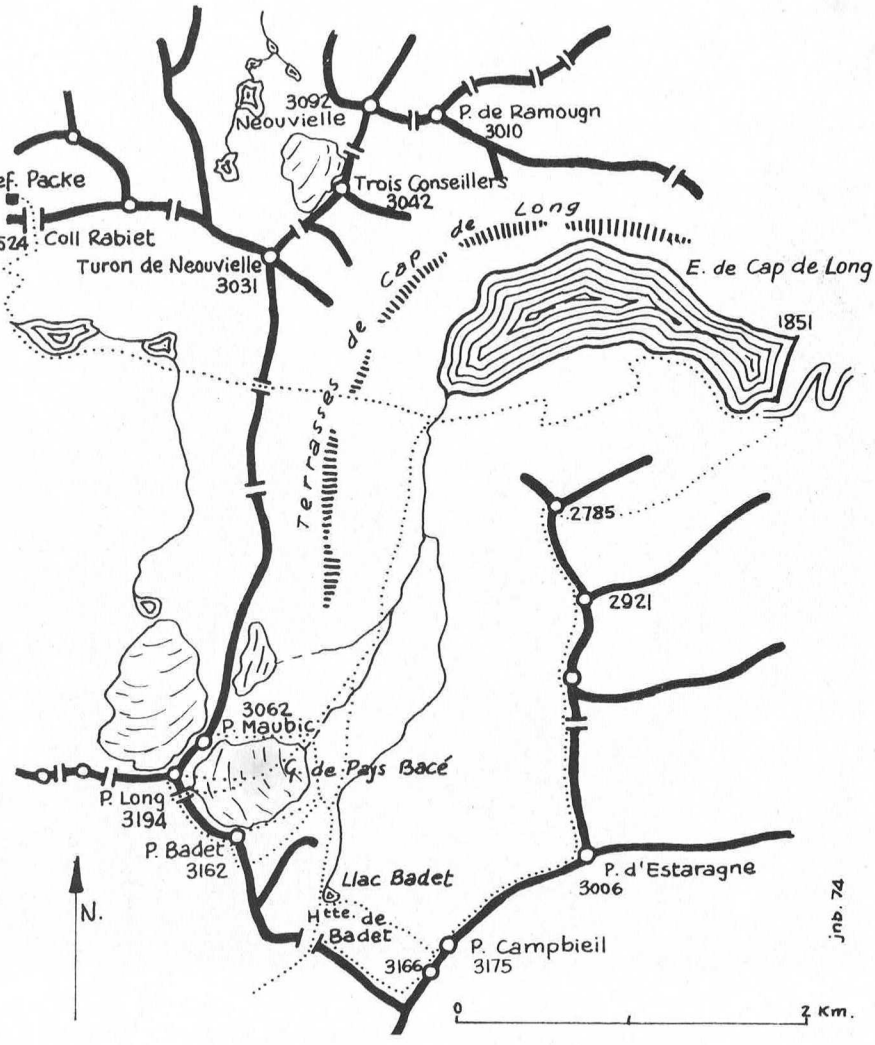

Però no ens podem entretenir gaire a contemplar el panorama, car sabem que ens espera una jornada llarga i cansada. Emprenem vall amunt seguint un fressat corriol marcat amb fites de pedres. Després de travessar el torrent ve una llarga i dura pujada per a superar l'alt i sobtat desnivell de la vall. Al capdamunt de la muralla el pendent minva i la vall s'eixampla; a banda i banda ja es deixen veure algunes altes crestes. Seguim amunt guiats per les fites situades en les morrenes i roquissers que fan de riberes i d'illes de les congestes de neu que ens van sortint al pas. Quan la vall es torna a ajaçar, tota nevada, se'ns obre a la dreta la gelera de Pays Bacé, un ample semicirc que brilla sota el sol amb una blancor enlluernadora. La capçalera de la glacera és també solemne: a l'esquerra el pic Badet, redreçat en el seu tros final; una cresta trencada i amb grans sentinelles l'uneix a la massa aspra, de parets dretes, del Pic Long; des d'aquest, una altra cresta de traçat més confús va a trobar el pic Maubic, més baix i més humil. A la cresta del Badet, una petita bretxa —la més propera al Pic Long— és l'Hourquette d'aquest mateix nom. A mi, que no coneixia el Pic Long de prop, ni en fotografia, m'agafa una mica de sorpresa el seu aspecte ferreny, de semblança alpina.

Com que anem obsessionats amb el temps, decidim de fer les ascensions amb el mínim pes possible. Deixem motxilles i equip, tot arrecerat en un illot rocós, i emprenem la pujada al Maubic. L'ascensió és molt curta; sense cap mena de dificultat assolim el cim, de 3062 m. Vist des d'aquí, el Pic Long té un aspecte encara més tibat i reptador, com de ciutadella murallada i emmerletada. També podem veure un grup que remunta la glacera en busca de l'Hourquette del Pic Long, el mateix camí que nosaltres haurem de seguir.

Descendim ràpidament fins al lloc on hem deixat les motxilles. Només prenem el piolet que ha portat en Silva, la corda, i els meus crampons; ens

El refugi Packe, de formes característiques d'una època constructiva anterior, amb el Pic Long i la seva cresta nord-est al fons. ▼

El Cap Long i el Pic Long, dos dels cims culminants del massís. ▼▼

fotos: J. Llaudó

encordem allí mateix per no haver de fer-ho després amb més incomoditat; i jo em poso els crampons —la veritat és que els he duts perquè són nous i els vull provar—.

Remuntem sobre una neu que no presenta dificultats, excepte ser una mica estovada i relliscosa. A mesura que anem pujant el pendent es va redreçant, fins a esdevenir ben dret quan som sota mateix de la xemeneia que s'enfila cap a l'Hourquette. Segons sembla, en els anys de poca neu aquesta xemeneia pot tenir una trentena de metres d'altura, i una rimaia difícil de passar. Nosaltres som afortunats, doncs, car no trobem rimaia oberta, i el tros que ens cal escalar deu tenir poc més d'una vintena de metres. La xemeneia és vertical, però la roca és sòlida, i si bé les preses no hi abunden, tampoc no hi falten les necessàries; sense cap contratemps superem aquest passatge, l'únic de l'ascensió que té una certa dificultat remarcable.

Des de la bretxa podem veure una nova cara del Pic Long, no tan altiva; s'hi endevina la via d'ascensió en una petita cornisa que ascendeix en diagonal. La seguim tranquil·lament un bon trons fins que, badant, badant, sobtadament ens trobem embolicats. La marrada ens obliga a fer uns innecessaris equilibris per a flanquejar unes lloses molt polides. Finalment ens podem despenjar al fons d'una gran canal, on, una mica més amunt, trobem el rastre del bom camí. De replanet en replanet, amb facilitat guanyem el cim, de 3.194 m. Hi trobem un grup de francesos, de totes les edats; són de Bordeus, i gent amable i cordial. Un d'ells fa ressaltar, tot satisfet, que el Pic Long és el més alt cim pirinenc totalment situat en territori de domini francès.

Com que una boira inoportuna ens priva de fer fotografies, ens hi estem només el temps just de partir-nos una taronja. Tinc la sospita que els francesos s'han quedat una mica esbalaïts de la nostra aparició i desaparició fantasmal entremig de boires.

En ser de nou a l'Hourquette seguim un tros enllà per la cresta del Badet, per a estudiar si ens convé. Aviat podem veure que ha de ser entretinguda, i que anar i haver de tornar ens farà perdre temps. Ho deixem córrer, doncs, i optem per retornar a la bretxa. Els bordelesos hi arriben al mateix temps que nosaltres. Mentre es preparen per encordar-se, ho aprofitem per passar-los davant.

Baixem la xemeneia amb precaució, però sense inconvenients. El sol ha estovat encara més la neu superficial i el fort pendent està relliscós de mala manera. Amb les presses no m'he posat els crampons, i és el piolet d'en Josep el que fa un bon servei durant deu minuts. Tan aviat com el pendent minva comencem a baixar trotant, de talons a la neu. Arribats al lloc de les motxilles veiem que els francesos encara van baixant la xemeneia, d'un a un. Tot just trepitja la neu, una noia de suèter groc rellisca, cau, i baixa disparada, de primer amb els peus endavant després es va capgirant fins que acaba lliscant de cap

El Pic Long, vist des del Pic Maubic, té un aspecte tibat i reptador, com de ciutadella murallada i emmerletada. ▼

La carena dels Campbieil, ampla, sovint plana, i sempre pedregosa. ▼▼

per avall; fins una cinquantena de metres més avall no queda deturada per una ondulació de la neu.

Recollim les motxilles, travessem la part baixa de la glacera i voregem l'aresta est del Badet. En un lloc ben visible deixem tot l'equip altra vegada i emprenem amunt per unes geleres secundàries, fins a guanyar la cresta que ve de l'Hourquette Badet, bastant més amunt d'un gran bony grisós que hi sobresurt. La cresta és relativamente fàcil, encara que redreçada i, en algun tros, de passatge una mica penjat. Assolim el Badet, de 3162 m, i tenim la satisfacció de veure que la boira s'ha esvaït totalment. Podem retratar a plaer la cara del Pic Long per on l'hem pujat.

Novament descendim a recollir les motxilles i seguim cap al sud. En poca estona som a envistes del llac Badet. Amb l'estany encara mig glaçat, i la manca de visió de cap altra cosa que no sigui les desolades vores i les puntes rocoses del llunyà Neouvielle, tot el paratge té un caire de paisatge àrtic.

Després d'una menjada una mica més substanciosa que les anteriors, comencem l'ascensió als Campbieil només amb la màquina de retratar a coll. Sense arribar a l'Hourquette Badet remuntem cap amunt. Un rastre força fressat ens porta fins a la carena, després d'una llarga i monòtona pujada. Aquesta carena dels Campbieil ens és una decepció: ampla, sovint plana, i pedregosa sempre, s'allargassa fins al Campbieil Sud, de 3166 m., el Nord, de 3175, i segueix després cap al Pic d'Estaragne, de 3006. Sorprèn que a tanta alçada es pugui trobar un gran llom com aquest, gairebé mancat de relleus.

Seguim la llarga carena en un recorregut sense història. La seguim també sense gaire entusiasme, car ha perdut l'únic gran al·licient que podia tenir: l'hora avançada de la tarda i unes negres nuvolades que han cobert ràpidament el cel, fan que la gran panoràmica que s'hi podria fruir no sigui sinó una massa confusa d'ombres sense personalitat ni relleu. Tampoc no comptàvem que el recorregut fos tan llarg, i ara se'ns fa evident que aquest cop no hem estat encertats en deixar les motxilles a baix. Ens cal fer un enutjós retorn, que procurem escurçar descendint de biaix, a costa, però, d'uns incòmodes flanqueigs.

Tot ve que s'acaba i, finalment, podem recollir les motxilles per darrera vegada i tirar avall sense perdre un minut. Cap més incidència, a no ser la dificultat de travessar el crescut torrent; arribem a la tenda a entrada de fosc.

L'afany d'assolir tots els cims principals de la vall ens ha portat a fer un itinerari desllorigat, mancat de lògica, així com també a anar tot el dia com dos esperitats. L'única justificació que podem presentar d'aquesta falta de, diguem-ne, ortodòxia, és que els dos dies següents són de boira i pluja i ens cal tornar a Barcelona sense poder fer cap més ascensió.

fotos: C Macià

Visita espeleològica a Mallorca

per **Martí Romero i Rectoret**

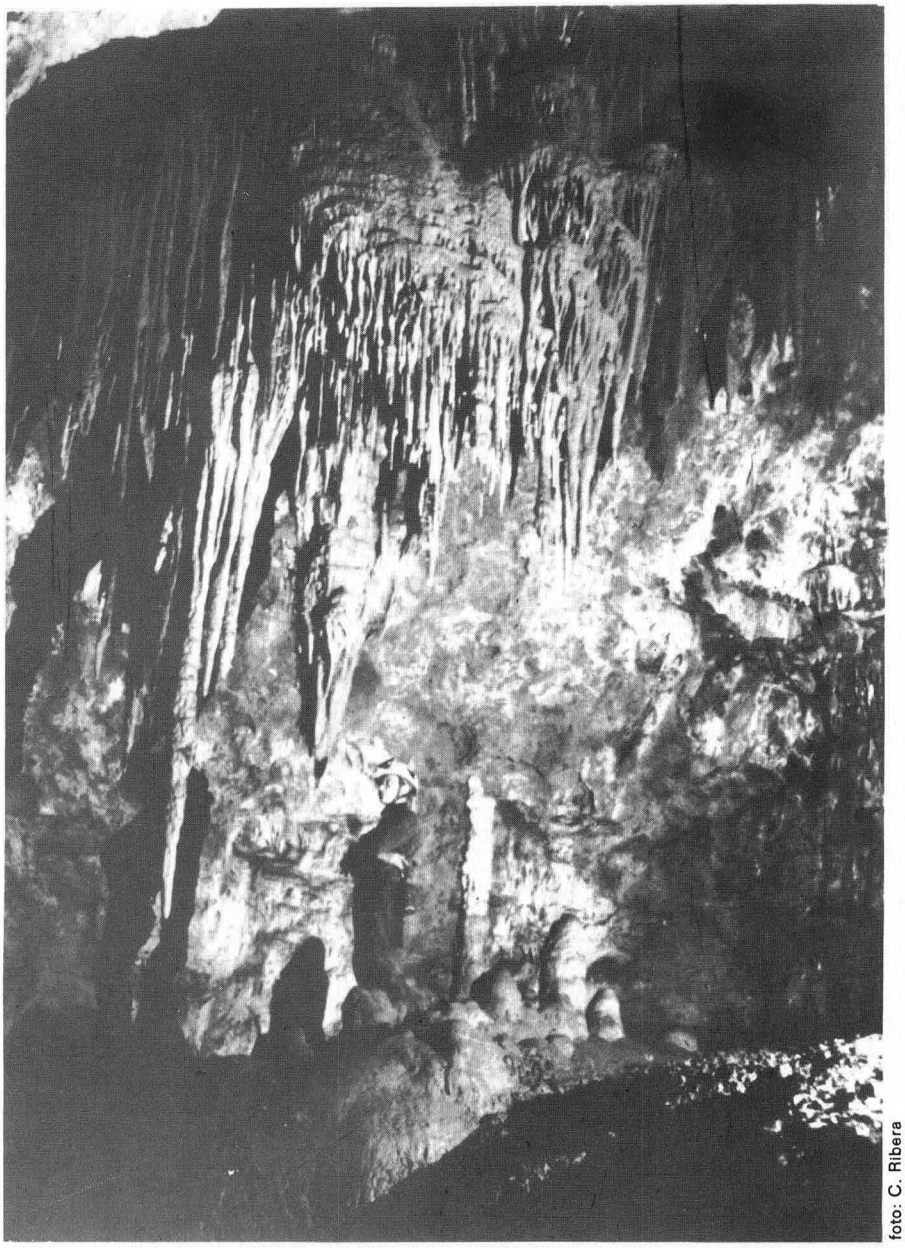

foto: C. Ribera

Interior de l'avenc de Sa Campana, prop d'Escorça (Mallorca). ▼

Amb la idea de combinar una mica l'espeleologia seriosa i la turística, un grup de l'ERE vam decidir de fer un campament a Mallorca aprofitant les vacances de Setmana Santa. Crèiem que en aquests pocs dies, i disposant de mitjans de locomoció propis, tindríem temps suficient per a donar un cop d'ull a les cavitats més interessants de l'illa i conèixerne els trets geogràfics més característics: el projecte era bo, però els dies pocs, i tots ens vam quedar amb les ganes de restar-hi per més temps.

Una cosa que, certament, ens ha estranyat, és que, d'aquí estant, ningú no ens parlés de l'interès que té Mallorca com a muntanya mitjana. La serra nord, calcària de dalt a baix, molt agresta, d'escassa vegetació i forts desnivells, amb penya-segats que surten del mar i s'aixequen, altius i verticals, cent o dos-cents metres, ofereix encara alguns paratges meravellosos de què sols pot gaudir l'excursionista que va a peu i que fan oblidar, encara que sigui breument, les moltes aberracions paisatgístiques que es cometen invocant el turisme, el desenvolupament, el dret que tothom tingui accés a les belleses naturals i un llarg etcètera que, en la major part de les ocasions, es podria sintetitzar en simples qüestions crematístiques.

De primer, abans de marxar, vam fer allò que normalment es fa sempre, és a dir, preguntar a d'altres espeleòlegs quines són les cavitats més interessants i per què, com trobar-les, si volien alguna cosa, etc. A poc a poc vam anar perfilant el programa: valia la pena explorar l'avenc de sa Campana que, amb 304 metres de desnivell és el de més fondària dels Països Catalans, no podíem deixar d'anar a les coves dels voltants de Porto Cristo —les turistificades i les altres— i finalment, com a bons espeleòlegs, ens van demanar, en lloc de les ensaïmades, fauna cavernícola, sobretot aranyes i escarabats i que miréssim a la cova de sa Sínia per si aconseguíem de veure i capturar uns animalets, que sembla que hi habiten i que alguns escollits diuen haver entrellucat, però que, fins al moment, s'han mostrat més intel·ligents que els seus perseguidors humans ja que s'han escapolit dels paranys que sistemàticament i regularment s'han anat col·locant per atrapar-los.

Com que aquesta història era prou interessant, el mateix dia d'arribar i després de muntar la tenda en un poblet anomenat Biniraix, a la vall de Sóller, vàrem fer cap a la cova de sa Sínia, la qual, casualment, està situada a l'altre extrem de l'illa. L'accés a la cavitat està arreglat per tal de recollir l'aigua de pluja i encaminar-la cap a una cisterna construïda a l'interior, cosa que es relaciona amb el nom de la cova. De primer entrem amb força silenci, no fos cas que aquells dimonis d'animalets ens

sentin i s'espantin: el que ens passa és que ens equivoquem de galeria i fins al cap de mitja hora, quan ja la consigna del silenci és oblidada, no retrobem el bon camí. Tal com era d'esperar no en veiem ni un, però sí els rastres. A falta de bestiola decidim treure motlles de guix dels lleugers senyals que deixen en caminar sobre la tendra argila. Finalment, després de lluitar amb els estris que no es comportaven com se n'esperava aconseguim uns motlles força acceptables i retornem al campament, passant primer per Palma, car no portem prou material i confiem que ens el deixin els companys del Grup Espeleòlogic Est.

Evidentment no havíem confiat en va! Ens deixen cordes, ens expliquen com installar la cavitat i ens proporcionen una agradable vetllada. Retornats a Biniraix acordem passar el dia següent —dilluns— visitant alguna coveta curta pels voltants del campament, car volíem estar ben descansats pel dimarts, dia previst per a explorar l'avenc de sa Campana.

El dimarts és ventós i s'aixequen boires per tots costats, sembla que d'un moment a l'altre caurà un xàfec. Com que sota terra no hi plou, no hi donem gaire importància i entaforant-nos —cinc, material i motxilles— dintre el cotxe anem cap a Es Bosch, mas vora Escorça, on hem de deixar el vehicle i utilitzar el tradicional sistema de posar un peu davant l'altre per arribar a la boca de l'avenc. Després del no menys tradicional costum de perdre el bon camí i tardar un parell d'hores a retrobarlo arribem a l'objectiu: un forat de metre i mig de diàmetre, el qual dóna accés a una sala de grans dimensions, si la mirem amb ulls d'espeleòleg català, acostumat a coses bastant més reduïdes i que, amb tot, és de les petites si la comparem amb la resta de les sales que, enllaçantse, donen forma a la cavitat.

Després de la primera —sala des Llum— ve la segona i molt més grandiosa sala des Gegants, seguida per l'anomenat Gran Rost, el qual és una distreta rampa de fort pendent i aspecte d'impressionant. A continuació trobem la sala des Fang, la qual i segons el nostre parer és la més bella de la cavitat, potser pel contrast de coloracions entre els foscos sediments i les blanquíssimes concrecions o per la justa proporció d'estalactites i estalagmites, amb un equilibri gairebé perfecte respecte al volum de la sala. Aclarirem que les formes reconstructives —colades, estalagmites...— són molt abundoses per tota la cavitat i n'hi ha de boniquíssimes però les d'aquesta sala des Fang ens van enamorar.

A continuació i sempre per pendents més o menys inclinats davallem a la sala de s'Aigo, situada a uns 200 metres per sota el nivell de l'entrada. I aquí fineixen les comoditats de baixar caminant o amb l'ajut d'un passamà: cal installar 50 metres d'escala per un pou rigorosament vertical si volem arribar a la sala Fosca, darrera de les grans sales existents i que, com totes les altres, amb el sol nom ja queda descrita. Només cal mirar-la: parets de roca fosca, el terra ple de blocs i fang foscos i les poques estalactites també s'han encomanat d'aquest to. D'aquesta sala, i baixant per una sèrie de pouets, s'arriba al termini de la cavitat, a 304 metres segons els mallorquins i un xic més segons altres versions. Nosaltres, com a espeleòlegs escarmentats, ens inclinem a confiar en els mallorquins car coneixem la innata tendència, potser produïda per algun virus i per a la qual no existeix cap vacuna, a fer que els avencs augmentin de fondària, i així els pous de 25 metres es converteixen en «el pou de 40», etc.

La pujada per l'avenc és fàcil i sense complicacions. Coneixem per on anem i això ajuda molt. A més, a la sala des Fang hem parat a fer un mos i ho notem: feia moltes hores del darrer àpat. Sortim a l'exterior gairebé sense adonar-nos-en. Ja és negra nit i no hi ha lluna ni estels. Desfem camí sense treure'ns el carburer, ens enllaunem en al cotxe i retornem a Biniraix, massa cansats per a adonar-nos encara plenament de tot el que hem vist.

El dimecres plou i fem el turista per Sóller i el seu Port, alhora que anem fent plans per als dos dies d'estada que ens resten. Finalment decidim intentar que el dijous ens deixin visitar la cova des Pirata car aquí, i a diferència del Principat, cal demanar sempre permís al propietari del terreny per tal de visitar una cova o avenc. I més si, com en aquest cas, a l'entrada hi ha una porta de ferro tancada amb pany i clau. D'aquesta cavitat ens interessa observar alguns exemplars d'estalactites de gènesis curiosament subaquàtiques, la rica fauna cavernícola i, a més, està excavada en molasses, material escàs a les nostres comarques i del qual, per tant, volíem veure com era afectat per la carstificació. Ho vam poder veure tot i encara hi va haver algú que va complir el ritual —pagant, és clar— de visitar la cova del Drac, tal com tot bon turista ha de fer.

Vam passar la darrera jornada de la nostra estada a terres mallorquines explorant, conjuntament amb quatre companys de Palma, la cova dels Estudiants. Alhora que un grup n'efectuava l'aixecament topogràfic, els altres intentaven avançar per un parell de galeries inundades i recollia fauna cavernícola.

La cova dels Estudiants és un característic riu subterrani, avui dia parcialment abandonat, que sols entra en funcionament en èpoques de pluges particularment intenses, tal com s'havia escaigut pocs dies abans de la nostra estada. El seu enllaç amb la xarxa activa és directa car la cavitat fineix en un fangós pas sifonant, de negres aigües i caire molt poc tranquillitzador. També existeix una altra volta sifonant ben a la vora de l'entrada, però aquesta en roca nua i de molt millor aspecte. Uns pocs metres per sota el nivell de l'entrada es localitzen una sèrie de sorgències amb cabals d'aigua importants que, en conjunt, poden superar el m^3 per segon. Algunes són parcialment penetrables i hi ha raonables possibilitats de poder-hi progresar.

Un altre aspecte de l'interior de l'avenc de Sa Campana. ▼

Malgrat tot, ho vam haver de deixar per a millor ocasió car nosaltres havíem de recollir el campament i prendre —alguns— el carrilet per retornar a Palma. Pel seu costat els mallorquins es dirigien a l'avenc de sa Campana, on pensaven estar-se un parell de dies. I així, sense haver fet res d'espectacular però sí força tasca positiva, va finir la nostra estada en aquestes terres germanes.

Pel que fa a resultats podem dir que, com a més important i en l'aspecte faunístic, es va recollir material força interessant, entre el qual cal destacar dos exemplars d'un coleòpter del gènere **Reichea** i d'espècie no coneguda fins al moment, el qual serà dedicat a l'illa de Mallorca. Aquesta espècie va ésser trobada a la cova des Estudiants i el primer exemplar fou recollit per en Joan Pons, del Grup Est, de Palma, i el segons per un membre de l'ERE. L'estudi i descripció han estat efectuats pel doctor Francesc Español, director del Museu de Zoologia de Barcelona, el qual ens ha comunicat la seva intenció de publicar-ho aviat.

Finalment voldríem agrair les gentileses tingudes amb nosaltres pels germans Àngel i Joaquim Ginés, de Palma, i pels masovers de Can Ribera, a Biniraix.

foto: C. Ribera

Arañonera

per **Josep Lluís Marín**

Arañonera: heus ací un mot que per a molts no és sinó un nom, però que pot tenir molts significats: un massís, uns avencs, suors, feina, un camp d'estiu, espeleologia, vacances, problemes, controvèrsies, incògnites... i encara hi podríem trobar cent significats més. De tots ells, ¿quin és l'autèntic, el veritable? No ho sabem pas. Per a cadascú de nosaltres ha agafat el sentit que correspon a les seves vivències més intenses i més profundes, de les quals no n'hi ha dues d'iguals. Però un cosa sí que hi ha en comú: la il·lusió per a continuar endavant.

Per al qui sent com una mena d'esgarrifança dintre seu en veure una cavitat profanada per la purrialla i que, tímidament, sense alçar la veu, diu que fa espeleologia, pot ser com una mena de llum d'esperança en el llarg i difícil camí de trobar una cavitat interessant.

I per als de la purrialla? Per a aquest mena de genteta, desgraciadament no extingida, que pul·lulen com si fossin puces pels nostres avencs, desfent tot allò que hi pot ésser desfet, no sabem pas el que pot arribar a significar. Segurament tan sols un motiu de vanitat, de fatxenda, de la seva estúpida presumpció, però les seves opinions, certamanent, no ens interessen.

Però després d'unes quantes divagacions no gaire metafísiques com a introducció, hem de fer front a la realitat, i ens hem de preguntar: Què hem fet, enguany? Com ho hem fet? Quins problemes hem tingut?

* * *

El Grup Arañonera, format per membres de l'ERE del Centre Excursionista de Catalunya, i del GIE del Club Excursionista de Gràcia, va començar a treballar molt abans de l'1 d'agost, data de la inauguració del Camp Arañonera 74. Preparar un campament de característiques similars, suposa molta feina. Fèiem reunions periòdiques, més sovint a principis d'estiu que a l'hivern, ja que les coses, no se sap com, sempre resten per a després. Xerrada darrera xerrada, anàvem arranjant-ho: transport, cases comercials, menjar, burocràcia, etc., etc. Repartint-nos el treball com a bons germans vàrem resoldre els problemes organitzatius, que no cal dir, ja que tot muntanyenc els coneix.

Partint del que havíem fet el darrer estiu (1), l'objectiu primordial d'Arañonera 74 va ésser d'un bon principi assolir l'enllaç T1-T7. Això imposà l'establiment de dos campaments; un camp base **T1**, al mateix lloc que el primer any, i un campament d'atac **T7** a les immediacions del coll d'Otal.

El Camp T1 anava centralitzant-ho tot a mesura que transcorria el cam-

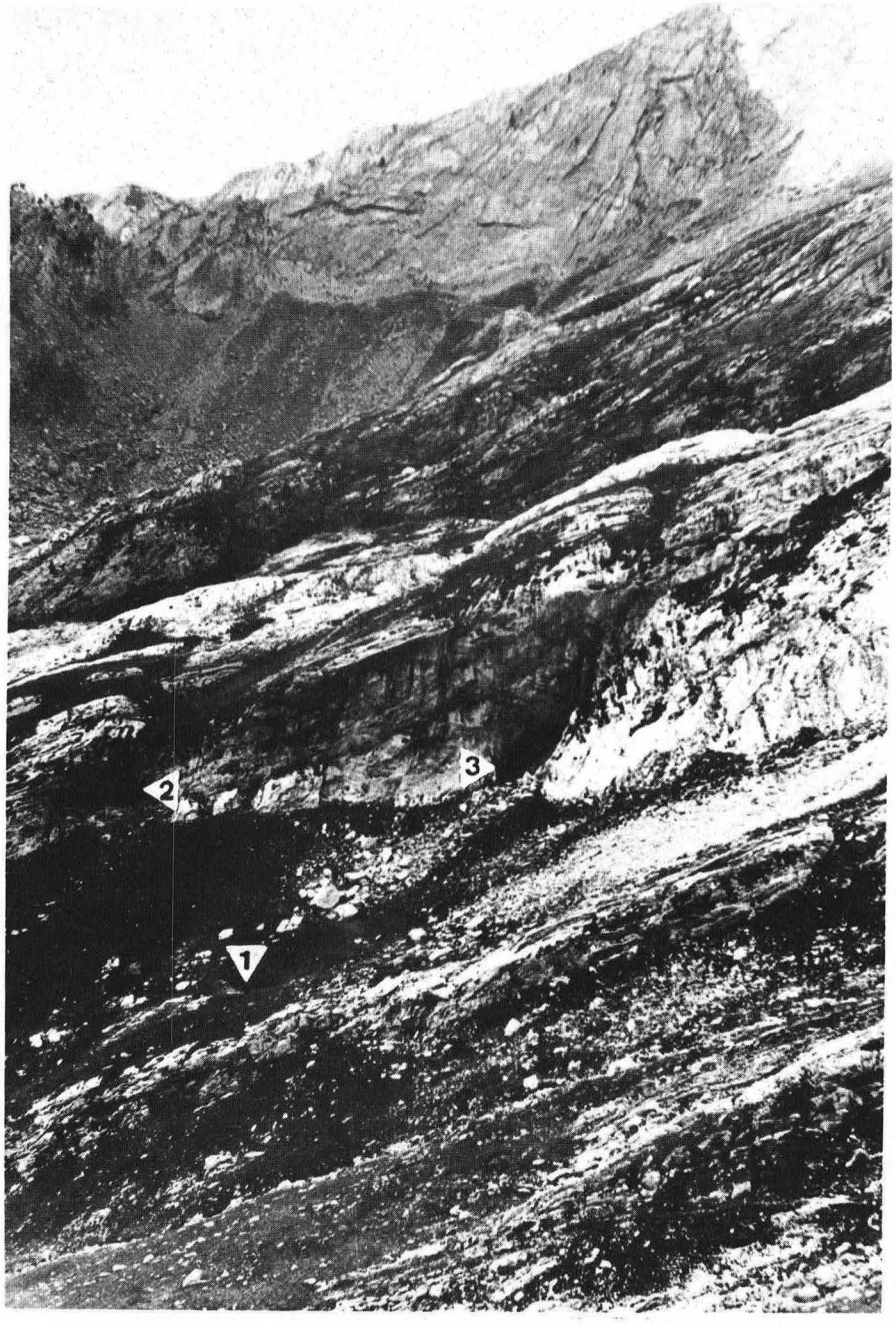

Emplaçament de l'avenc T-1 (1), la balma (2) i la cova gelada (3). ◀

Esquema topogràfic de la situació de l'entrada i de les cavitats explorades dels avencs T-1 i T-7, del grup Arañonera. ▼

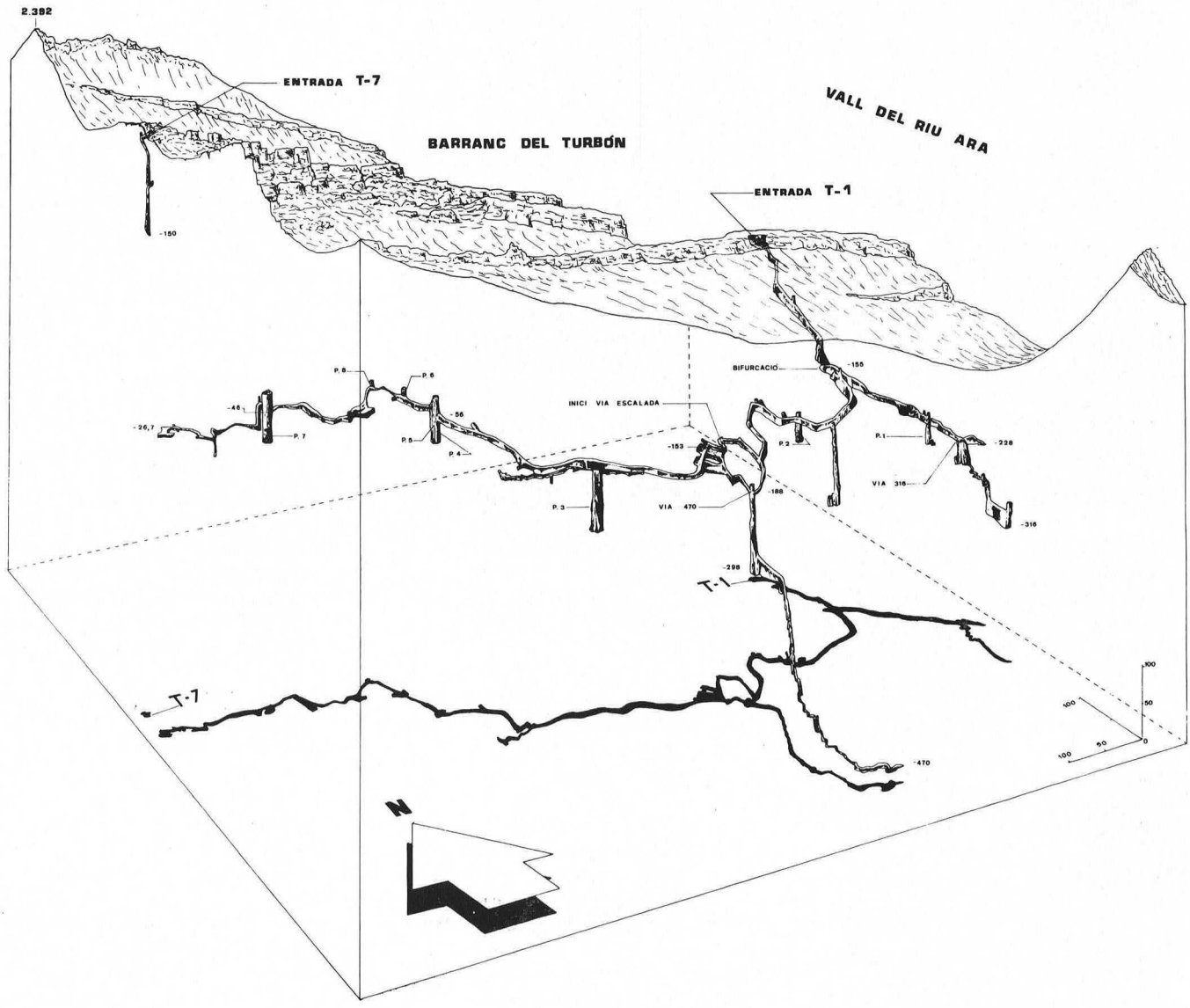

pament, ja que la galeria ens oferia cada dia més incògnites, la gran majoria encara per resoldre.

El T7 va ser la ilꞏlusió del grup, podríem dir que el T1 va restar a segon terme quan per la Mercè de l'any 73 ens sorprenguérem de veure les possibilitats d'enllaç que ens donava. Però en aquest món tot no pot ser, i la manca d'elements tècnics adequats va fer parar l'exploració a 150 metres de fondària, ja que l'últim pou de 80 fineix en una diàclasi molt estreta, obstruïda amb blocs i pedres, per on es fica l'aigua procedent de les dolines nívals que hi ha per tota la superfície. Les exploracions del T7 les vam fer en quatre equips, ja que l'objectiu inicial era l'enllaç; el primer equip de dos membres, i els altres de tres. El segon equip ja ho va trobar obstruït, i durant més de cinc hores va intentar forçar el pas. Els dos altres equips tornaren a baixar a prova sort, però desobstruir a mà, amb la dolça companyia de l'aigua i la fredor, és més dur del que sembla; s'ha d'haver-ho fet per a saber-ho.

Veient que el camp del T7 ja no tenia cap objecte vam anar baixant tots cap al T1, i només hi deixàrem dues tendes per a la gent que feia prospecció a l'altra banda del coll.

Els progressos al T1 augmentaven constantment; cada nit, quan els grups de treball en sortien, ens en contaven coses noves. Les exploracions principals vam dur-les a terme a la via d'escalada, que fineix en una zona originada per un fort procés clàstic, sota mateix de la vertical corresponent al T7. El balanç final d'a-

La serra de Tendeñera vista des del port de Bujaruelo. D'esquerra a dreta, el pic de Férrez (1), la penya d'Otal (3) i el cim de Tendeñera (4). La referència (2) correspon a l'emplaçament de l'avenc T-13. ▼

Un pas molt dificultós, a causa de l'aigua i del fang, a la cresta dels pous 4-5. ▼▼

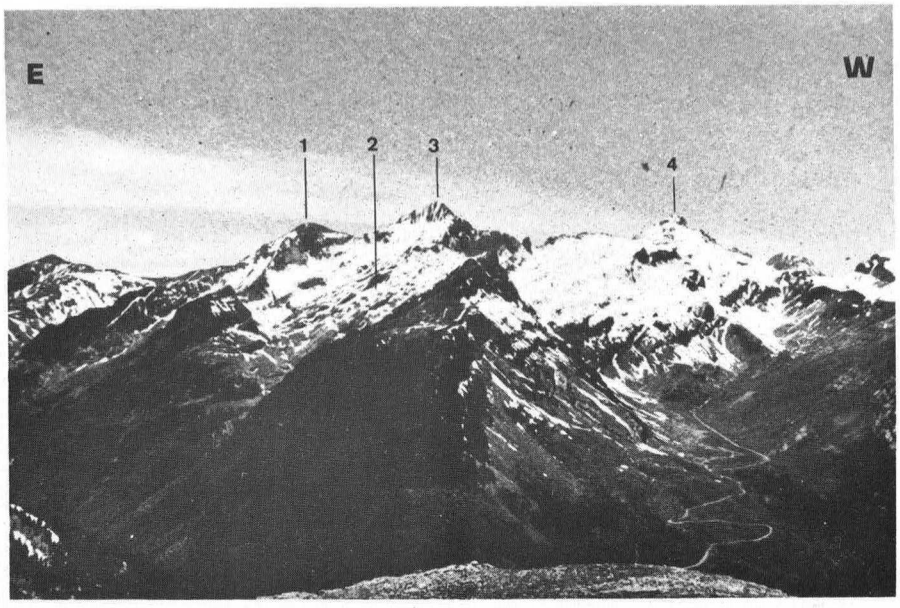

questa via, és de sis nous pous encara verges, gairebé tots de grans proporcions, i d'un desnivell total guanyat que ens deixa a —26'7 metres de l'alçada de la boca. Dins dels anomenats pous, cal destacar el darrer de tots de la galeria, ja que amb els seus trenta metres i escaig de diàmetre, i més de setanta de fondària, pot ser una de les verticals absolutes més importants dins de l'espeleologia a nivell no tan sols peninsular sinó també continental, ja que és continuació d'un altre pou que és perd en el sostre.

I mentre uns equips treballaven seguint afanyosament el corrent d'aire galeria amunt, n'hi havia d'altres dedicats a l'exploració dels pous ja coneguts l'any passat. Les vies —130 i —115, que van resultar ésser de —112 i de —95 —males passades que fan els sondeigs—, demanaven gent amb experiència. La primera, fineix a 470 metres de fondària, no va presentar cap problema tècnic per a l'equip de punta, només a —450 trobaren vint-i-cinc metres de meandres en fang i molt estrets, que segons vèierem a la sortida van esgotar-los molt.

La via del pou de 95, no s'assembla gens a l'anterior pel que fa a dimensions, però les característiques morfològiques són similars. El descens fins a 360 metres, pensem que ens pot donar alguna alegria o altra si supera la fondària de la via 470.

Però... hom preguntarà: 15 dies de campament i només han fet això?

Els 30 membres de l'expedició no ens vam gratar la panxa, com vulgarment es diu; vam haver d'anar després a la platja per a poder prendre el sol, dient-ho d'altra manera, i no perquè fes mal temps, sinó tot el contrari. Les suades sota el sol d'agost a ple Pirineu, anant al poble a buscar menjar, o fent prospecció —perquè també vam anar a fer prospecció—, no ens les va treure ningú. Els dies que, en teoria, eren dedicats al descans, els aprofitàvem anant a fer alguna «volteta», o sigui, sortint al matí i tornant al vespre. Els que més «voltetes» van fer, foren els companys de Girona, que amb els seus estudis geològics del massís, van localitzar molts avencs.

Un d'aquests avencs, secundaris a la tasca central, però no per això menys interessants, explorat per primera vegada enguany, va ésser l'avenc del pic de Fenez, de 140 metres de fondària. Es troba a la mateixa cresta del cim, per arribar-hi, cal fer un parell de «ramonages» amb singular perspectiva, tenint als peus el vessant sud de la cresta, i veient com les pedres es precipiten 500 metres més avall, i després de fer tot un seguit de filigranes es troba la boca, molt estreta i complicada. L'interès principal d'aquesta cavitat és que es tracta d'una esquerda de despreniment.

L'altre avenc que vull anomenar és el T13, trobat des del campament del T7, per un equip de prospecció. Situat al circ d'Otal, en el mateix paquet calcari on hi ha el T7 i el T1; el podem localitzar a uns dos-cents metres en línia recta del peu de la paret d'Otal, quan comença a pujar el rascler un cop hem deixat el circ. Després d'aquesta descripció us diré que no cal que el busqueu ja que no el trobareu; la boca és molt petita, i l'altra banda del coll d'Otal camí del cim de Tendeñera, és més prolífica en cavitats que el conegut barranc del Turbón, però fins aquest estiu no ens hi havíem atansat. Ací hem trobat una gegantina dolina níval de més de 500 metres de diàmetre, escolador actiu de les aigües de la zona des d'agost fins a mitjans d'octubre, temps en què ja cauen les primeres neus que tornen a tancar-lo. Aquest escolador, tot ell de glaç, fou

La galeria principal de l'avenc T-1, a -180 m. ▼

Aspecte de l'avenc T-13, caracteritzat per les nombroses estalactites i colades de glaç. El pis és ple de neu fins a -80 m. ▼▼

explorat fins a vint metres, però les parets de gel feien d'embut, i aquesta fondària era impracticable; va ésser acolorit, i si bé els resultats foren negatius al circ d'Otal, en vam obtenir de positius al torrent de Santa Elena, petit afluent de l'Ara.

L'avenc T13, és tot ell estructurat en glaç, i bellament decorat per la mà del Creador. Sostre i parets tapissades de glaç transparent, que juntament amb colades de gel fòssil, donen una estranya sensació d'immensitat on la llum del carburer es reflecteix arreu de l'avenc; una obra d'art amb tot l'encís de la Natura: feréstec i bonic. Explorat fins als 80 metres, punt on el soroll de l'aigua es fa sentir, cosa que fa suposar que manté relació amb la dolina abans esmentada.

Després d'això, un altra qüestió que pot interessar el muntanyenc: Quins problemes tècnics vàrem tenir?

Deixant a part el proveïment gairebé diari, de pa, carn i vi, cal dir-ho tot: que suposava el «passeig» d'anar a Torla. El primer problema amb què vam topar va ésser la pujada del material. D'un bon principi comptàvem amb la suposada ajuda d'un helicòpter, però a última hora ens va fallar. Ho vam haver de resoldre pujant uns quants diumenges abans de l'estiu, a fer viatges a la balma i a la cova gelada. Però com que no n'hi va haver prou, del 27 de juliol a l'1 d'agost, uns quants de nosaltres vam haver de fer de camàlics pujant tendes i menjar, a raó de dos viatges diaris. Sort que el material d'exploració ja era a dalt!

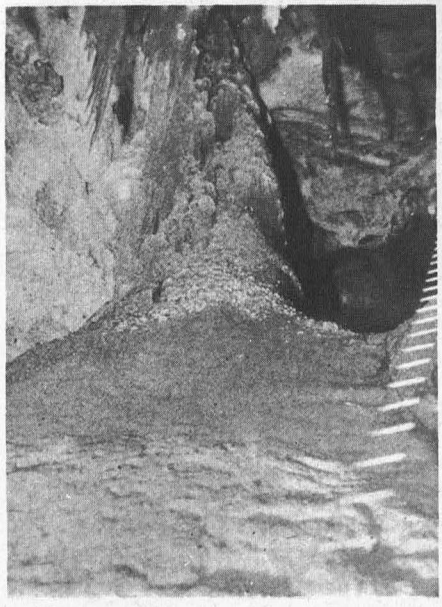

fotos: Grup Arañonera

Galeria principal de l'avenc T-1. ▼

Pous inicials de l'avenc T-1. La vertical fineix sobre la neu i el glaç, que arriben fins a -150 m. ▼▼

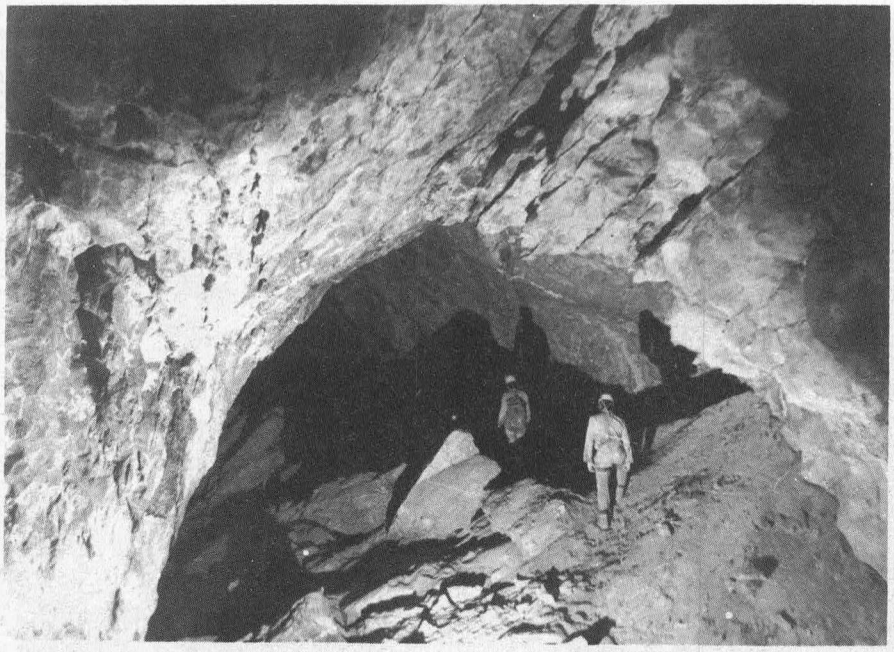

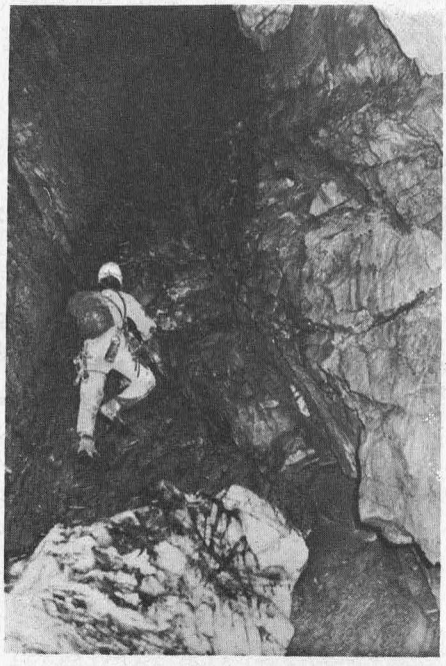

Els avencs en si no ens van suposar cap dificultat important, gràcies a la tècnica i a l'experiència dels gats vells. El problema del T7 és un problema per manca de mitjans, o sigui, d'explosius. La via d'escalada, gràcies als passamans i a les cordes fixes instal·lades, és un passeig per a «minyones amb cotxets», definint-ho d'alguna manera popular. Però... Què hi havia abans? Doncs, bé: res.

La mitjana d'exploració a la via d'escalada fou de 150 metres per dia. La raó que sembli tan baix, és que hi ha passos veritablement difícultosos, com són: el flanqueig del pou de 90, que és un eixamplament progressiu de l'esquerda central, tot ell pitonat i burinat; el pas de cresta dels pous 4-5, molt perillós per tractar-se de dos blocs esmolats i plens de fang; i, finalment, el flanqueig del pou 6, a causa de l'aigua que fa relliscosa la roca. Les vies 470 i 360? (en curs d'exploració), no tenen altres dificultats que el fred i l'aigua que comença a trobar-se al final dels pous que neixen de la galeria.

Un cop finit l'aspecte tècnico-esportiu, hem de recordar que espeleologia vol dir «ciència que tracta de l'estudi de les cavitats naturals», encara que no sigui inclosa com a tal dintre de la nostra Universitat. I no és que vulguem dir amb això que hem fet molta ciència, sinó que no l'hem deixat de costat, amb prioritat per a la tasca esportiva, ja que per a fer l'estudi d'un avenc primer hi hem de baixar.

El camp de la geologia és el que tenim més avançat, almenys pel que fa a geologia exterior. Quant a la biologia, hem capturat un pseudo-escorpí segurament nou, malgrat no haver-hi dedicat gaire temps, ja que les condicions climàtiques i ambientals trobades fins ara, no són gaire propícies per a una gran riquesa en fauna cavernícola. Respecte a la topografia, va passar el que acostuma a passar, ni més ni menys; és a dir, que tenint, acabat l'estiu, tres topografies diferents de la via d'escalada, no ens en va agradar cap. Llavors, aprofitant al pont de la Mercè, hi vam pujar a fer-ne una de nova, que per fi hem acceptat, no sabem si per convenciment propi o per manca de temps per a fer-ne una altra, perquè sempre hi ha maniàtics de la topografia.

Hem començat l'article plantejant-nos el significat d'un nom, i l'acabem amb una pregunta: Què és, allò que aquest nom designa?

Doncs bé, és molt fàcil: Arañonera, és la demostració no teòrica, sinó evident, que no tan sols fan coses grans els anglesos, els suïssos o els belgues, deixant a part els francesos, que ho porten molt callat pel que fa a Santander; sinó que ací, al nostre país, Catalunya, es treballa. Demostra que hi ha gent de la mateixa categoria que a l'estranger, capaç de dur a terme unes exploracions similars, i que no volem que vinguin a fer-nos la feina els veïns de sempre, com dissortadament passa. En fi, Arañonera pot ser un milió de coses més, ja sense comptar que, de moment, és la tercera cavitat explorada en primera absoluta per grups íntegrament nacionals: Avenc Badalona, Torca de Jornos II, Avenc T1.

I res més. No cal ésser d'ací o d'allà, per a fer espeleologia. Només cal il·lusió, i el Grup Arañonera en té.

(1) Veg. revista «Muntanya», abril 1974.

Com podem salvar el nostre Pirineu?

per **Lluís Belvis i del Rio**

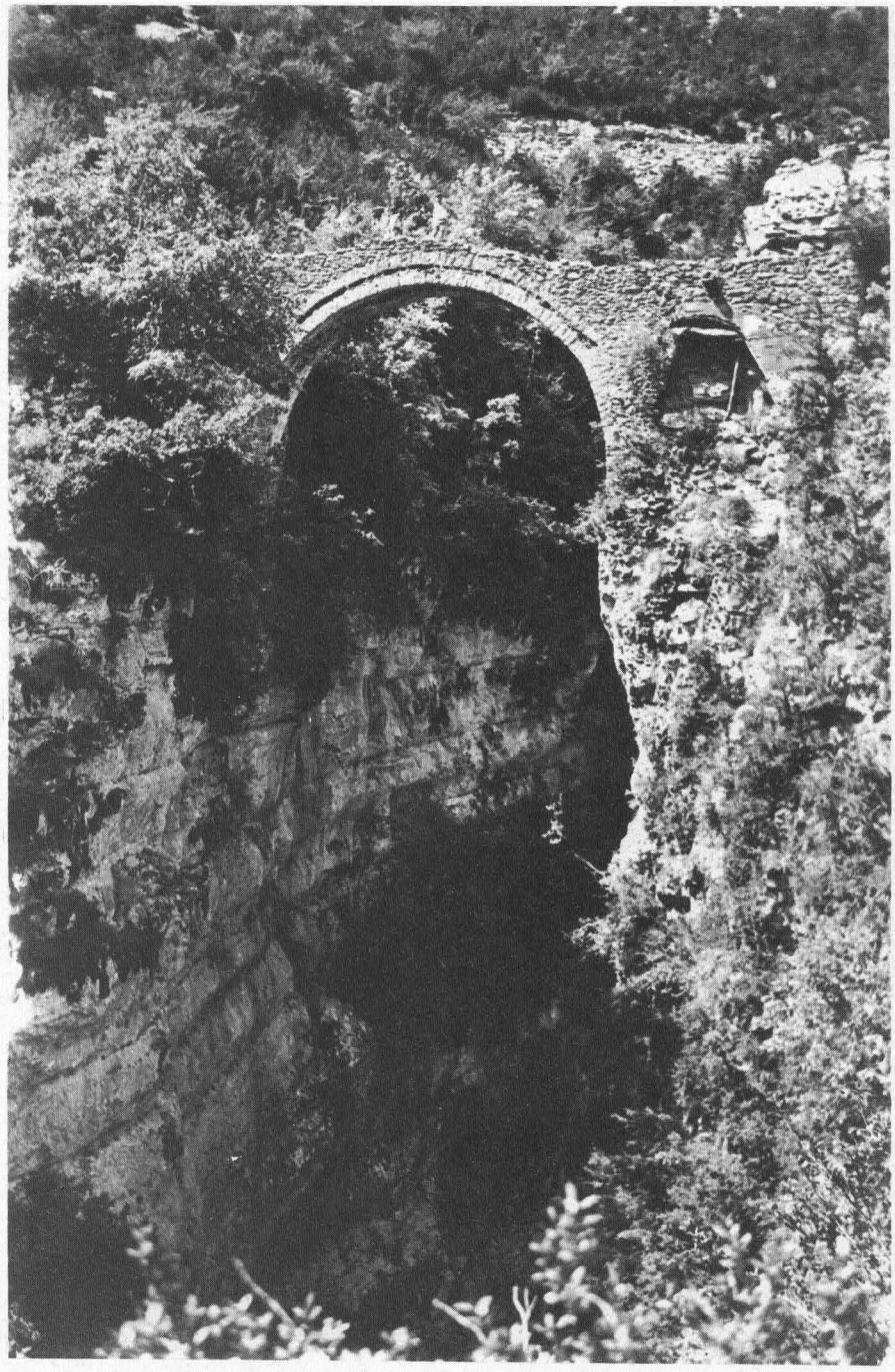

Antic pont de Sant Urbez, a la vall d'Añisclo, apta per al pas de cavalleries. ▼

fotos: J. Llaudó

Per desgràcia, veiem com dia darrera dia les nostres muntanyes i, molt especialment, el nostre Pirineu vénen essent víctima continuada de l'especulació, que no coneix límit als seus afanys. S'edifiquen terrenys i terrenys que donen vida a noves urbanitzacions i paradors de turisme, es fan noves preses hidràuliques, s'obren pistes forestals que, en realitat, són com carreteres sense asfaltar, i tantes realitzacions més que malmeten la bellesa natural dels paratges més privilegiats de les nostres muntanyes.

Veiem com els diaris publiquen tota mena de cartes de protesta, tant a Catalunya com a l'Aragó i al País Basc. Els resultats són els mateixos a tot arreu: no s'aconsegueix res de positiu i les obres continuen endavant. Realment, ja no sabem a qui adreçar les nostres queixes.

Totes aquestes realitzacions a què ens hem referit són dutes a terme gairebé sempre sense parar compte de respectar l'harmonia del paisatge. Un exemple clar d'això que diem el tenim en l'obertura de pistes forestals: totes les terres són llençades costes avall sense que es procuri evitat de fer malbé els arbres del voltant.

Un altre cas molt freqüent de destrucció del paisatge és el de les obres hidràuliques. A França, actualment, gairebé no se'n fan, ja que les disposicions legals darrerament aprovades al país veí per a la conservació del paisatge, les fan massa costoses i el gran desembossament a què es veuen obligats per a la seva construcció, fa inviables els projectes en aquest sentit. Però molts dels projectes que hi havia per a les realitzacions hidràuliques en terres franceses, són ara estudiats per a ésser duts a la pràctica als vessants meridionals del Pirineu. Les empreses hidroelèctriques franceses adquireixen importants participacions en empreses espanyoles per tal de poder resoldre així els seus problemes i fer viables els seus projectes. Un exemple d'això que diem el tenim a la vall d'Anyisclo, al Pirineu Aragonès.

Un altre dels grans perills per al paisatge pirinenc és la incessant habilitació de noves pistes d'esquí. I no pas per les pistes, pròpiament, sinó per totes les altres realitzacions a què donen motiu. Com a esquiador i excursionista que sóc comprenc la necessitat de noves instaHacions d'esquí, considerant l'allau de practicants d'aquest esport que s'ha produït en els darrers anys. Ara, crec que el que caldria fer és ampliar les instaHacions actuals en tots sentits. Perquè, ¿quina és la instaHació hivernal que estigui aprofitada al màxim? Em fa

Vista dels espadats que coronen l'excepcional vall d'Añisclo. ▼

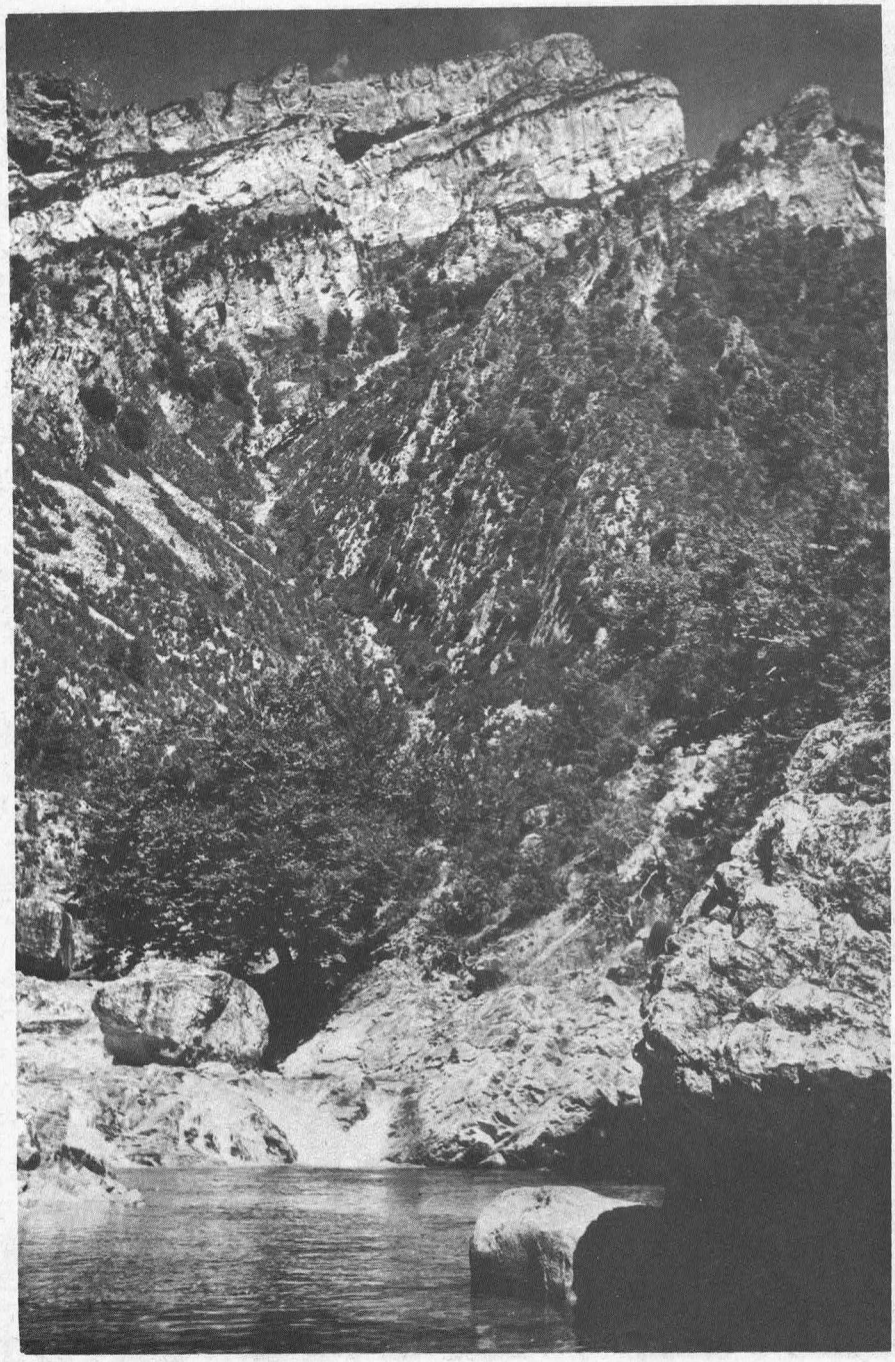

por de debò que tots els petits pobles pirinencs es convertiran en estacions d'esquí, encegats com estan per l'interès d'alguns promotors d'aquest tipus de negoci. A tot el Pirineu, els ajuntaments veuen com a única sortida dels seus problemes econòmics la realització d'una estació hivernal. Com a exemples clars d'això, que estan a punt de ser realitat, tenim la vall d'Ull de Ter, Maranges, el fabulós projecte de la vall de Boí, amb un pressupost de 6.000 milions de pessetes, i molts més que estan al pensament de tothom.

Un dels projectes que darrerament va causar més sorpresa és el de la Maladeta. El paisatge de la Maladeta —ho podem afirmar tots els qui hem tingut la sort de poder-lo conèixer— és un dels més valuosos i més admirables de tot el Pirineu. Les notícies sobre aquest projecte són clares: hi ha la intenció d'installar-hi una estació d'esquí i una nova urbanització majestuosa i confortable. Totes dues realitzacions són fomentades per una societat immobiliària catalano-aragonesa.

Realment, no acabem d'entendre tot aquest interès quan el fet és que, no ens atiparem de repetir-ho, no tenim encara cap estació, a tot el país, que funcioni al límit de les seves possibilitats. Creiem que la creació de noves estacions, i més en aquest cas, que supera els 3.000 metres, contribueix, i l'accelera, a la desvaloració del paisatge pirinenc. En el cas de la Maladeta, estem convençuts que fóra un error molt lamentable, considerant, a més, que l'estació de Cèlrer encara té la seva realització a mig fer.

L'amic Sànchez-Rico, actual president de Montañeros de Aragón, ha estat el primer peoner de la lluita en pro del nomenament de monument natural d'interès nacional per al conjunt de cims i de geleres del massís de la Maladeta. Caldria, amb tota urgència, que es potenciés aquesta campanya i que es fes extensiva a d'altres indrets que també ho mereixen i ho reclamen. Hem d'exigir una legislació eficaç i actual, que tingui compte de la realitat dels problemes, que protegeixi, abans que no sigui massa tard, totes les zones d'alta muntanya.

La projectada realització al massís de la Maladeta, en el cas que es dugui a terme, obrirà el pas a noves installacions a les més altes cotes del cor del Pirineu, cosa que portarà irremeiablement a noves urbanitzacions, amb les seves temibles i conegudes conseqüències. Tots els excursionistes haurien d'adonar-se del compromís que tenim contret amb la

El congost de Mont-rebei, amb el pas practicat a la penya viva. Un altre dels indrets que demana una protecció urgent. ▼

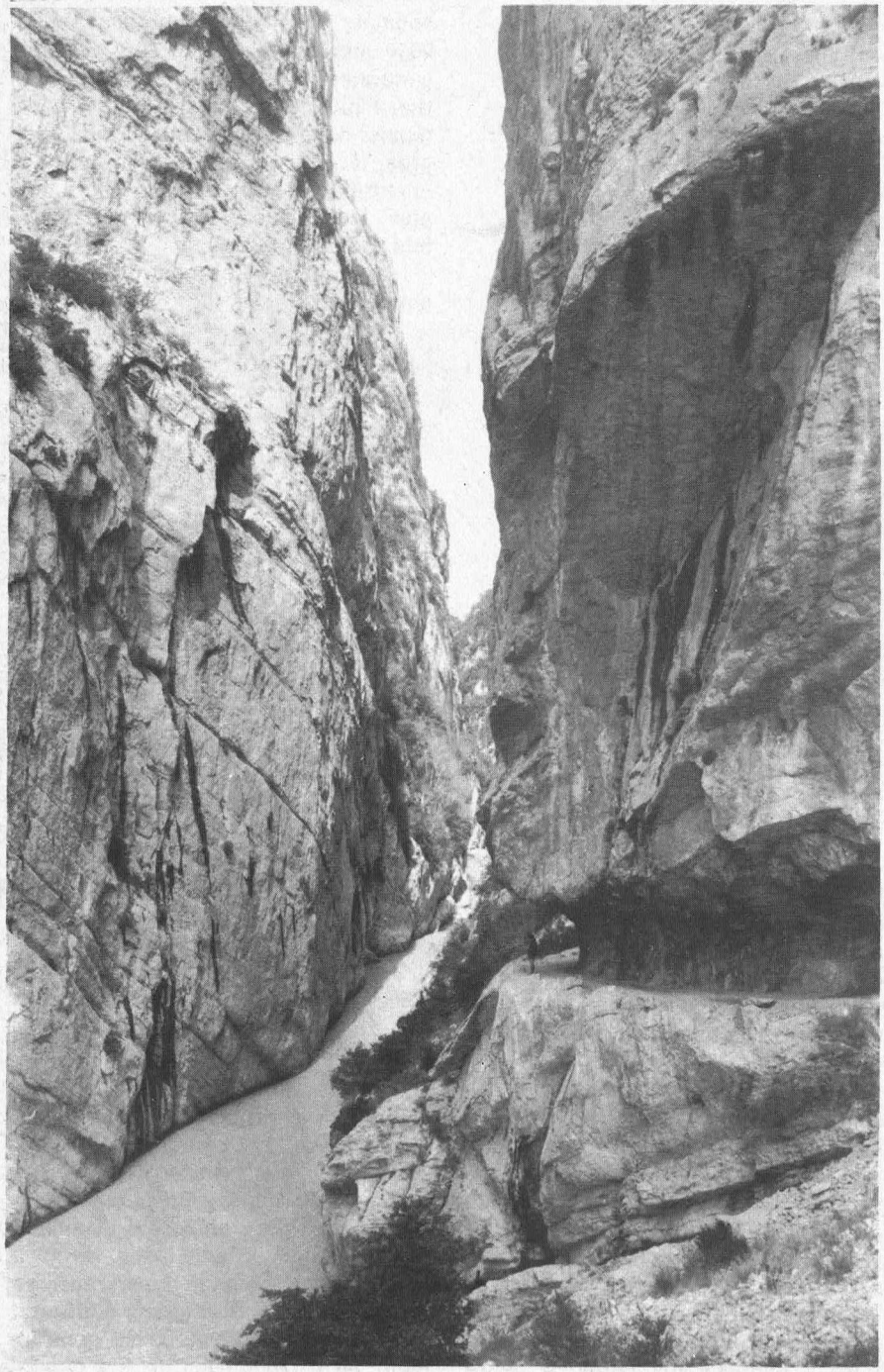

muntanya, amb el paisatge, i els demanem una ferma actitud de solidaritat en defensa dels valors paisatgístics, ecològics, científics i culturals que encara subsisteixen al llarg de la gran serralada del Pirineu. Jo desitjaria que tots els socis del Centre i tots els excursionistes en general prenguessin consciència de la gravetat d'aquesta problemàtica i, cosa que encara és més important, que passessin a l'acció, ja que si no ho fem ara, ja que si totes les entitats excursionistes no actuen ara d'una manera decidida, urgent i eficaç, al cap d'un temps no gaire llunyà ja serà massa tard. Caldria no deixar passar cap oportunitat de denunciar públicament els estralls de què tinguem notícia i, especialment, exercir col·lectivament les pressions que puguin evitar que siguin comesos.

La pregunta que jo em formulo, i a la qual voldria trobar resposta amb els meus suggeriments, és la que encapçala aquest escrit: ¿Com podem salvar el nostre Pirineu?

Nota de la Redacció

Posem en coneixement dels nostres lectors que el Centre s'ha adherit a la campanya en defensa de la integritat natural del massís de la Maladeta, que esmenta el nostre col·laborador, ja que hi som part interessada i ho considerem com a cosa pròpia. També ha manifestat la seva solidaritat amb els amics de l'entitat Peña Guara, d'Osca, que lluiten aferrissadament per tal que no es dugui a terme un projecte hidroelèctric que malmetria la vall d'Anyisclo, un indret realment excepcional del Pirineu. Cal esmentar també les darreres notícies segons les quals es preveu d'incloure al Parc Nacional d'Ordesa el «Cañón de Añisclo» i la capçalera de la vall de Pineta. Les federacions excursionistes realitzen unes gestions prop de l'administració per tal de preservar el paisatge natural de la degradació i la destrucció.

Flors de muntanya

per **Ramon Pujol i Alsina**

Vet aquí el dibuix d'una flor que fa anys que busco, i que malgrat els meus afanys encara no he pogut trobar mai: l'orquídea **(Cypripedium calceolus** (sabatetes de la Mare de Déu), una de les flors més belles a descobrir en els boscos de l'estatge subalpí. A la **Flora de Catalunya,** de Cadevall-Font i Quer, vol V, pàg. 375, hi ha la descripció de la dita flor, i s'assenyalen uns llocs on sembla que, anys enrera, hi fou localitzada, però tal com podreu apreciar la referència que se'ns en dóna és molt imprecisa:

«Boscos i pasturatges de les muntanyes» i llavors particularitzen dient: «Pla dels Avellaners, prop de Ripoll, Pla de la Calma, Plana de Vic, Pirineu...» No s'assenyala cap lloc concret. Les referències que jo recordo més recents, són les d'un curset que, pel maig de 1957, férem al Centre, sobre flora subalpina i alpina, en tres sessions consecutives, una de les quals anà a càrrec del doctor en farmàcia senyor Pons, el qual, com a cosa extraordinària va mostrar-nos dos bells exemplars de **Cypripedium calceolus,** herboritzats, segons digué, pel seu pare a la serra del Capsacosta, a la capçalera de la vall de Bianya.

Uns anys després, amb el bon company Pere Fornt, anàrem a fer un reconeixement per les boscúries del Capsacosta. Era a finals de maig, l'època ideal per a trobar en plena floració la tan cobejada orquidàcia. Resseguírem amunt i avall les boscúries del Capsacosta, amb resultat totalment negatiu.

Quan passàrem per Sant Salvador de Bianya, en vam parlar amb el senyor rector, i amb un jovenet molt espavilat que s'esqueia ésser també en aquell moment davant de la porta de l'església. Els vam donar postals en color de la flor que preteníem trobar. Primera decepció: ells no l'havien vist mai! No obstant això, el minyó, molt interessat en la cosa, ens va prometre que pujaria expressament a Capsacosta, un parell de vegades, a seguir prats i boscos, i a veure si era sortós a fer el descobriment. Va dir-nos que dintre uns dies, ens escriuria. Al cap de dos mesos rebia jo una lletra en la qual el nostre entusiasta col·laborador es planyia de no haver tingut la sort de descobrir les sabatetes de la Mare de Déu.

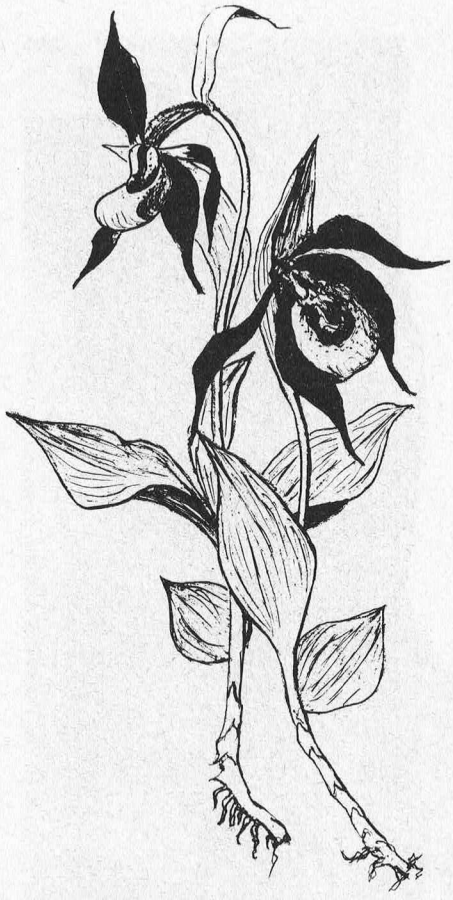

El 24 de maig de l'any passat, altre cop, amb els bons amics Pere Fornt i Josep Nuet, férem una exploració conscient i minuciosa per boscos i pasturatges del Capsacosta. Un altre fracàs! Abans de decidir que tal vegada aquesta orquidàcia, ha desaparegut ja de la nostra flora, m'ha semblant adient llançar un SOS a tots els interessats en les nostres flors, i demanar-vos ajuda. A veure qui tindrà el goig (període de floració: de finals de maig a primers de juliol) de trobar, per fi, un bell exemplar de les sabatetes de la Mare de Déu! El seu hàbitat, com ja hem dit, és en les clarianes dels boscos i en els prats propers al bosc. Estatge subalpí: rarament sobrepassa els 2000 metres. Planta de 20 a 50 cm., generalment, una flor solitària a cada tija. Flors molt vistoses, amb quatre tèpals d'un púrpura bru, i un label gros, voluminós, d'un groc brillant, en forma de petit esclop. Fulles amples, lanceolades i amb nervis paral·lels. Bona sort, amics!

I ara, anem a les nostres flors de muntanya.

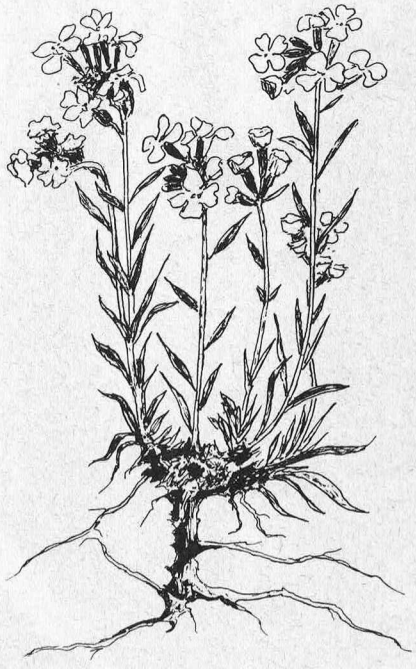

Erysinum ochroleucum: Crucífera. Planta de 20 a 30 cm., perenne. Rizoma, del qual surten nombroses branques, llargues, primes, unes d'estèrils terminades en rosetó de fulles, i altres defèrtils, anguloses, de 10 a 30 cm., fulles oblongo-linears enteres o poc dentades, flors grans d'un groc pàl·lid, molt oloroses. Es fa generalment en el roquisser de les muntanyes del Montseny, Berguedà, Pre-pirineu i Pirineu. Floreix els mesos de juny i juliol. El dibuix correspon a un exemplar collit prop del cim de Matagalls (Montseny Occ.) a començaments de juny.

Valeriana montana L.: Valerianàcia. Nom vulgar: Valeriana. Planta de rizoma llenyós, olorós, ramificat, amb branques terminades en rosetes estèrils, i per troncs florífers de 20 a 50 cm., drets, estriats, glabres; fulles d'un verd bonic i lluent, les basilars i les de les rosetes estèrils. Les caulinars superiors ovato-lancelolades, enteres o superficialment dentades, flors rosades, en cima tricotòmica fluixa o en fascicle corimbiforme. Es troba normalment en els boscos ombrius, o en les roques humides de la muntanya, Montseny, Pre-pirineu i Pirineu. Florida de maig a juliol. El dibuix correspon a un exemplar collit a la vall del Catllar (Setcases), a la darreria de maig.

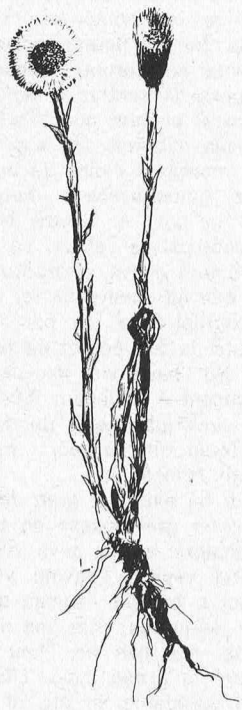

Tussilago farfara L. Composta. Nom vulgar: Peu d'ase, pota de cavall, «Fills-abans-que-pare» (aquest darrer nom, fa allusió al fet que les fulles del **Tussilago,** no surten fins que tiges i flors són ben marcides). Herba perenne de rizoma gruixut, carnós, tronc de 10-30 cm, dret, cotonós, simple, monocèfal, amb escames ovato-lanceolades, obtuses, dretes, violàcies, flors grogues; fulles totes radicals, subsegüents a les flors, molt amples, sinuato-dentades i glabres per sobre, albo-tomentoses per sota. Es troba arreu de les terres argilosohumides de tot el país, des la zona inferior fins a la pirinenca. Florida, març-abril. El dibuix correspon a un exemplar collit a la serra de Picancel (Berguedà) a mitjans de març.

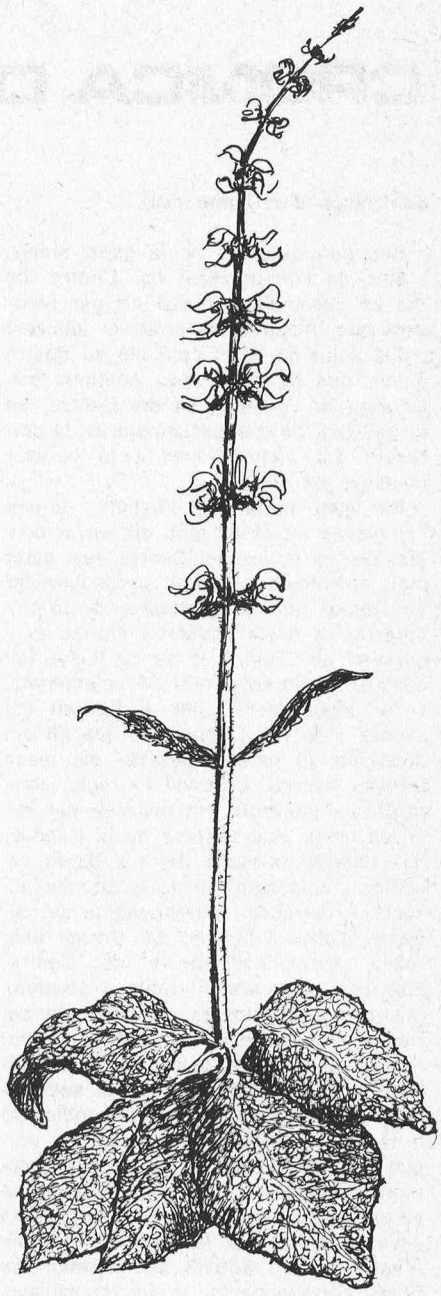

Salvia pratensis L.: Labiada: Nom vulgar: Sàlvia, tàrrec. Planta perenne, amb la tija de 30 a 80 cm., dreta, robusta, peluda i ordinàriament ramificada a l'àpex. Fulles grans ovades, o bé ovato-oblongues, la major part radicals i peciolades, reticuladorugoses. Flors grans, generalment d'un blau fort, en glomèruls distants, en llargs raïms que formen una ampla panícula. Es troba correntment en prats i boscos de la muntanya mitjana. El temps de florida és de maig a juliol. El dibuix correspon a un exemplar collit prop de Saldes (Berguedà) a finals de maig.

CRÒNICA DEL CENTRE

Semblança d'un home clau

Ben cert que fins no fa gaire temps, i dins de l'organització del Centre, ho era En Josep Estivill. Cal dir per endavant que, malgrat els anys, la jubilació i una salut no gaire com cal, el nostre home, des de casa seva continua collaborant en les tasques del Centre, en el que pot, però especialment en la correcció del material per a la circular mensual als socis.

Em plau parlar de l'Estivill, perquè les meves relacions amb ell, en el conjunt de les feines del Centre, han estat molt sovintejades, i molt particularment en l'època que jo m'ocupava de la tresoreria. La meva amistat i estima a la persona de l'Estivill ja ve de lluny; fou ell qui, en els anys 1937/38, m'encoratjà a fer algun treball per al Butlletí del Centre, i és per l'empenteta que ell em donà que hi varen aparèixer els meus primers escrits. L'Estivill corregia, compaginava, imprimia, tot passava per les seves mans. Poc després de la tragèdia del 1936/39, s'ocupà del tot de la recollida i compaginació de la circular als socis, i correcció corresponent; del registre d'altes i baixes, del tiratge dels rebuts (complicadíssim el del Centre, amb tantes quotes diferents, i seccions diverses, i pagaments en diferents períodes). Ell ho tenia tot molt ben ordenat en uns fitxers especials, i tot rutllava a la perfecció. Era, en el seu treball, un home meticulós i metòdic. Jo li tenia una especial reconeixença perquè em controlava molt bé els socis morosos. Sempre amablement, i per tres vegades, els invitava a regularitzar la seva situació, i si la requesta no feia efecte, el bon Estivill em baixava les fitxes corresponents, jo les controlava, i l'autoritzava a comunicar-los la baixa per manca de pagament (teníem la paciència que el deute superés l'any i mig de descobert!). Algunes vegades, aquesta darrera missiva, amb gran satisfacció de tots, tenia reaccions favorables, i més d'un soci venia ben amablement a posar-se al corrent.

Puc dir-vos que l'Estivill, a part d'aquest tragí de correccions, de fitxes d'altes i baixes, de rebuts, de comunicats als socis, s'ocupava també de revisar i, en el seu cas, corregir els textos de circulars, lletres, cartells, etc. Cal que us ho digui: l'Estivill és professor de català diplomat per la Generalitat de Catalunya.

Només per a fer-vos una mica d'idea del treball fet per l'Estivill, al llarg de més de quaranta anys, cal tenir en compte els socis del Centre el 1940, uns vuitcents, i els del 1974 (any que s'ha jubilat), sobrepassant de llarg els sis mil! Tot ha passat per les mans del nostre home!

Jo veig sempre l'Estivill ficat dins del seu despatxet (a l'angle dret del replanet de la sala de juntes), embolcallat en la fumera de la seva cigarreta enganxada als llavis, i del cendrer ple de llosques, de les nombroses cigarretes que havia fumat. Només apropar-te al seu «sancta sanctorum», sense encara obrir la porta ja senties la bafarada del tabac, senyal evident que l'Estivill estava en plena activitat. Un cop dins, tot quedava impregnat d'olor de paper vell, i de tinta. Aquesta era la «bona atmosfera» en la qual el nostre home s'hi trobava com peix a l'aigua! La conversa que sosteníem anava sincronitzada amb els cops que ell donava en fer funcionar l'«Adressograph», ja fos per al tiratge dels rebuts, ja fos per al de la circular mensual. No l'havia vist mai parat, sempre endreçant i ordenant fitxes. Se'm queixava invariablement de la manca d'espai. Tenia tota la raó..., però no li ho podíem solucionar.

L'Estivill ha estat un gran desconegut per la nostra gran massa de socis, entaforat sempre en la seva cambra de treball. Tal vegada l'havíeu vist algun cop pujant o baixant l'escala que mena a la sala de juntes, com una mica d'esquitllentes. Als que no l'heu conegut, us en faré la presentació. L'Estivill és un home agradable, ni alt, ni baix, de faccions correctes, de pell molt blanca, d'home que ha pres molt poc el sol (i és cert: impressor d'ofici, feia el seu jornal sempre sota la llum artificial, i quan venia al Centre, continuava treballant sota la claror minsa del llum del seu despatxet), rossenc, ulls blaus, vius, inquiridors. La conversa amb ell es feia fluïda i agradable, perquè en la fonètica de l'Estivill s'hi palesa tota l'essència de la gent de l'Alt Camp. L'Estivill és un home ple de bonhomia, a qui mai no ha fet por la feina, i amb una estima exemplar per totes les coses del Centre. Creieu que és bén trist que els anys i les xacres allunyin de nosaltres homes com l'Estivill, al qual, però, desitgem que encara per molts anys pugui continuar collaborant en les tasques del Centre.

Ramon Pujol i Alsina

Esquiadors veterans i «no tant» a la Lenclusa

Amb aquest títol i a la circular de gener, la Secció de Muntanya convocava una trobada a la Renclusa per als dies 18 i 19 del mateix mes. La idea era bona: una colla de vells amics, a ple hivern i en el refugi de més categoria. En contrapartida, el dia era curt, podia fer molt fred i dies abans la neu escassejava. Però l'anunci estava llençat, va organitzar-se i, si bé no tants com podíem ésser, vint-i-sis entre «joves» i «vells» sèiem al menjador de la Renclusa, amb sopa calenta al plat, la nit del dia 18.

Un grup havia ja dormit divendres a Benasc, ben acollits a l'Hostal Avenida, per l'Antonio i la seva muller. Però la nostra arribada va ésser sota la pluja que continuava caient en anar a dormir i l'endemà al matí.

Malgrat el temps vam sortir, encara que una mica tard. Els cotxes no passaven gaire més enllà del pont de Cubere i sota l'aigua i amb esquís als peus iniciàrem la llarga pujada, amb neu fonda i pesada. Al pla dels Banys, amb un bon xàfec, hi hagué un moments de dubte, però les ganes eren fortes i continuàrem. Més amunt l'aigua era ja neu i fèiem camí sobre un bon gruix i amb esforços dels capdavanters per a obrir-lo.

A l'altura de Remuñe el cel va trencar-se i va deixar veure un Salvaguarda amatonat. El desnivell final, tot i la forta pujada, va ésser una delícia de llum i color, a sol ponent, i entrar a la Renclusa, tot i la gelor que hi feia, era com tornar a casa.

Encendre foc, fer-se fosc i preparar el sopar van ésser una sola cosa, tot esperant el segon grup que, sortint el mateix matí de Barcelona, arribaria ja de nit.

El temps tornava a embolicar-se, nevava i començava a bufar el vent quan entraven els primers, esbufegant.

—Heu atacat de valent en veure el temps, oi? —preguntàvem. I la resposta era sorprenent:

—No, no! I ara! És que baix a la pleta ens ha arribat l'olor de la carn a la brasa!

L'ambient va caldejar-se, la conversa era agradable i era ja tard quan anàvem a dormir. Fora el vent bufava molt fort i nevava de valent. L'endemà al matí, ja amb mig metre de neu tova, continuava igual.

A part de la trobada, teníem altres

El destacat cim de Salvaguarda, des de davant del refugi de la Renclusa. ▼

foto: J. Solà

projectes. Un, anar fins el coll de Salenques a buscar, ara l'hivern, el possible emplaçament d'un refugi-bivac, molt temps pensat i que sembla que definitivament portarem a cap. El temps ens va obligar a deixar-ho per a un altre dia.

L'altre era deixar ben acondicionada la part lliure de la Renclusa. L'estiu passat va reconstruir-se i va quedar força bé. Més gran, ja que es va habilitar tota l'estructura, una part té les lliteres, per a unes vint persones, i una estufa, i l'altra, com a menjador, té una pica amb aigua corrent, una bona llar de foc, taulells per a cuinar, taules i tamborets. Com a refugi d'hivern hi hem deixat matalassos, flassades, una cuina amb la seva bombona de propà i algunes provisions d'urgència. Un cartell recomana utilitzar-lo amb mesura, deixar-ho en bones condicions i convida a collaborar en el seu manteniment avisant-nos dels possibles desperfectes i a enviar-nos un donatiu per cada nit passada. Una nova etapa que esperem que serà ben rebuda pels muntanyencs que, en aquests temps durs, ronden per la Maladeta. Malgrat que aquest mateix hivern, a cops de parpalina han estat arrencades les reixes per a entrar al refugi tancat, que novament ha estat forçat Ull de Ter, els «vells» continuem creient en l'esperit dels qui, com nosaltres, estimen i respecten la muntanya i totes les seves coses.

Sota una lleugera nevada iniciàvem el descens. La quantitat de neu caiguda forçava la maniobra. En els plans, tova i enganxosa, obligava a l'esforç. Esquiant arribàvem a l'encreuament de Cerler, alguns fins al mateix Benasc. Refets i canviats, tornàvem a casa.

Havíem pujat a la Renclusa en unes condicions d'autèntic hivern, passat unes hores agradables entre amics i, més important, deixat un refugi acollidor per a tots aquells que hi pugessin darrera nostre. El balanç de la convocatòria de la Secció de Muntanya era realment positiu.

Siurana, niu d'àligues

Va tenir lloc el dia 20 de març, a la Sala d'Actes del Collegi d'Arquitectes, l'estrena del film, en colors, **Siurana, niu d'àligues,** original del nostre consoci i cineasta amateur, senyor Joan Olivé i Vagué, pellícula que l'autor va realitzar i va dedicar al Centre Excursionista de Catalunya, amb motiu del proper Centenari.

El senyor Olivé és prou conegut de casa nostra i recordem amb força satisfacció les seves vetllades al llarg de 19 anys de producció cinematogràfica. En aquest temps ha aconseguit set vegades el premi «Ciutat de Barcelona», el primer premi internacional de Cannes, la medalla de plata de Barcelona, per la seva reconeguda tasca ciutadana, així com de divulgador entusiasta de les belleses de la ciutat, i ha estat finalista en dues ocasions del premi «Ciutat de Barcelona», i distingit per la Delegació Nacional d'Esports per la millor pellícula esportiva de l'any. Tot un aplec de premis que són el fruit de la seva inquietud i de la seva constància en la superació que a diari, i com a fita, sempre s'ha proposat.

Aquesta vetllada va anar precedida d'una primera part a càrrec dels films **Taüll, La Luna** i **Aviario del Zoo de Barcelona** (premi «Ciutat de Barcelona»). Abans de la projecció de **Siurana, niu d'àligues,** el president del Centre, senyor Agustí Bou, va acceptar la dedicatòria del senyor Olivé, va donar-li les gràcies públicament per la gentilesa que havia tingut oferint a l'entitat la pellícula amb motiu del Centenari i va dir que al seu dia la Junta li lliuraria la medalla commemorativa, que en aquests moments encara s'està encunyant.

La pellícula comença amb un pròleg dedicat a l'entitat, a les seves dependències, activitats, sala d'actes, prohoms que ens han precedit i que han contribuït a l'engrandiment esportiu i cultural de què avui gaudim i, finalment, a la Biblioteca, on l'autor troba el llibre **Siurana,** de Josep Iglésies, que li dóna la inspiració. És en aquest moment quan comença la filmació «in situ» de Siurana.

Resulten vistoses les primeres seqüències de l'encimbellada Siurana, ilustrades amb la veu en «of» d'Isidre Sola, recitant el conegut sonet del poeta Josep Carner que comença «Allà dalt ets, Siurana, aspra i ardida, ben arrapada a la salvatge altura...», i formoses les panoràmiques de l'entorn amb les seves cingleres de color de malva i els carreranys tortuosos. Boniques les perspectives del castell sarraí, de l'església romànica, del Salt de la Reina Mora, de la Verge de les Aigües i, sobretot, de la processó del Jubileu, que hi donà ritme i moviment humà, i que trobàvem a faltar enmig de tanta pedra històrica i soledats.

Els capvespres finals foren un obsequi, un autèntic colofó sensitiu que va acceptar agradós el públic expectant, que va aplaudir de tot cor.

Podem dir que ha estat el primer acte d'homenatge a l'entitat amb motiu del proper Centenari.

Entre els assistents a l'acte poguérem saludar el senyor conseller del distric-

te, Alfons Cànoves; el senyor J. E. Ainaud de Lasarte, director del Museu d'Art de la Ciutat; el senyor Josep Llaudó, director de «Muntanya»; diversos membres de la Junta de l'entitat, i entre ells el senyor Modest Montlleó, autor dels comentaris de la pellícula; el senyor Delmiro de Caralt, fundador del cinema amateur al nostre país, i representants d'altres entitats excursionistes i culturals de Barcelona.

Ha mort Francesc Sagalà i Vergés

El dia 18 de gener vam acompanyar al cementiri les despulls mortals de Francesc Sagalà i Vergés, que havia ingressat a 19 anys a la Secció de Muntanya del Centre. Entusiasta enamorat de la muntanya, va arribar a conèixer els cims més destacats de la seva terra natal, dels Alps i de les serres colombianes. La seva vocació per la muntanya, el va dur a fer-nos partícips del que havia vist i sentit dalt els cims, i així va crear més de dues dotzenes d'installacions mecàniques que ens permeten ara d'ascendir-hi sense cansar-nos. De tota la seva obra, sentia una especial predilecció pel telecadira de Costa Rosa. El concepte exemplar que tenia de la seva professió d'enginyer, el va dur, en un moment de millora passatgera de la seva malaltia, a realitzar el seu darrer acte de servei: controlar i enllestir la realitzaci de la més moderna installació de la Tossa d'Alp. Com si pressentís la seva fi terrenal, va voler veure per darrer cop, de dalt estant, les seves muntanyes estimades i apropar-se a Déu.

El doctor enginyer Sagalà fou un model de tècnic, especialista en les més modernes realitzacions de construccions metàlliques i, ben segur, un apassionat precursor de la soldadura elèctrica.

Descansi en pau, el gran amic del meu país i meu.

W. M. S.

Accident mortal a l'Alt de la Comapedrosa

De retorn d'una ascensió realitzada a l'Alt de la Comapedrosa, a Andorra, el dia 2 de febrer, cap a les tres de la tarda, un dissortat accident va fer perdre la vida al nostre jove consoci Jaume Sardà, que va relliscar, a causa d'una placa gelada, per una gran canal eriçada de pedres.

Descansi en pau el nostre malaurat amic.

Campament d'hivern

Els dies 1 i 2 de març es va plantar al Campament d'hivern al Clot de les Maineres. Un total de 7 tendes especials i 2 **igloos** hi foren installats, i hi participaren 24 persones. Una nombrosa participació, tenint en compte el tipus d'activitat que, a causa del rigor de les condicions, més aviat acostuma a ser limitada.

Dissabte es va pujar amb temps variable que, finalment, va acabar amb una nit esplèndida. Però l'endemà al matí, tot havia canviat. Boira i neu impediren de fer les ascensions projectades. Només un petit grup arribà a les palpentes al coll de Coma de l'Espòs, i la resta davallaren per la llarga vall de Berasti seguint amb dificultats les traces del dia anterior. Esperem tenir més sort l'any vinent.

Equip de Recerques Espeleològiques

Seguint les ja tradicionals dissertacions sobre temes d'interès per al món espeleològic català, l'ERE continua omplint de gom a gom la sala d'actes amb xerrades com la que darrerament ens ha ofert Òscar Andrés, ben conegut dins l'ambient espeleològic, sobre la carstificació en conglomerats. L'abundància de massissos d'aquesta constitució arreu del Principat (Montserrat, Sant Llorenç del Munt, serra de l'Obac...) i la gran quantitat d'avencs i coves que s'hi obren, fan que el tema, tractat per un estudiós en la matèria, esdevingui important per als afeccionats a les activitats subterrànies.

Tanmateix, la projecció de la pellícula **Nuestros pasos,** de contingut biospeleològic, realitzada per Francesc Sas i patrocinada pel Comitè Catalano-Balear d'Espeleologia, demostrà un cop més que la sala d'actes se'ns està quedant cada cop més petita.

El sistema Arañonera. — El dia 19 de febrer es va presentar a la sala d'actes la dissertació amb la projecció sonoritzada de diapositives explicant els treballs portats a terme fins al moment per membres de l'ERE i del GIE del Club Excursionista de Gràcia, a la vall del riu Ara i al massís de Tendeñera (a l'oest del Mont-Perdut), i que han donat resultats molt interessants. Tanmateix, el dia 2 de març es va projectar, amb una gran acollida, al poble alto-aragonès de Broto, amb l'objecte de presentar tan afalagadors resultats espeleològics als veïns de les rodalies, que tant estan collaborant amb les seves orientacions i coneixements de la zona. A tots ells i a la Mancomunidad del Valle de Broto, adrecem el nostre més sincer agraïment.

XVIII Curset d'Introducció a l'Espeleologia. — Com cada any, l'ERE ha dut a terme un curset d'introducció obert a tots els que volen descobrir el món subterrani a mans de monitors de l'Equip. Durant un mes s'han efectuat tot una sèrie de sessions teòriques introductores al coneixement de les diverses branques científiques i tècniques espeleològiques i sortides de pràctiques per avencs i coves de les nostres comarques.

Espeleòleg

Comuniquem a tots els possibles interessats que hem reeditat els números 1 i 2 d'«Espeleòleg», pel sistema de fotocòpies i enquadernat americà. El preu de l'exemplar és de 80 pessetes. Tots els altres números estan a la venda al preu de 50 pessetes l'exemplar, a excepció dels números 9, 10 i 11-12, que estan exhaurits.

El preu del número doble 14-15 és de 100 pessetes l'exemplar.

Recordem que la nova subscripció per quatre números és de 200 pessetes.

Ha sortit ja el número 21, primer de la subscripció que inclou del 21 al 24.

Comissió de Publicacions. Speleon

Durant el mes de febrer ha tingut aparició el volum 21 d'aquesta important revista espeleològica, amb un total de 14 treballs. S'inicia amb l'estudi vulcano-espeleològic de la «Cueva del Viento» (Icod de los Vinos, Isla de Tenerife, Canàries) portat a terme per Joaquim Montoriol i Jordi De Mier. Joan Ullastre i Alícia Masriera presenten una sèrie

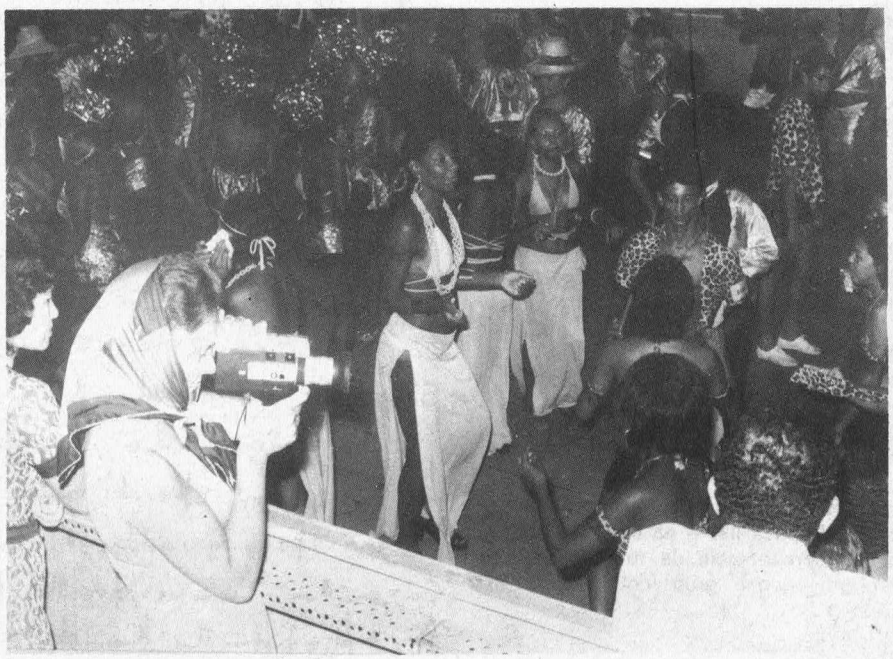

Fotograma del film Sambes-73, *de Finita Umbert, projectat a Tertúlia Club.* ▼

d'observacions sobre la morfologia d'alguns edificis estalactítics catalans. El carst del turó de Terrades en terres de les Guilleries, en què ofereix especial interès la cova de les Grioteres, és realitzat per Alfred Montserrat i Nebot i Dolors Pi i Pujol. Tres estudis sobre nous coleòpters cavernícoles, el primer del gènere **Spelaeacritus** Jeannel, pel senyor F. Español, descobert en terres tarragonines; el segon és del gènere **Reicheia** Saulcy i també a càrrec del senyor Español, descobert a Mallorca, i el tercer de bioespeleologia és un nou **Speonomus** de la regió d'Osca, per Lluís Auroux i Xavier Belles. En l'ordre arqueològic i antropològic, un treball sobre les terres d'Almeria, per Carme Olaria, i l'altre sobre uns cranis prehistòrics descoberts al Montsec de Rúbies. Dos estudis paleontològics portats a terme pel doctor J. F. de Villalta i J. Pons. També s'inclou l'estudi d'una nova alga cavernícola del massís de Garraf, així com un catàleg espeleològic de les muntanyes de Montserrat i bibliografia espeleològica i geològica de Montserrat, i per últim una nota sobre la cova de les Ànimes de Sant Llorenç del Munt, per J. Ullastre.

Recordem als nostres lectors que des del dia 1 de març tots els números de la revista «Speleon» publicats en el CEC s'han encarit: el preu actual és de 300 pessetes, socis del CEC: 260 ptes., i estranger: 450 ptes.

Secció de Cinema

La intensa activitat —i no és una frase feta— de la Secció de Cinema, ha estat presidida pel signe competitiu, això és, el Certamen d'Excursions i Reportatges, el Concurs Social i, darrerament, la Competició d'Estímul.

Aquestes tres manifestacions han transcorregut durant els mesos de desembre i febrer. Hem pogut veure-hi, en conjunt, unes 58 pellícules. El veredicte i el comentari d'aquests concursos seran publicats —possiblement amb el retard que sembla que ja comença a no ser tan habitual— a les pàgines de la revista «Otro Cine».

Mentre, actes socials de més o menys transcendència han promogut un forçós moviment en el Consell Directiu de la Secció: el vice-president, en Salvador Baldé, segons sembla —i per a poder dedicar-se de ple al seu «divertiment» cineístic—, va dir que ja en tenia prou... i que ja ens ho faríem. És clar que sí!

Una altra baixa, molt lamentable, en l'esmentat Consell ha estat la d'Enric Sabaté, afectat per una dolència ara molt corrent. Esperem i desitgem que aquesta baixa sigui per poc temps, perquè la seva tasca efectiva i afectiva és cordialment enyorada per tots.

Les habituals sessions de Tertúlia Club, que se celebren el segon dilluns de cada mes i on sempre s'espera la sorpresa, van prenent el caire que esperem que arreli definitivament: **parlar de cinema.** A les darreres reunions ja s'hi han vist obres d'un cert interès que han donat peu a amplis i interessants comentaris entre els autors i els assistents. L'aspecte formatiu i crític d'aquests diàlegs, a tots pot aprofitar.

A més, dues sessions, que ens permetem de qualificar d'extraordinàries, ben diferents una de l'altra, ens han possibilitat de gaudir del nostre món cinematogràfic. La primera d'elles **Viatge al fons del mar,** amb pellícules realitzades per l'equip dirigit per Eduard Admetlla, expert submarinista i no menys expert cineista de les profunditats marines. Bell programa que atragué i complagué els nombrosos assistents.

L'altra sessió, dedicada al cinema de Valentí Castanys, el recordat i graciós dibuixant, fou presentada per Manuel Amat amb aquella amenitat que li és pròpia, coneixedor del caricaturista que havia fet algun intent cinematogràfic, però no pel camí del dibuix animat, com es podria suposar, i on amb tota certesa s'hauria bellugat millor.

Foren, com havem dit, dues sessions extraordinàries, com extraordinària hi fou l'afluència de bons amics que les presenciaren. Però no sempre és així, dissortadament.

Els 25 o 30 assistents habituals, ens fan suposar que alguna cosa no va a l'hora, i no precisament per manca de bona intenció i esforç dels nostres promotors. Hem pensat, moltes vegades, si el soci del Centre —els 6.000, i més, associats al CEC— tenen consciència exacta que les sessions i concursos que organitza la Secció de Cinema, estan oberts a tots. A ben segur que se'ls escapa la notícia o bé es pensen que són exclusives per als que integren la Secció. I no és així.

Per això, ens permetem d'adreçar un prec al director de «Muntanya»: que ens deixi publicar un avís general, convenientment requadrat.

Els socis del Centre TAMBÉ poden assistir a les sessions que organitza la Secció de Cinema. No cal que hi vinguin tots —perquè tampoc no hi cabríem—, però sí que hi esperem els que volen i creuen estimar el cinema.

Els programes especials només s'envien als que estan inscrits dins la Sec-

ció de Cinema. És natural. Ara, també es trameten als subscriptors de la revista «Otro Cine», residents a Barcelona o en localitats properes a la ciutat.

Els altres interessats, però, poden trobar la relació dels actes a celebrar per la Secció en la Circular mensual del CEC.

Volem fer esment, per acabar, de tres actes socials ben diversos: la missa al temple del Tibidabo —commemorant la diada de Sant Joan Bosco, patró de la cinematografia—; al mateix dia, el Dinar de Germanor, d'on sorgiren brillants suggeriments per al futur d'aquests actes que anualment apleguen un bon estol de cineistes; i, com a darrer acte d'aquesta jornada de companyonia cineística, la visita col·lectiva al nostre secretari malalt, visita que —per tal de no envair la seva llar— es limità a una nodrida representació de tots els que integrem aquest grup del cinema del Centre.

C.

Comissió d'Educació Cívica

Aquesta Comissió, malgrat que la seva activitat ha estat paralitzada a causa de la futura estructuració que en determinarà la Junta Directiva de l'entitat, no deixa de preocupar-se per tot el que s'esdevé quant a les campanyes de defensa de la natura. I així va recopilant en el seu arxiu totes les notícies d'interès sobre el tema que apareixen a les publicacions periòdiques, especialment pel que fa a les gestions que es realitzen de cara a la solució d'aquest problema tan greu que tenim plantejat en el nostre medi natural.

Cal esmentar, en aquesta ocasió, un destacat article del nostre amic Estanislau Torres, escriptor ben conegut d'extracció excursionista, aparegut a la revista «Destino» del dia 8 de febrer, en què es denuncien els estralls que causen al paisatge la pràctica de l'anomenat trial i altres modalitats esportives amb motos; Estanislau Torres hi assenyalava com era d'incomprensible que el Centre Excursionista de Catalunya i les altres entitats no s'haguessin preocupat per aquest problema, cosa que va originar que el Centre respongués oficialment explicant tot el procés de la Campanya de Defensa de la Natura des del seu començament i fent les puntualitzacions del cas.

N. R. C.

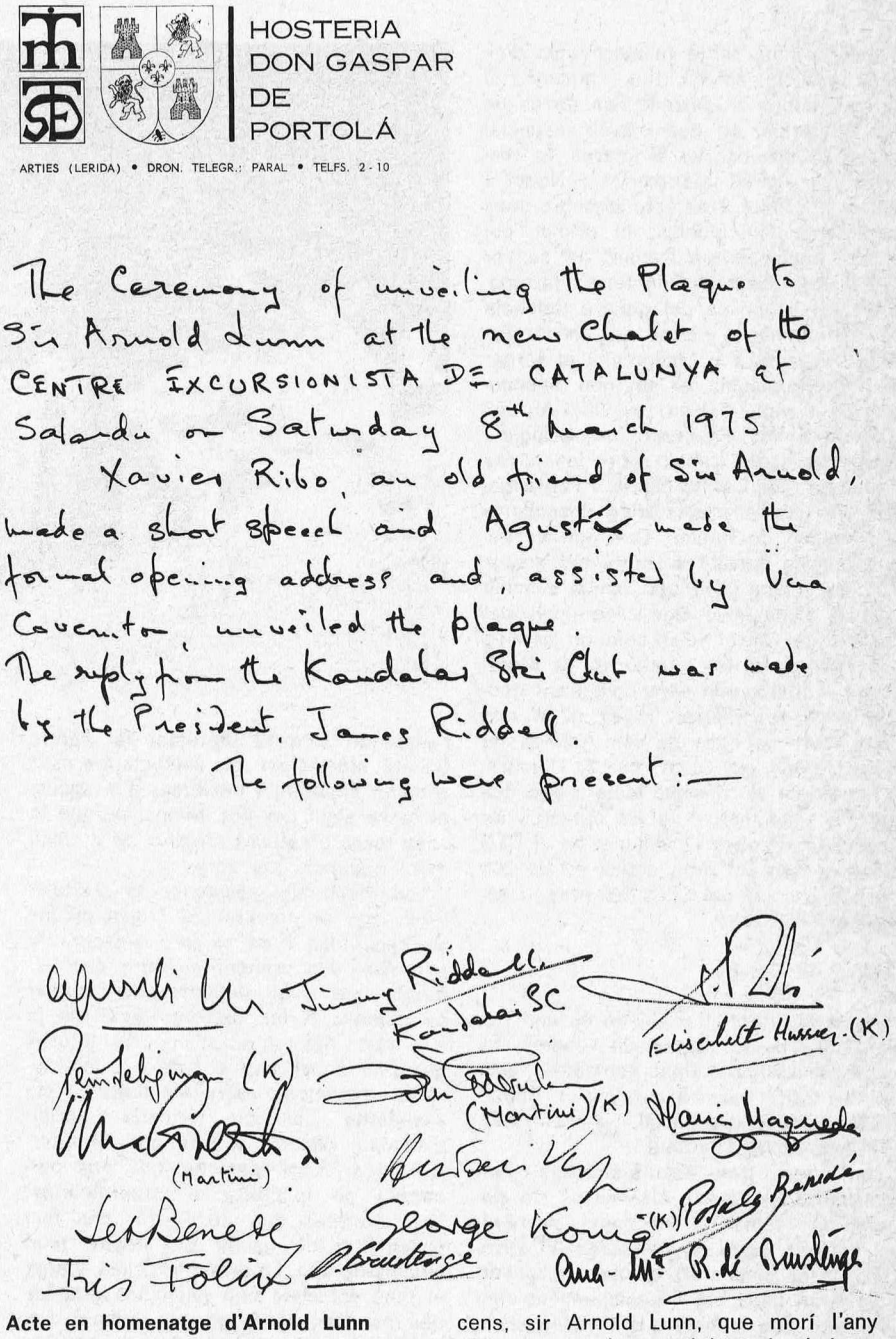

Acte en homenatge d'Arnold Lunn

Aquest any les proves que organitza el Kandahar Ski Club d'Anglaterra s'han celebrat a la Vall d'Aran, a les pistes de l'estació de la Tuca.

Aprofitant aquesta avinentesa, el nostre consoci Xavier Ribó, a qui uneix una bona amistat amb els membres de la directiva del club esmentat i molt especialment amb la vídua del que fou peoner de l'esquí de muntanya i descens, sir Arnold Lunn, que morí l'any 1974, suggerí la possibilitat de dedicar-li un homenatge.

Es decidí que, un tribut adient fóra dedicar-li la nova habitació, recentment arranjada, en el tercer pis del nostre xalet Juli Soler i Santaló, de Salardú, que té una cabuda de 24 places.

El passat dia 8 de març, un grup dels nostres socis, entre els quals hi havia el senyor Xavier Ribó i el nostre president Agustí Bou, reberen un grup de

membres del Kandahar Esquí Club i de l'Ski Club of Great Britain, encapçalats pels senyors Peter W. Seligman i Jimmy Riddell.

Ens plau de reproduir l'acta que van aixecar de l'homenatge que es reté a la memòria de sir Arnold Lunn. Fou altament emotiu, ja que no hem d'oblidar que, gràcies a aquest home, l'esquí ha assolit la importància que té actualment.

Els visitants admiraren les instal·lacions del nostre xalet de Salardú i ens felicitaren per haver estat capaços de bastir-lo.

Per a cloure l'acte, el senyor Ribó obsequià els assistents amb un sopar al parador Gaspar de Portolà, d'Arties.

II Cicle de Projeccions d'Alpinisme Internacional

La Secció de Muntanya del Centre ha organitzat dins aquest any 1975 el II Cicle de Projeccions d'Alpinisme Internacional amb la seguretat d'assolir l'èxit de públic que ja acompanyà les sessions del curs passat, les quals iniciaren aquests cicles amb una qualitat i un interès indubtables.

Seguint, doncs, aquesta trajectòria, aquest any hem pogut assistir a la Sala d'Actes de l'Entitat, entre els mesos de febrer, març i abril, a les següents sessions:

Operació Kirenya 74, presentada per Joan Massons. Interessant projecció de diapositives i pel·lícules en color on s'exposava la important activitat duta a terme per membres de la U.E.C. a les muntanyes del Kenya, Kilidmanjaro i Mawenzi.

Expedició Etiòpia 74, presentada per Lluís Costa. Recull de diapositives en color de l'expedició d'un grup del G.A.M. del C.M.B. que aconseguí diverses ascensions a les muntanyes d'aquell país africà.

Andes 74, presentada per Jaume Fabrés Amorós. Diapositives en color i pel·lícula de l'activitat portada a terme per aquest membre del C.E.C. a les muntanyes andines.

Operació Atlas 74, presentada per Josep Lalueza i Joan Badia. Recull de l'expedició lleugera efectuada l'estiu passat per membres del nostre Centre i que aconseguí algunes primeres ascensions d'interès.

Expedició Tximist a l'Everest, presentada pel doctor J. I. Lorente i Àngel V. Rosen. Projecció oficial d'aquesta expedició basco-navarresa que va efectuar un intent, gairebé reeixit, d'assolir l'Everest.

Expedició a l'Annapurna, presentada per Josep M. Anglada i Jordi Pons. Projecció oficial d'aquesta expedició catalana que ha marcat una fita important en el nostre alpinisme en assolir el primer cim de més de 8.000 metres, l'Annapurna Oriental (8.026 m).

En el moment de redactar aquestes ratlles s'està duent a terme aquest programa i ens és impossible, per tant, de fer un comentari extens de cada una de les sesions, tal com fóra el nostre desig.

Una rectificació

Al nostre número d'octubre darrer, a l'article del nostre col·laborador Ramon Canals i Guilera, «El pou de Na Patarrà», se'ns va introduir un petit error que importa de rectificar. A la pàg. 208, a la tercera columna, on deia «ens fa suposar que sota aquesta runa deu existir un desè tram que prolonga la profunditat del pou», havia de dir, en realitat, «ens fa suposar que sota aquesta runa no deu existir un desè tram que prolongui la profunditat del pou».

Nota

A punt d'iniciar-se la impressió d'aquest número ens arriba la dolorosa notícia de la mort de Josep Estivill, de qui, justament, hi publiquem una semblança que el lector ja deu haver llegit unes pàgines abans. Descansi en pau el gran amic i col·laborador del Centre.

crònica

VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana

La Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus ha estat, aquest any, l'entitat organitzadora de la VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana, motiu que els ha donat lloc a programar diferents actes d'exaltació de la llengua i de la cultura catalanes.

Els actes començaren a Reus el mes de gener amb una crida d'inici a càrrec del senyor Martínez Massó, president de la Federació Catalana de Muntanyisme, a la qual seguiren un cicle de conferències. El divendres dia 21 de febrer a les vuit del vespre, davant el bust del mestre Pompeu Fabra, que honora una de les sales del Centre de Lectura, es va encendre la torxa que es va portar a peu mitjançant relleus escalonats, per carreranys de muntanya, fins al Santuari de la Mare de Déu de Montserrat, per unir la seva flama a la que resta permanentment enllumenada a la llàntia que s'encengué per primera vegada l'any 1968, davant la tomba del mestre, a Prada de Conflent.

La flama va estar present en la missa conventual, presidida per l'arquebisbe de Tarragona, Josep Pont i Gol, el qual, en la seva homilia, va destacar la vàlua d'aquella diada de germanor a l'entorn d'una flama, símbol de la nostra llengua. El president de la Secció Excursionista del Centre de Lectura, senyor Rafael Ferré, pronuncià unes paraules d'ofrena remarcant la distinció de què havien estat mereixedors aquest any, representant tot l'excursionisme dels Països Catalans. Fervorosament demanà a la Verge bruna que els ajudés a superar-se en la tasca de divulgació, difusió i engrandiment de la cultura catalana. El pare abat, Dom Cassià M. Just, respongué dient que «els desigs i pregàries dels excursionistes, els acolliria la Mare de Déu, de bon grat, perquè provenien de l'anhel d'una comunitat que estima i promou tot allò que tenim de més noble per comunicar-nos: la parla, i el Senyor ha de transformar aquest servei de l'entitat organitzadora, en ferment d'amistat, pau i amor».

Acabada la missa, la torxa seguida d'un grup nombrós d'excursionistes, passà al pati d'accés, on va tenir lloc l'acte simbòlic de la renovació de la Flama. El senyor Aiguadé, del Centre de Lectura, va recitar uns fragments poètics, molt adients i al·lusius a la llengua, originals de l'escriptor reusenc J. Marí i Folguera. La Coral Eixam del Centre de Lectura, va oferir a continuació un breu recital de cançons de muntanya.

Tot seguit, al Saló d'Actes del Monestir, va tenir lloc un acte acadèmic amb les intervencions dels senyors Josep Iglésies, Josep M. Llompart, Pere Verdaguer i Vicenç Andrés i Estellés.

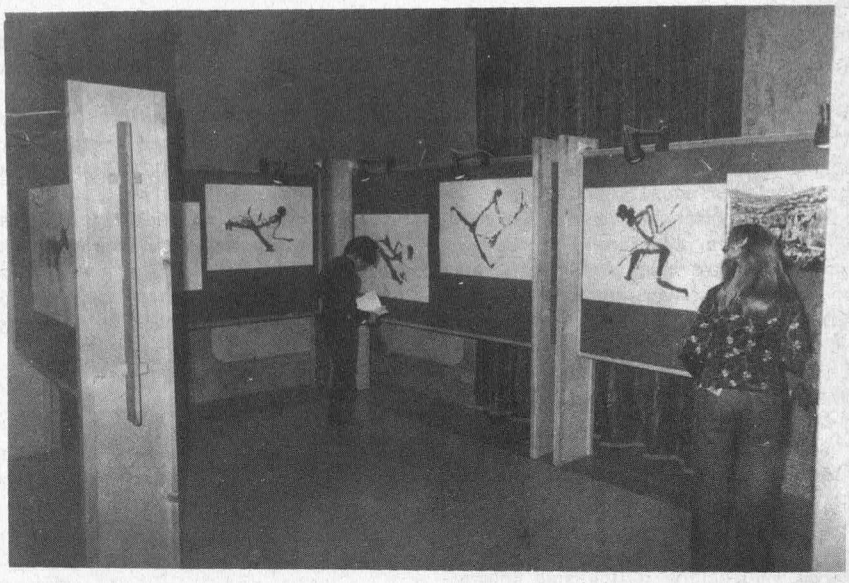

Un aspecte de l'exposició de pintures rupestres celebrada al Palau de la Diputació de Castelló de la Plana. ▼

que representaren, amb els seus parlaments, Catalunya, les Illes Balears, el Rosselló i el País Valencià. Va cloure l'acte l'arquebisbe de Tarragona, dient que l'Església, celebrant la missa i altres funcions religioses en català, havia aportat a la cultura catalana la llengua del poble, servei que va iniciar-se arran del Concili, i que està oferint encara més, amb edicions de llibres litúrgics i d'un missal en català, destinat al País Valencià, el qual inclou alguns mots dialectals per fer-lo planer a tots els estaments socials.

A la tarda, dins de la basílica, l'Orfeó Reusenc va oferir un concert, acuradament interpretat. I en aquell marc incomparable, replè de gent emocionada, es donaven per acabats els actes de la VI Renovació de la Flama de la Llengua Catalana.

Cal felicitar sincerament el Centre de Lectura de Reus per la seva organització i tria de l'extens programa portat a terme al llarg d'un mes.

La nostra entitat hi fou representada per un grup notable, acompanyats dels senyors Modest Montlleó, que representava el president, Joan Costa, Josep Iglésies i P. Fontova, que representaven la Junta Directiva.

Exposició de pintures rupestres

El dia 7 del passat mes de desembre es va inaugurar, al Palau de la Diputació Provincial de Castelló, una exposició de pintures rupestres que recull l'estat dels treballs que es porten a terme en el barranc de la Valltorta, dirigits pels companys Domènech Campillo, Maria Canals, Domènech Miquel i Ramon Viñas, tres d'ells membres de la nostra entitat.

L'exposició ocupava 80 metres de plafons amb mapes, fotografies, topografies i, sobretot, nombrosos calcs de les figures i escenes més representatives de les estudiades fins al moment.

El dia abans de l'exposició va aparèixer, al diari «Mediterráneo», un article titulat «La Diputación va a realizar una promoción del arte prehistórico de nuestra provincia», en què el president de la Diputació, senyor Francesc Albella; el diputat senyor Francesc Matarrodona i el director del Departament d'Arqueologia Provincial, senyor Francesc Gusi, exposaren una sèrie de detalls sobre la propera exposició.

El senyor Albella explicà que l'exposició s'ha organitzat seguint la línia de la Diputació, en ordre a realitzar una autèntica promoció de l'art prehistòric a Castelló, afirmant que els castellonencs han de conèixer aquest important patrimoni artístic.

La inauguració, celebrada a la Sala de Sessions, va constar de tres dissertacions a càrrec de tres conferenciants que va presentar el senyor Gusi, director del Departament d'Arqueologia. El doctor Villalta, professor de la Universitat Central de Barcelona, parlà sobre «La fauna de las pinturas rupestres en la Valltorta y su significado ecológico»; el doctor Campillo, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, sobre «Traumatismos craneales de la población prenyor Viñas, director de la revista «Speleon», sobre «Contenido del arte levantino, la Valltorta y sus actuales problemas de conservación». En la presentahistórica del Levante español», i el secció, el senyor Gusi va ressaltar la necessitat de protegir degudament les pintures del barranc de la Valltorta, i el perill, si no, que en desapareguin una bona part abans de 50 anys.

Esperem que no hagi quedat tot en un simple acte social i cultural, i que la Diputació de Castelló segueixi la seva línia de realitzar una promoció del seu art prehistòric a fi que els castellonencs i no castellonencs tinguin ocasió de conèixer aquest important patrimoni.

Una petita mostra d'aquests treballs seran exposats a la Sala d'Exposicions de la nostra entitat, de l'1 al 15 del proper mes de maig.

El Col·legi d'Advocats crea una Comissió per a la Defensa de la Cultura Catalana

La Secretaria del Col·legi d'Advocats de Barcelona ens envia extracte de l'acord que adoptà la Junta de Govern de la Corporació, en defensa de la cultura catalana, el text del qual és el següent:

«Seguint la línia de projecció ciutadana mantinguda pel Col·legi d'Advocats els últims anys en manifestar-se de forma explícita respecte a la defensa dels drets humans, llibertat individual, dret

Detall de les tres pintures rupestres exposades a la Diputació de Castelló de la Plana.

▼

de reunió i associació i opinió, atent a la situació en què es desenvolupa en l'actualitat la cultura catalana, en especial les dificultats i obstacles que troba l'ensenyament de l'idioma català a les escoles públiques i privades de Catalunya, i convençut d'interpretar la voluntat popular de treballar en defensa de la cultura autòctona, ha acordat, en sessió de la Junta de Govern de 28 de gener de 1975, els següents punts:

Primer: Crear en el si del Col·legi d'Advocats una Comissió de Defensa de la Cultura Catalana.

Segon: Dirigir-se al ministre d'Educació i Ciència per sol·licitar que siguin suprimits els obstacles que impedeixen l'ensenyament en català dins l'horari escolar a les escoles de Catalunya, donant un sentit ampli, i no restrictiu, a la interpretació de la vigent Norma Legal sobre la matèria.

Tercer: Promoure un Congrés en defensa de la Cultura Catalana i en el qual es procurarà obtenir el recolzament i col·laboració de tots els col·legis professionals de Catalunya.»

Actes i actituds en pro de la cultura catalana

Transcorreguts cinc-cents anys des de la impressió del primer llibre en català, tots els que som conscients del que representa per a un país la seva llengua i la seva cultura, mereixedora de protecció després d'haver-se mantingut i expansionat durant cinc segles de lletra impresa, ens fem ressò de la inquietud que mou el Col·legi d'Advocats de Barcelona en convocar un Congrés en defensa de la Cultura Catalana i promoure l'ús de la llengua a l'escola i en la vida del país.

És per això que el Centre Excursionista de Catalunya, igualment que d'altres Col·legis i Entitats, ha enviat la seva adhesió al Col·legi d'Advocats i ha expressat el seu desig de col·laborar amb els mitjans que estiguin al seu abast, a la tasca empresa per a la restitució i protecció d'uns drets que ens afecten a tots.

En commemoració del cinquè centenari del primer llibre imprès en català s'han celebrat a Barcelona diversos actes culturals durant els darrers mesos. Quinze conferències sobre Cultura Catalana organitzades pel Col·legi de Doctors i Llicenciats amb la col·laboració d'altres col·legis i entitats, han tingut lloc, de gener fins a l'abril, a la Institució Cultural del C.I.C. En el transcurs del cicle diferents especialistes han tractat els problemes de la llengua, de l'economia i de les manifestacions culturals i artístiques a Catalunya. Al mes de febrer i a la Sala Rovira, una interessant i significativa mostra de llibres d'ensenyament recollia l'evolució pedagògica del país, sota el títol: «El procés educatiu a la Catalunya dels segles XVIII, XIX i XX reflectit en els llibres de lectura infantil i d'escola», exposició patrocinada per Òmnium Cultural. Alhora, al Saló de Tinell eren exposats una sèrie de documents, incunables i manuscrits de gran valor recollits en una exposició Documental i Bibliogràfica organitzada per la Direcció del Patrimoni Artístic i Cultural i per l'Arxiu de la Corona d'Aragó en commemoració del cinquè centenari de la Impremta a Barcelona.

El Centre Excursionista de Catalunya s'afegirà a aquesta commemoració amb un recull de llibres sobre excursionisme editats pel C.E.C. durant gairebé cent anys que seran exposats a la Sala d'Exposicions de l'Entitat del dia 20 al dia 30 de maig d'enguany.

Universitat Catalana d'Estiu, 1975

La Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, que des de fa uns anys aplega cada estiu un nombre cada vegada creixent de persones interessades per la cultura catalana, especialment de joves, ha anunciat que enguany tindrà lloc en dues tandes: la primera, del 20 al 30 de juliol, i la segona, del 20 al 30 d'agost. La matrícula serà de 80 francs, cobreix totes les despeses d'administració i dóna dret a les excursions i als espectacles. La pensió diària és de 28 francs.

Visiblement, aquesta manifestació cultural continua la seva creixença i el seu desenvolupament, cosa que demostra la seva eficàcia i la necessitat que se'n sentia a totes les terres catalanes.

bibliografia

Rutas medievales. Ramon Garcia Piñol. 199 pàgs. Fotogravats. Mapes. Croquis. Universitat Politècnica de Barcelona, 1974.

Evidentment, en aquests darrers temps, l'art romànic, aquesta sublim manifestació espiritual que sorgeix impetuosa del fons dels segles obscurs de la barbàrie medieval, està de moda arreu d'Europa, i en el nostre país d'una faisó particularment intensa.

Realment, la meravellosa puresa de línies de les seves esglésies i la ingenuïtat corprenedora de les seves pintures, encaixen perfectament amb l'estil auster i absent de faramalles del nostre temps.

L'arquitectura romànica catalana, tan abundant i tan representativa del nostre país, va atraure ja Elias Rogent, a la darreria del segle passat, i Domènech i Montaner i Puig i Cadafalch, a la primeria de l'actual. Entitats benemèrites com el Centre Excursionista de Catalunya començaven les seves activitats socials l'any 1876 amb les tasques d'investigació, catalogació i conservació dels nostres monuments, entre els quals ocupaven una part primordial les mostres de l'art romànic.

El tema ha suscitat a casa nostra una bibliografia realment aclaparadora, dins de la qual sobresurt el «corpus» ingent de Puig i Cadafalch **L'arquitectura romànica a Catalunya,** així com els importants estudis de Junyent i de Durliat, i darrerament, **L'art romànic a Catalunya (segle XI)** de Whitehill i **(segle XII)** d'E. Carbonell.

Ara, i sota la rúbrica que encapçala el present comentari, Ramon Garcia i Piñol, collaborador d'aquesta revista, bon expert en la matèria, acaba de treure de les premses un important estudi, bellament editat, sota els auspicis de la Universitat Politècnica de Barcelona.

L'obra té un plantejament inèdit i personal que en realitat no s'ajusta a un esquema sistemàtic, sinó que va espigolant, ara ací, ara allà, en l'inexhaurible tresor dels nostres temples romànics, esparsos arreu de Catalunya. Però malgrat la varietat d'ambients i d'escenaris, l'autor, profund coneixedor del tema i dotat d'un cabal d'informacions i coneixements realment astorador, manté una línia clarament definida cap a un objectiu perfectament preestablert. El plantejament inicial de l'obra classifica els edificis i estils presentats, començant per les mostres del pre-romànic, i seguint pel romànic del segle XI, del segle XII i del segle XIII; els edificis segons la seva planta (circular, en forma de creu grega, en forma de trèvol i en forma de creu llatina) i els elements exteriors: claustres i campanars.

Després, cada capítol descriu, en forma de fitxa, una església diferent, ilustrada cadascuna amb una bona fotografia del mateix autor, i amb un mapa-croquis, obra del nostre consoci Joan Sabadell. Un mapa general permet de situar cada temple descrit en la seva ubicació geogràfica.

La segona part de l'obra, estudia succintament l'arquitectura romànica al Rosselló, Andorra i a la resta d'Europa occidental. L'obra inclou dos índexs: un d'alfabètic, on es relacionen els monuments per aquest ordre, amb indicació de la plana on es descriu cada edifici i la seva situació en el mapa general; i un altre per ordre correlatiu, amb indicació del municipi a què pertany. Finalment, l'obra es clou amb un detallat índex bibliogràfic.

Estem, doncs, davant d'una obra important, que amb un gran bagatge científic ve a divulgar aspectes inèdits o poc coneguts de la nostra arquitectura romànica. Ens cal, però, formular-hi un greu retret: a part que no sabem comprendre com d'una obra d'aquesta naturalesa no se n'ha fet una edició catalana, hem de lamentar que en l'ús de la toponímia s'hagi recorregut a un criteri tan anacrònic i convencional que avui ja només es troba a les publicacions més insolvents, i al qual fins i tot ha renunciat bona part de la premsa diària. Potser més que no pas de criteri, caldria parlar de falta de criteri. El fet és que en aquests darrers temps el problema de la correcció toponímica s'ha divulgat amb notable insistència, i els responsables de l'edició d'aquest llibre, que apareix amb un peu d'impremta universitari, no haurien d'ignorar que aquesta correcció, en bona llei, no es veu afectada pel fet que el text en què s'esmenten uns determinats topònims sigui redactat en una llengua altra que aquella a què pertanyen, llevat d'un curt nombre que hi tenen una forma peculiar justificada per una tradició secular. Deixant de banda aquest reduït nombre de casos, les formes correctes dels noms de lloc són intangibles, han de ser respectades fent abstracció de la llengua del text en què s'esmenten, i en la seva quasi totalitat estan perfectament establertes i fixades, i divulgades en publicacions ben conegudes, com ara el **Diccionari Nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya** i el recent **Mapa de Catalunya** de les diputacions catalanes. Cal esperar que en una propera edició de l'obra, o en d'altres publicacions de la mateixa col·lecció, no s'incorri en aquesta greu descurança.

Josep Girona

La Vall d'Aran. Guia cartogràfica. Editorial Alpina. Granollers.

L'anunciada reedició del mapa de la vall d'Aran, d'Editorial Alpina, ha estat realitzada acuradament, incloent també les modernes installacions de telesquís i comunicacions similars, de les estacions d'esquí de la Vaqueira, especialment, i de la Tuca, així com la projectada estació hivernal del Portilló.

Orogràficament el mapa comprèn els massissos de l'edició anterior: Bacanera, Tuc de Mauberme, Tuc del Mill, l'Entecada, Armeros, Tuc de Salana, Montardo, Besiberri.

Fet que creiem notable és l'ordenada transposició del curs de les aigües dels estanys («trasvases», com sol dir-se) de la Productora de Forces Motrius: Estany de Rius-Estany de Mar, la Restanca-Estany de Montcasau, Estany de Saboredo-Estany Cloto/Estany Ubago-Estany Major de Colomers-Estany de Montcasau.

No és menys interessant que el full cartogràfic, la guia que l'acompanya, amb les corresponents explicacions del cas, com és costum. Hi trobem, per exemple, interessant, l'exposició que es fa sobre els naturals i llur forma d'expressió, segons qui es tracti l'interlocutor (els aranesos parlen l'aranès entre ells; amb els forasters ho fan en català, en castellà o en francès, indistintament).

Quant als itineraris, s'esmenten els sempre destacables, a part dels nous amb motiu de l'entrada en servei de les installacions esmentades: Montgarri/Pla de Beret, Río Malo, Baricauba i Artiga de Lin, Valarties, etc.

I, com a ascensions, les clàssiques al circ de Colomers (Ratera), així com les més abruptes cotes de la Sarraera, Tumeneja, Montjoia, el Tuc de Mulleres (propera la inauguració d'un nou refugi federatiu al coll de Molieres), etc.

D. Aloy

La revista "Muntanya" editada pel Centre Excursionista de Catalunya, es publica sense cap finalitat lucrativa.

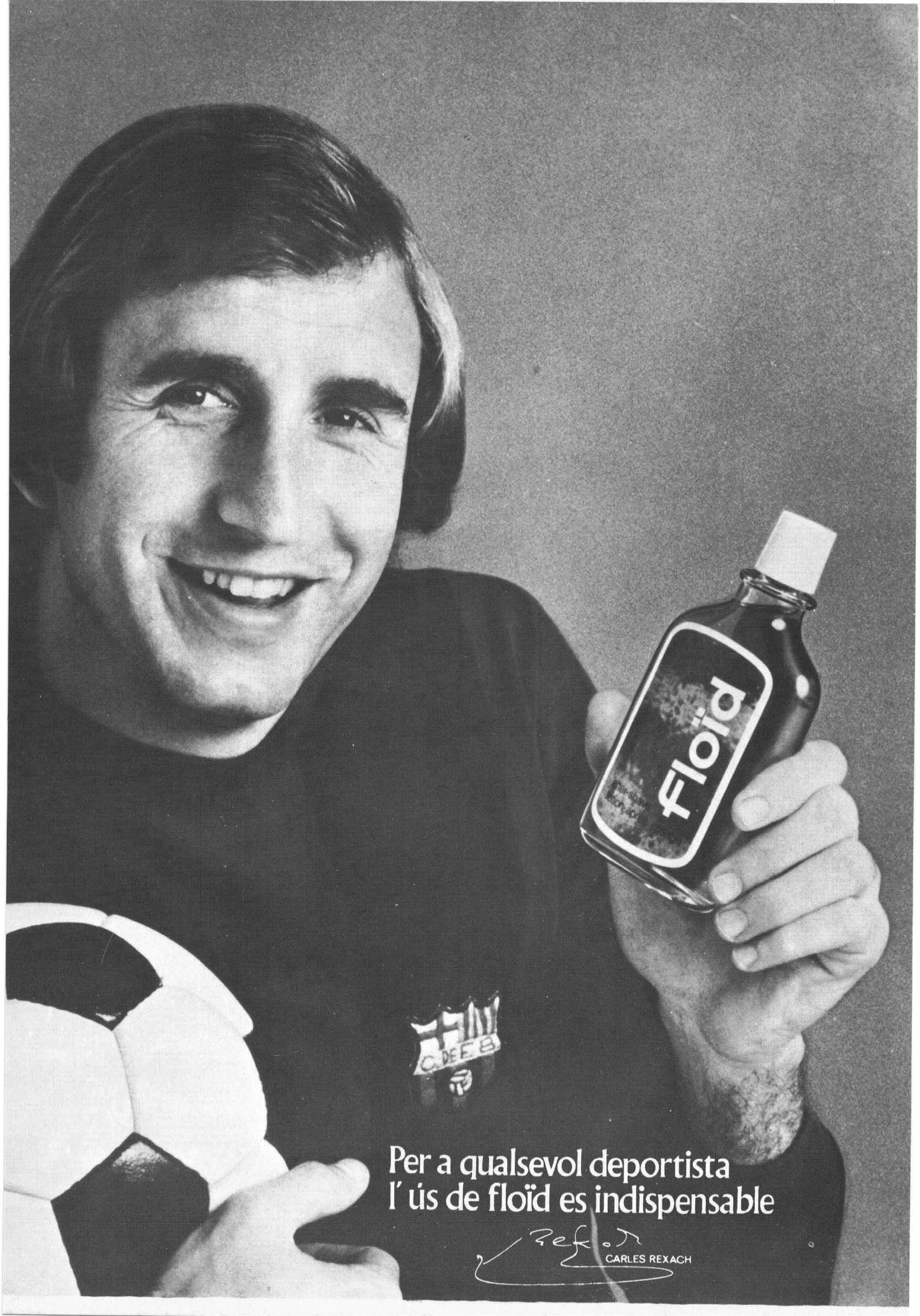
floïd
C.DE.E.B
Per a qualsevol deportista
l'ús de floïd es indispensable
CARLES REXACH

JERSON

FOTO ESTUDIO

C. ROCA CASANOVAS

LABORATORI COLOR

Revelat de transparències color

EKTACHROME E 3 i E 4

i negatius

KODACOLOR - EKTACOLOR i FUJICOLOR

Ampliacions per procediment manual,

màxima garantia tècnica

i ARA TAMBÉ revelat d' AGFACHROME PROFESSIONAL

Agfa

València, 188, A Tel. 253 09 47 Barcelona-11

MUNTANYA **Editada pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA**

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.
Reflex de totes les activitats i tots els aspectes de la muntanya i l'excursionisme.

Si encara no sou subscriptor de MUNTANYA, retalleu i envieu aquest butlletí i rebreu puntualment la revista al vostre domicili.

Si ja en sou, doneu-lo a un amic que s'interessi per l'excursionisme i segur que us ho agrairà.

Nom .....

carrer ..... núm. ..... pis .....

població .....

(districte postal)

Se subscriu a la revista MUNTANYA a partir del núm. , amb la quota anual de 240 pessetes. (estranger: 270 pessetes).

Cobrament:

☐ gir postal

☐ reembossament

☐ compte corrent / llibreta d'estalvis, segons autorització adjunta.

Signatura

ESQUI
CAMPING
ESCALADA

SPORTS

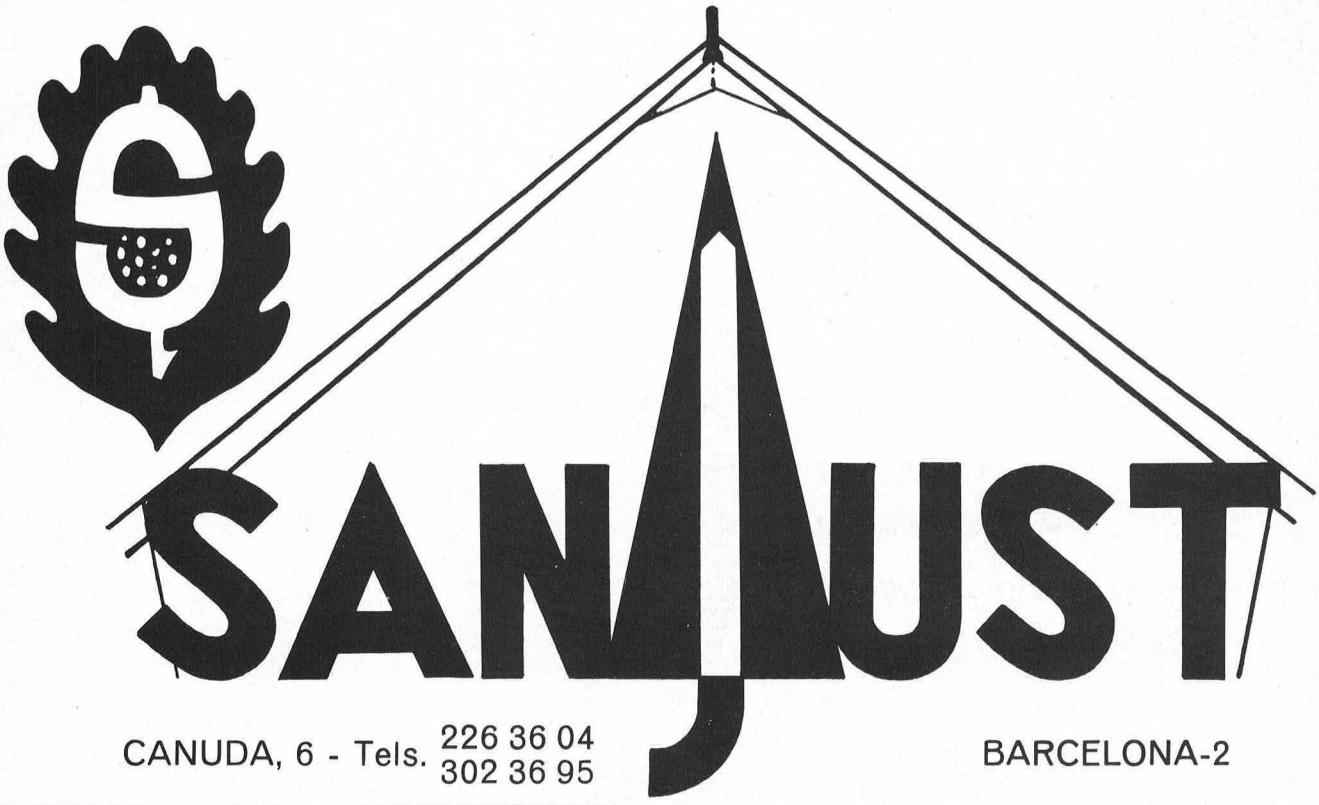

CANUDA, 6 - Tels. 226 36 04
302 36 95

BARCELONA-2

La revista **MUNTANYA,** editada pel Centre Excursionista de Catalunya, ha guanyat una nova etapa de superació, tant per la presentació com pel contingut, com a fruit dels esforços d'un treball d'equip.

Ara, **MUNTANYA,** demana la col.laboració dels seus lectors per a una nova etapa d'expansió, perquè aconsegueixi tota la difusió que es mereix.

Franqueig

TARGETA POSTAL

Revista MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Paradís, 10
BARCELONA (2)

Molts excursionistes no llegeixen MUNTANYA perquè no la coneixen.

Parleu-vos de MUNTANYA i feu-los-la conèixer.

Retalleu aquest butlletí i doneu-los-el perquè se subscriguin a MUNTANYA

d'EL CASERIO, me'n fio!

Per això
és el primer formatge
en porcions
d'Espanya

Pes en origen: 170 grams

L CASERIO

ALS SUBSCRIPTORS DE MUNTANYA

Preguem als nostres subscriptors que ens vulguin facilitar la cada dia més difícil i onerosa gestió del cobrament de la subscripció, autoritzant-nos a carregar-los-en l'import en un compte corrent bancari o en una llibreta d'estalvi.

En aquest cas, els preguem que retallin el present butlletí i que ens l'enviïn un cop omplert i signat.

Data .....

Senyor Director de Banc ..... Caixa .....

Sucursal: ..... Carrer: ..... núm. .....

Població: .....

Distingit senyor:

Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut anual a la revista MUNTANYA, del Centre Excursionista de Catalunya, corresponent a la subscripció a nom de .....

que viu a .....

..... Població ....., amb càrrec al compte corrent núm. ..... d'estalvi núm. .....

a nom de .....

Ben atentament,

Firma: .....

Editat en 18 llengües i ara en català

"ENTRE ZERO I VUIT MIL METRES"

Josep-Manuel Anglada ens parla del magnífic llibre del gran alpinista Kurt Diemberger

La seva predilecció envers els itineraris de gel fa que Hermann Buhl l'escollí per a la seva expedició al Broad Peak, al Karakorum. És així com, als 25 anys, assoleix els seus primers 8.000 metres, fent l'últim tram, sense oxigen, dues vegades: una tot sol, i l'altra per acompanyar Hermann Buhl i compartir amb ell la joia del cim. Durant molts anys ha estat l'únic alpinista vivent que ha fet dos 8.000 metres, ja que el 1960 guanya el cim de Dhaulagiri, en companyia del sherpa Nawang Dorje.

Kurt Diemberger ha deixat de fer de professor a fi de convertir-se en guia de muntanya, ser lliure i viure el món des tots els seus angles. A més de les seves reconegudes qualitats alpinistes, és un gran fotògraf —com el lector podrà veure, a través de les pàgines d'aquest mateix llibre—, un bon cineasta —el seu documental La gran cresta del Peuterey va guanyar el primer premi al festival del cinema de muntanya de Trento—, i un excel·lent conferenciant, molt requerit a tot arreu.

Després d'Asia, de l'Àfrica, de Grenlàndia... on anirà, ara, aquest gran nòmada de les grans altures? Ningú no gosaria dir-ho... Però ben segur que l'home dels dos 8.000 metres, qualsevol dia, ens farà conèixer un nou racó de món...

Josep-Manuel ANGLADA

El llibre el trobareu a la secretaria del Centre Excursionista de Catalunya. Preu de venda al públic 900,- pessetes
Preu especial pels socis 750,- pessetes

ALS SUBSCRIPTORS DE MUNTANYA

Preguem als nostres subscriptors que ens vulguin facilitar la cada dia més difícil i onerosa gestió del cobrament de la subscripció, autoritzant-nos a carregar-los-en l'import en un compte corrent bancari o en una llibreta d'estalvi.

Franqueig

TARGETA POSTAL

Revista MUNTANYA
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Paradís, 10
BARCELONA (2)

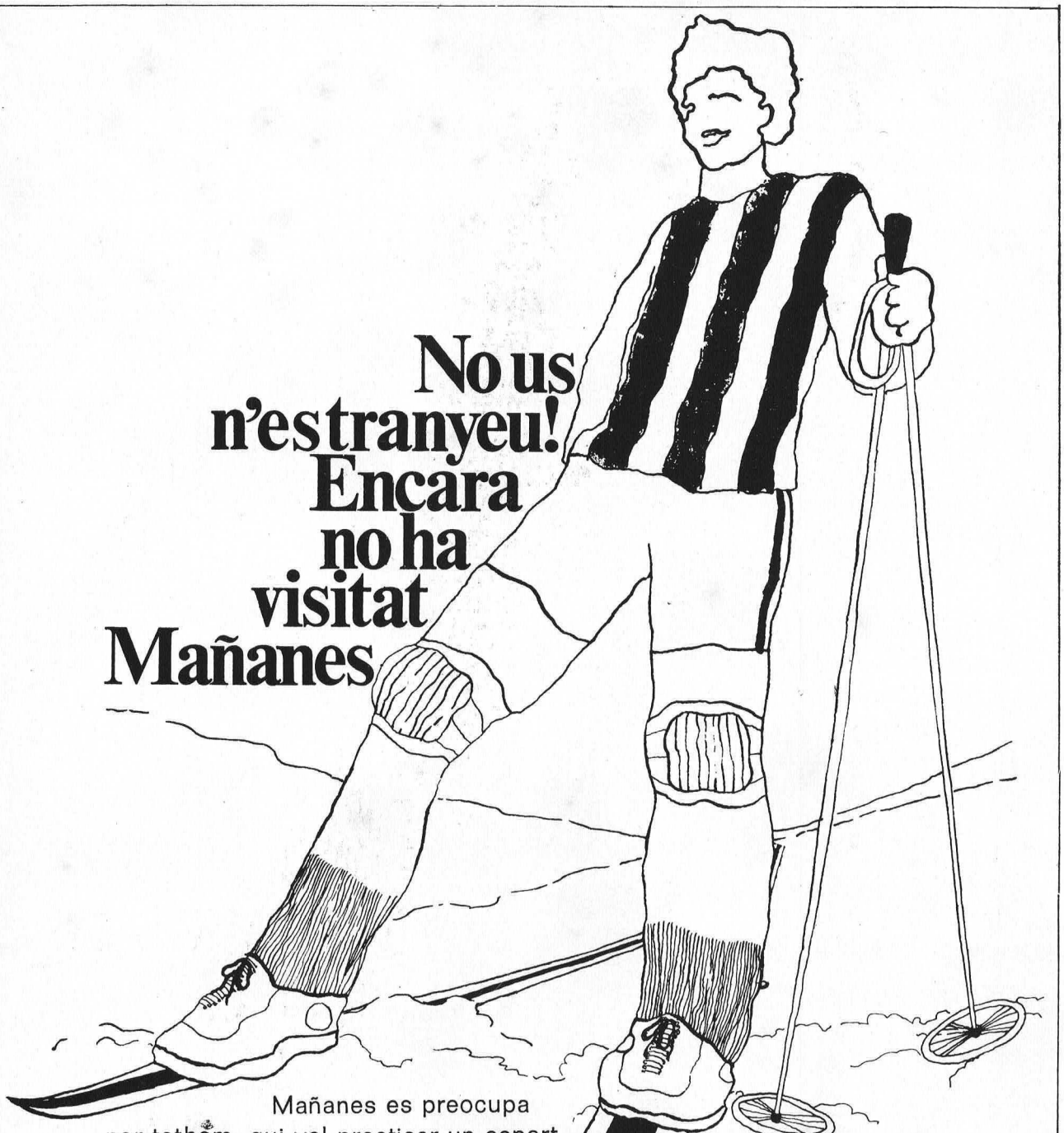

No us n'estranyeu! Encara no ha visitat Mañanes

Mañanes es preocupa
per tothom qui vol practicar un esport.
Li aconsella l'equip complet
més adient entre tota una gamma variada de les millors marques.

MAÑANES MK esports

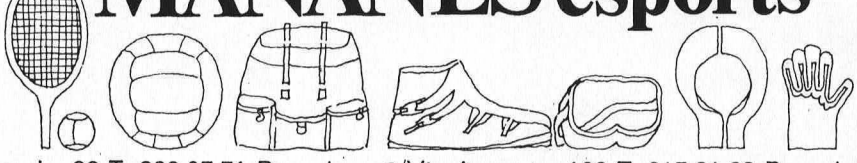

Canuda, 26 T. 232 07 71 Barcelona-2/Via Augusta, 103 T. 217 91 88 Barcelona-6
Bailèn, 170 T. 258 10 15 Barcelona-9/Prim, 99 T. 380 48 21 Badalona

MIRAGE italia

SVENSKA ALPIN SKI

POOL

POOL

fornitori atleti AZZURRI FIS

KM. LANCIATO
DI «LA PLAGNE» 1974

NUOVO RECORD MONDIALE DI VELOCITÀ

PER MATERIALI DI SERIE MASCHILE

1° SILVANO ROUDE KM.-ORA 150,860
3° TERESIO VACHET KM.-ORA 149,030

NUOVO RECORD ASSOLUTO FRANCESE DI VELOCITÀ

PER MATERIALI DI SERIE FEMMINILE

1 MIRAGE italia
2 MIRAGE italia
3 MIRAGE italia
4 MIRAGE italia

agents generals per Espanya

SANTA EULÀLIA
ESPORTS
Passeig de Gràcia, 93
BARCELONA-8

FREYRIE

MIRAGE LO SCI DI SERIE PIÙ VELOCE DEL MONDO